

131224

41/40

MAGYARORSZÁGI NÉMET NYELVJÁRÁSOK

A M. TUD. AKADEÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL.

SZERKESZTI

PETZ GEDEON

LÉV. TAG.

7. FÜZET.

tanári könyvtár

A DOBSINAI NÉMET NYELVJÁRÁS

IRTA

DE MRÁZ GUSZTÁV

A diplomcsere-akció keretében
átadott mli.

Ára 2 kor. 40 f.

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEÉMIA KIADÁSA

1909

Magyarországi Német Nyelvjárások.

A M. Tud. Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából
szerkeszti PETZ GEDEON lev. tag.

A M. T. Akadémia I. (nyelv- és széptudományi) osztálya 1903 jún. 8-án tartott ülésében hozott határozatával kívánatosnak mondotta, hogy — magyar nyelvjárásainknak régóta folyamatban levő tudományos ismertetése mellett — a hazai nem-magyar nyelvjárások tudományos feldolgozására irányuló tervszerű, rendszeres munkásság is induljon meg s az e végből szükséges intézkedések megtételével az osztály kebelében fennálló nyelvtudományi bizottságot bízta meg. E bizottság javaslata alapján az osztály mindenekelőtt a hazai német és szláv nyelvjárások tudományos feldolgozását és ismertetését határozta el és egy-egy sorozatnak megindítását mondotta ki, melyben az illető nyelvjárásokra vonatkozó tanulmányok meg fognak jelenni; a M. T. Akadémiának 1904 január 25-én tartott összes ülése pedig megszavazta az e vállalat megindítására szükséges költségeket.

Midőn e határozatok értelmében a *Magyarországi Német Nyelvjárások* cz. sorozatot megindítjuk, azt hisszük, hogy ezzel szolgálatot teszünk nemcsak az általános nyelvtudomány ügyének, hanem a magyar nyelvészetnek is, a melynek művelését Akadémiánk mindig egyik legelső feladatának és kötelességének ismerte. Hogy csak egyet említsünk: a magyar nyelv kölcsönszavaira vonatkozó kutatásnak okvetetlenül szüksége van a hazánk területén élő nem magyar nyelvjárások szókincsének pontos és hiteles ismeretére. Tanulmányaink erre nézve megbízható anyagot kívánnak nyújtani, a minthogy viszont lehetőleg ügyet fognak vetni az illető nyelvjárásoknak a magyarból került elemeire is. Ekkép e tanulmányokkal is elő akarjuk mozdítani ama tudományos törekvéseket, melyek hazánk lakossága történetének és szellemi életének, nyelvének és szokásainak részletes felkutatására irányulnak, és hozzá akarunk járulni ama fontos feladat megoldásához, melyet Akadémiánk alapszabályai tűznek eléink: a hazának minden tekintetben való megismertetéséhez.

A *Magyarországi Német Nyelvjárások* sorozatából eddig a következő füzetek jelentek meg:

1. Dr. Gedeon Alajos: *Az alsó-meczenzéfi német nyelvjárás hangtana.* 1905. 78 l. Ára 1 kor. 50 fill.
2. Lindenschmidt Mihály: *A verbászi német nyelvjárás alaktana.* 1905. 38. l. Ára 90 fill.
3. Gréb Gyula: *A szepesi felföld német nyelvjárása.* 1906. 92 l. Ára 1 kor. 80 fill.
4. Hajnal Márton: *Az isztiméri német nyelvjárás hangtana.* 1906. 64 l. Ára 1 kor. 20 fill.
5. Dr. Kräuter Ferencz: *A niczkylfálvai német nyelvjárás hangtana.* 1907. 52 l. Ára 1 kor.
6. Schäfer Illés: *A kaláznói német nyelvjárás hangtana.* 1908. 66 l. Ára 1 kor. 20 fill.

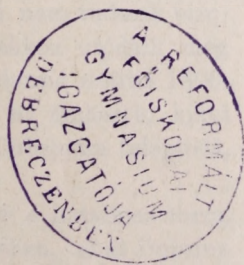
A vállalat feladatairól l. részletesebben *Akadémiai Értesítő* 1905. évf. 472. l.

Tanári kéri könyvtáré 41/910

A DOBSINAI NÉMET NYELVJÁRÁS

IRTA

Dr MRÁZ GUSZTÁV

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1909

131224

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

R
1977

BEVEZETÉS.

Dobsina*) (németül Dobschau, a nyelvjárásban *topšn*, régi nevei Topschuha, Topschau) Gömörmegye északi részében fekszik és abban a megyében az egyetlen német város.

Vidékén történeti adatok szerint már a legrégebbi időben bányásztak; így tudjuk azt, hogy az első letelepülők kelták voltak, kik ott a bányászatot — mint a maradványok bizonyítják — nagyban művelték. Utánok jöhettek a quadok, kik Timon és Severinus római történetírók állítása szerint már Krisztus születése idejében Dobsina vidékén laktak. Hogy a quadok meddig tartották fenn magukat, arról nem tudunk bizonyosat. Ha Bartholomæidesnek hinni lehet, akkor utódaik még a XIV. században is éltek: Comitatus Gömöriensis notitia 1800. cz. művében ugyanis azt mondja, hogy azok az emberek, kiket Bebek Miklós 1326-ban a közeli vidékekről Dobsinára telepített, tulajdonképen a quadok utódai voltak.

S ez nem lehetetlen. Nem hiszem, hogy e hatalmas törzs, mely a történet tanúságai szerint a Sajó völgyében, tehát Dobsina vidékén is lakott, oly korán elpusztult volna; egyes töredékei a nagy hegyek közt elszórva — bizonyára sokáig fenntartották

*) Dr. Melich János szerint Dobsina szláv személynévből képződött: Dobsa becéző alak Dobroslav-ból, Dobšina pedig = Dobsa úré. A monda szerint bányászok nevezték el a várost. Épen ebédjüket főzték, midőn eszökbé jutott, hogy városuknak nincs neve. Hogyan nevezzék el? Hosszas tanakodás után abban állapodtak meg, hogy hallgatni fognak, s az első szó, melylyel a csendet megtörik, lesz a város neve. Rövid idő múlva egy bányász, a fazékban forni kezdő vízre mutatva, elkiáltja magát: *en top šā in den Topf schau*. Így lett a város neve *topšn*.

magukat és összeolvadtak Dobsina későbbi bevándorlóival. Valószínűnek tartom tehát, hogy a dobsinaiak ősei között quadok is vannak, nyelvökbe pedig quad elemek is vegyültek. Ezt azonban kimutatni teljes lehetetlenség, minthogy a quad nyelvet egyáltalában nem ismerjük. Ha legalább néhány szó maradt volna meg belőle, már akkor ki lehetne mutatni e hatalmas germán törzs befolyását a dobsinaiak nyelvére.*)

A mi Dobsina későbbi bevándorlóit illeti, tény, hogy királyaink a XII. és XIII. században nagyobb számú németeket telepítettek a Szepeességbe; a későbbi időben is mindig történtek telepítések. A szepeességekkel egy időben jöhettek be a dobsinaiak s azok a németek, kik — mint Bartholomæides mondja — valamikor Rozsnyón és Gömör megye más vidékén laktak.

A dobsinai nyelvet egyformán beszélik az egész városban; sehol semmi eltérés a kiejtésben vagy szókinszben. Fejlődését és régi hangtani sajátságait nem ismerjük, mivel régi nyelvjárási emlék nem maradt ránk.

Újabban a nyelvjárás évről-évre veszít eredetiségéből. A németek a bányászat pangása miatt kivándorolnak Amerikába s helyöket a tótok foglalják el, kik már annyira elszaporodtak Dobsinán, hogy az idegen inkább tótnak nézi városunkat, mint németnek. Azután a magyar nyelv is folyton terjed; a fiatal nemzedék az áll. elemi és polgári iskolában tanul magyarul, s néhány öreg embert kivéve, most már minden német bírja a magyar nyelvet. A tótokkal való érintkezésben pedig a tót nyelvet használják a dobsinaiak.**)

Ez az oka annak, hogy a dobsinaiak nem beszélnek már azon a tiszta, zamatos «buléner» nyelven, mint régen; eredeti, tösgyökeres szavakat, kifejezéseket és szólásokat manapság már ritkán hallani. Így a következőket: *ätslox* = csatorna nyílása, *kwokshaos* = árnyékszék, *jotŋ* = enni, *paen traegŋ hiatŋ zaen* = a hol nem kínálják a vendéget semmivel, stb. már nem hasz-

*) Bartholomæides szerint quad szó: *kwondl* = szénpor, a mi azonban pusztá föltevésen alapul.

**) A legújabb népszámlálás (1900. évi) adatai szerint magyar nyelvű lakos van 742, német 2793, tót 1485, egyéb 91; összesen 5111.

nálják. Én ezeket öreg emberektől hallottam. S akkor, mikor a gyűjtés munkáját végeztem, nem csupán a magam nyelvkincsét vettem alapul, hanem lehetőleg idős férfiakhoz és asszonyokhoz fordultam, kik még az irodalmi nyelvet sem tudják.

Gyűjteményem bizonyára nem teljes; sok szó feledésbe fog merülni, különösen olyanok, melyeket már ritkán hallani. Megnyugtató azonban az a tudat, hogy két éven át szakadatlanul gyűjtöttem s hogy a gyűjtésben mások is segítségemre voltak. Első sorban hálával tartozom Klein Samu nyug. polg. isk. igazgató úrnak, ki népköltészeti gyűjteményét és a magyar kölcsönszók jó részét rendelkezésemre bocsátotta. A dülők, mezők elnevezéseit, továbbá a növény- és állatneveket összegyűjtötték Mikulik Samu, Mráz József tanítók és Spangel Rezső főgymn. tanuló. Fogadják mindnyájan ez úton is hálás köszönetemet.

HANGTAN.

I. A nyelvjárás hangjai.

1. Magánhangzók.

- a) Egyszerű hangok: *i, ī; e, ē; ə; a, ā; u, ū; o, ō; ɔ, ȝ; u, ũ.*
- b) Diphthongusok: *ia; iə; ea; ae; ao; oa; ɔi; ua; uə; uo.*
- c) Orrhangú vocalisok és diphthongusok.

a) Egyszerű magánhangzók.

1. §. *a, ā* (Bell-Sievers *a*²). Nyílt hang, sokkal nyiltabb, mint a magyar *a*; tökéletesen megfelel német irodalmi *a*-nak e szavakban: *Park, Bahn, pachten*. Képzése középső nyelvállással történik; az ajkak jobban távolodnak egymástól, mint pl. a magyar *a*-nál. — A rövid *a* megfelel *a*-nak kölcsönszavakban; kfn. *a*-nak *r, rr* és *r + cons.* előtt; kfn. *e*-nek és kfn. *ê*-nek *r* előtt, ha a diphthongizálás elmarad; kivételesen kfn. *â*-ból és kfn. *u*-ból is származott. Hosszú *ā*-nak megfelelője kfn. *æ*, kfn. *ouw*, kfn. *ou*, kfn. *ouw*, nagyon ritkán kfn. *iu*, kfn. *ei* és kfn. *ou*.

2. §. *v* (Bell-Sievers *v*²). Nyitabb az *a*-nál. Ejtése gyors és rövid, a miért el van mosódva kissé, de azért még elég tisztán hangzik. Leginkább képzőkben, ragokban és általában hangsúlytalan szótagokban találjuk. A lágy ínyn innen képezzük a nyelvnek nagyon kevés domborításával. Csak röviden fordul elő. — Megfelel a kfn. *ge*-előrag *e*-jének, szóvégi kfn. *a*-nak és szóvégi kfn. *iu*-nek.

3. §. *o*, *ō* (Bell-Sievers *o*²). Valamivel zártabbak a német irodalmi *o*-nál. Articulatiojuk helye a lágy ínyn van, de sokkal hátrább, mint az *a*-nál; az ajaknyílás nagyobb az *o*, *ō*, vagy *u*, *ū*-énál. Az *ō*, melynek articulatioja feszes, egy árnyalattal zártabb hangzású. — A rövid *o* kfn. *a*-ból származott; magyar és tót kölcsönszavakban *o* felel meg neki. Hosszú *ō*-nak hangzik kfn. *a*, kfn. *ou*, kivételesen kfn. *á*, kfn. *ô* és néhány idegen szó *a*-ja.

4. §. *o*, *ō* (Bell-Sievers *o*²). Az előbbieknél sokkal zártabbak és az *u*-hoz nagyon közel álló hangok. A nyelvállás felső, mint az *u*-nál, de az articulatio a lágy ínyn beljebb (hátrább) megy végbe. Ajakgömbölyítés nincs. Ejtésük kissé nasalizált. — Mindkét hang kfn. *á*-ból, kfn. *o*-ból és kfn. *ô*-ból fejlődött. A rövid *o* hangot megtaláljuk még a kfn. *ver*-előragban, továbbá megfelel kfn. *u*-nak zöngétlenek, *l*, *m*, *n* + cons. előtt, nagyon ritkán kfn. *û*-nak; a hosszú *ō* kivételesen kfn. *a*-ból is származott.

5. §. *u*, *ū* (Bell-Sievers *u*²). Felső nyelvállással képezzük. A nyelv háta érinti a lágy íny elülső részét, az ajkak pedig jobban összehúzódnak, mint az *o*, vagy *o*-nál. Az ajakgömbölyítés nagyon csekély. A hosszú *ū* zártabb, mint az *u* és képzésénél a nyelvizmok erősebben feszülnek. — E hangok kfn. *uo*-nak felelnek meg. A rövid *u* azonkívül még kfn. *u*-ból származott, szórványosan kfn. *o*-ból és végül kfn. *e*-ből az igék *be*-præfixumában; a hosszú *u* megfelelője még kivételesen kfn. *á*, kfn. *o* és kfn. *ô*.

6. §. *i*, *ī* (Bell-Sievers *i*²). Felső nyelvállással képezett hangok. A nyelv hegye az alsó fogsorra támaszkodik, háta pedig a kemény íny felé emelkedik, a hol az articulatio történik.

A két hang között az a különbség, hogy a rövid *i* nyílt, a hosszú *ī* pedig zárt hang; a rövid *i*-t jobban elül képezzük, míg a hosszút valamivel hátrább. E hangok, minthogy nyjokban hiányzik az ajakgömbölyítés a palatalis vocalisoknál, *ü*, *ű* helyett is állanak. — Megfelelőjük kfn. *ü*, kfn. *ie*, kivételesen kfn. *i*. A rövid *i* még kfn. *i*-ből is fejlődött, *b*, *d*, *g*, *l*, *t*, *s*, *sch* előtt, szórva nyosan kfn. *ē*-ből; a hosszú *ī* kfn. *i*-nek felel meg *b*, *d*, *g* előtt, továbbá *r* előtt ott, a hol nem következik be a diphthongizálás.

7. §. *e*, *ē* (Bell-Sievers æ¹). Zártabbak, mint a 9. §-ban leírt *e*. A nyelv középső állásával képezzük; háta a kemény íny hátsó része felé articulál. Az *ē*-nél az articulatio feszesebb, különben nincs különbség közte és az *e* között. E hangnak, mint az *i*-nek, nincs megfelelő párja az ajakhangúak közt. Az *e*-nél t. i. hiányzik nyjokban az ajakgömbölyítés; azért *ö* ismeretlen és helyette *e* hangot találunk. — A rövid *e*-nek megfelel kfn. *e*, kfn. *ei*, ritkán kfn. *ē* és kfn. *i*; a hosszú *ē* néhány esetben kfn. *i*-ből és kfn. *ou*, *öuw*-ből fejlődött.

8. §. *e*, *ē* (Bell-Sievers e¹). Erősen zárt hangok, melyek közel állanak az *i*-hez; idegenek *i*-nek hallják. A nyelvállás megfelel az *i*-ének, vagyis szintén felső, de az articulatio valamivel hátrább van. Az alsó ajak az alsó fogsor felé közeledik és az ajaknyílás még kisebb, mint az *i*-nél. A hosszú *ē* majdnem olyan, mint a magyar zárt *é* (šnē: lé). — Mindkét hang kfn. *ē*-ből, kfn. *ē* és kfn. *oe*-ből származott; a hosszú *ē* megfelel kfn. *æ*-nek, kfn. *e*-nek *d*, *g*, *s*, *t* előtt, kivételesen kfn. *ei*-nek; a rövid *e* kfn. *e*-ből fejlődött több esetben, továbbá kfn. *ū*-ből zöngétlen hangok, *n* + cons. előtt és kfn. *ō*-ból.

9. §. *e* (Bell-Sievers e²). Sokkal nyiltabb, mint a köznyelv nyílt *e*-je; megfelel a Pferd szó *e*-jének. Nyjokban csak liquidák és nasalisok előtt fordul elő (*helf*~ *helfen*, *fērhtn*~ *fürchten*, *heman*~ *hemmen*, *hēnər*~ *Henker*). Képzésénél az alsó állkapocs lefelé ereszkedik, a nyelv pedig alsó állásba jön és hegye az alsó foghúst érinti. — Leginkább kfn. *e*-ből és kfn. *ē*-ből lett.

10. §. *a* (Bell-Sievers a). Gyenge súlyú szótagokban fordul elő. Tulajdonképen középső nyelvállással képezett *e*, de gyorsan és röviden ejtve. Azonkívül nyiltabb és kis mértékben nasa-

lizált. — Nagyobbára a mellékszótagok gyengült magánhangzóinak felel meg.

b) Diphthongusok.

11. §. *ia*. Az *i* képzésére és hangzására nézve nem tér el a különálló *i*-től. Az *a* szintén megtartja nagyjában jellemző vonását, de keveset közeledik az *e* felé. — Megfelel kfn. *i*-nek és kfn. *ü*-nek *r* előtt.

12. §. *ea*. Az *e* itt ugyanaz, mint a 7. §-ban leírt *e*, vagyis középső nyelvéállással képezett zárt *e*. Az *a* képzése olyan, mint az *ia* diphthongus *a*-jáé; *a*-nak hangzik, de azért közel áll az *e* hanghoz. — E diphthongus *r* előtt álló kfn. *æ*-ből, kfn. *e*-ből, kfn. *ë*-ből, kfn. *ê*-ből és kfn. *ö*-ből származott.

13. §. *ae*. Az *a* hang ejtése itt nyiltabb. Sajátságos hang a diphthongus második része. Képzésére nézve tulajdonképen *e* középső nyelvéállással, míg hangzás tekintetében *i* felé hajlik. Idegenek többnyire *i*-nek hallják. — Gyakori diphthongus, mely megfelel kfn. *î*-nek, kfn. *iu*-nak, kfn. *ei*-nek és kfn. *ie*-nek.

14. §. *ao*. *a* tiszta és teljes hang, mely minden tekintetben megfelel az *a* vocalisnak. Az *o* hangzására nézve *u*, míg képzés tekintetében határozottan *o* hang. — Megfelelője kfn. *û*, néhány esetben pedig kfn. *ou*.

15. §. *oa*. *o* hang egészen olyan, mint az *o* vocalis. Az *a* is megegyez a külön álló *a*-val, csak azzal a különbséggel, hogy valamivel zártabb. — E diphthongus *r* + cons. előtt álló kfn. *a*-ból, *r* előtt álló kfn. *â*-ból, kfn. *o*-ból és kfn. *ô*-ból származott.

16. §. *ua*. Első része tökéletesen megfelel a rövid *u*-nak. Az *a* zártabb ejtésű, mint az *a* vocalis. — E diphthongus az *r* előtt álló kfn. *u* diphthongizálása folytán keletkezett.

17. §. *uo*. *u* semmiben sem különbözik az *u* vocalistól. Az *o* hang is megfelel az *o* vocalisnak, ejtése azonban többnyire nasalizált. — Első része többnyire kfn. *e*-nek, második része kfn. *a*-nak felel meg.

18. §. *ia*. Az első hang megfelel a rövid *i*-nek. *a* pedig az *a* hang, mely hangsúlytalan szótagokban fordul elő, itt azonban

valamivel nyiltabb. — Az *i* hang kfn. *i*-ből keletkezett, az *ə* pedig kfn. *e*-nek felel meg mellékszótagokban.

19. §. *oi*. Ritka diphthongus (*loiχ*). Mindkét hangja jól és tisztán hallik. — E diphthongus kfn. *ā*-ból fejlődött.

20. §. *uə*. Még az *oi* diphthongusnál is ritkábban fordul elő; csak egy szóban találtam (*ruəriχ*, pl. *əs ā es ruəriχ* = a tojás megbüdösödött). Az *u* itt mindenben megfelel az *u* vocalisnak, az *ə* pedig a hangsúlytalan szótagok *ə*-je; itt azonban nyiltabb, olyan mint az *iə* diphthongusban. — Megfelel kfn. *üe*-nek.

c) Orrhangú vocalisok és diphthongusok.

21. §. Nyelvjárásunkban minden vocalis és diphthongus, ha nasalis hang előtt áll, nasalizálódik. A nasalizálás hol gyengébb, hol erősebb. Ha csak egy nasalis hang van a vocalis mellett, akkor ennek nasalizálása alig érezhető; pl. *štēn* Stein, *brīn* brennen, *heanər* Hörner, *puomtər* Beamter. De már két nasalis között (*mōn* Mann, *mōn* Mohn, *mēn* mähen) valamivel nagyobb a vocalis nasalis színezete; minél mélyebb a magánhangzó, annál több levegő megy az orrüregen keresztül. Az *n* hangot úgy a gyenge, mint az erős nasalizálásnál tisztán ejtik. Nem hallik az *n* és így igazi orrhangot ejtünk *n* + cons. előtt, ha a vocalis hosszú (*ē~fox* einfach, *štē~pīχ!* Geldbörse, *ō~gvənt* kfn. ane-venge), továbbá a nasalisok összetalálkozása alkalmával (*fō~mər*, e h. *fōn* + *mər* von mir) és végül spiranssal végződő főneveknél és igéknél*) (*hōz~* Hosen, *pēz~* Besen, *kox~* kochen).

2. Mássalhangzók.

Nyelvjárásunkban a következő mássalhangzók vannak:

a) Liquidák: *l*, *r*.

b) Nasalisok: *m*, *n*, *ŋ*.

c) Explosivák: 1. zöngések: *b*, *d*, *g*; 2. zönge nélküliek: *p*, *t*, *k*.

*) Az írásban csak a két utóbbi, az erősebb nasalizálást tüntetem fel, míg a gyengébb nasalizálás jelölését szükségtelennek tartom.

d) Spiransok: 1. zöngések: *w, j, z, ž*; 2. zönge nélküliek: *f, h, s, š, ž, x*.

e) Affricaták: a) dentalis: *ts*; b) palatalis: *tš*; c) labialis: *pf*.

a) Liquidák.

22. §. *l*. Képzése alkalmával a zönge hol a jobb, hol a baloldalon megy ki; mindkét út egyszerre soha sincs nyitva (unilateral *l*). Az articulatio pedig mindig más és más helyen történik, mert a nyelv helyzetét minduntalan befolyásolják azok a hangok, melyek *l* előtt vagy *l* után állanak. Így *t, d* után a nyelv hegye a felső foghúst érinti. Magasabbra emelkedik akkor, hogyha *i* vagy *a* után következik az *l*, és minél mélyebb a hang, annál magasabb pontján az alveolának articulál a nyelv hegye. Az *o* hang, vagy a labiális *p, f* után a nyelv már az alveola felső részét érinti, *o* hang mellett lévő *l* articulatioja már a kemény ínyen történik. Ez az *l* majdnem olyan, mint a szláv *l*. A *k* és *g* melletti *l* képzése alkalmával a nyelv alkalmazkodik a *k* és *g* állásához, háta t. i. a kemény ínyhez simul, a hol az articulatio történik. — Megfelel neki kfn. *l*, néhány esetben kfn. *r*; szó végén többször másodlagos *l* jelentkezik.

23. §. *r*. Alveolaris *r*, melynek képzése úgy történik, hogy a nyelv oldalai a felső zápfogakra támaszkodnak, hegye pedig a felső alveola elülső része felé articulál (outer *r*). Rezgést csak a nyelv hegye végez. Előfordul a szó elején és végén, ritkábban szó közepén, a mennyiben itt többnyire vocalizálódik. — Általában kfn. *r*-ből fejlődött, szó közepén sokszor kfn. *l*-ből; bizonyos esetekben másodlagos *r* fejlődött szó végén.

b) Nasalisok.

24. §. *m*. Az *m* bilabialis hang. Két ajkunkat gyengén összeszorítjuk, miközben a zönge az orrüregen megy keresztül. Az ajkak csak a szótagképző *m*-nél (*lōbm̃* loben, *kīpm̃* Hagebutte) záródnak erősebben. — A kfn.-ben mindenütt *m* felel meg neki.

25. §. *n*. E nasalis képzése módját befolyásolják azok a hangok, melyek előtte vagy utána állanak. Rendesen úgy képezzük, hogy a nyelv hegyével a felső metszőfogakat és a fog-

húst érintjük (postdentalis). *l* melletti *n* képzésénél a nyelv csúcsa feljebb emelkedik és az *n* ilyenkor alveolaris hang (*holn* hollen). — Szó elején és végén kfn. *n*-ből származott; szó végén és hangsúlytalan szótagokban sokszor kfn. *m*-nek felel meg nyjk. *n*-je. Labialis nasalis mellett kfn. *n* helyett *m* van, spirans végén pedig részben vocalis, részben nasalis az *n*. Végül másodlagos *n* is fejlődött.

Jegyzet. A liquidák közül *l* és a nasalisok *m*, *n* előfordulnak mint szótagképző hangok is (*l*, *m*, *n*).

26. §. *n*. Jelöli azt a hangot, melyet úgy képezünk, hogy a nyelv hátát a lágy ínyhez szorítjuk; ugyanaz a hang, melyet a magyarban is ejtünk *g* és *k* előtt e szókban: ing, munka. Az articulatio helyét mindig az a hang határozza meg, mely az *n* előtt áll. Így magas hangok (*i*, *e*, *e*, *e*) után az *n* mindig palatalis; *i*-nél legelől, a többinél fokozatosan hátrább történik az articulatio. A mély magánhangzók után gutturalis *n*-t ejtünk, de az articulatio helye itt is változik; *a* után a hátsó ínyen képezzük az *n*-t, *u* után valamivel hátrább, leghátul pedig *o* és *o* után. Ez utóbbinak megfelel a szótagképző *ŋ* articulatioja gutturalis *k* után (*hokŋ* hacken); gutturalis *g* után azonban még valamivel mélyebben képezzük *ŋ*-t (*jögŋ* jagen). — Az *n* megfelel a kfn. *ng*-nek, az *nk* pedig a kfn. *nk*-nak.

c) Explosivák.

27. §. *b*, *p*. Mindkettő bilabialis hang; a *b*-nél gyengébb, a *p*-nél pedig erősebb a két ajak összezárása. Megjegyzendő azonban, hogy nyelvjárásunk *p*-jénél az ajkak sohasem csukódnak oly erősen, mint pl. a magyar *p* ejtésénél. — *b* kfn. *w*-ből származott szó elején; szókezdő *br* kapcsolatban és idegen szavakban megmaradt a kfn. *b*. A *p* hangnak szó elején, közepén, végén és zöngétlen hangok mellett általában kfn. *b* felel meg, szókezdő és szóközépi *p* néha kfn. *p*-ből származott. Végül *p*-nek *m* után álló ny. germán *p* és kettős *pp* felel meg szó közepén és szó végén.

28. §. *d*, *t*. Alveolaris hangok. Mindkettőnél a nyelv hegye a felső alveola felé articulál (coronalis articulatio), a *t*-nél erő-

sebben, mint a *d*-nél. Azonkívül a *t*-nél a nyelv elülső része érinti a felső foghúst és a metszőfogakat, míg a *d*-nél ezt nem venni észre. — *d* kfn. *d*-ből és szóközépi kfn. *t*-ből (vocalisok között és *t* után) származott, *t* kfn. *t*-nek felel meg és a szó végén kfn. *d*-nek; másodlagos *t* van szó közepén vocalisok között és szókezdő *š*, *s* és *r* előtt.

29. §. *g*, *k*. Képzések helye változik a szerint, a mint magas vagy mély hangzó áll előttük vagy utánuk. Magas hangzók mellett részben a kemény, részben a lágy inyen képződnek, mély hangzók mellett pedig közvetlen a torok fölött és ilyenkor velaris hangok. Palatalis a *g*, *k* a következő hangok mellett: *i*, *e*, *e*; legelül képezzük a zárt *i* mellett, a többi hangok fokozatosan hátrább tolják az articulatiót, melynek legszélső határa a lágy iny közepe táján van. Mély hangzók után szintén több fokozat van a *g* és *k* articulációjában. Legmélyebb az articulatio *a* után, azután fokonként feljebb megy *o*, *o*, *u* hangok után. — *g* általában kfn. *g*-nek felel meg, néhány esetben kfn. *k*-ből származott, kfn. *k* (*ck*) helyén nyjk.-ban is *k* van, mely néhány szóban ny. germán *k*-nak felel meg; zöngétlen hangok előtt és szó végén nyjk. *k*-ja kfn. *g*-ből fejlődött.

d) Spiransok.

30. §. *w* labiodentalis hang. Mint egyedül álló hang ritkább nyjkban, de annál sűrűbben találjuk ezekben a kapcsolatokban: *šw*, *tsw*, *kw*. Itt a *w* majdnem bilabialis; a két ajak ugyanis közelebb jön egymáshoz és a felső fogsor alig érinti az alsó ajkat. Épen azért a *w* zöngéje sem hallik oly tisztán és erősen, mint a magában álló *w*-nél. — Csak szó elején dentalisok és gutturalisok után felel meg kfn. *w*-nak; szóközépi kfn. *w* az előtte és utána álló vocalissal összeolvadt nyjkban.

31. §. *j* palatalis hang, melynek articulatioja a kemény inyen történik, körülbelül a zárt *i* helyén. — Megfelel kfn. *j*-nek.

32. §. *z*, *ž* zöngés hangok. Az első igen gyakori nyjkban, de többnyire szó elején és közepén fordul elő. Képzése hasonló az *s* hangéhoz, melyet lejjebb részletesen leírok. A különbség csak az, hogy a *z* valamicskével lejjebb articulálódik és a levegő

kifúvása erősebb. Zöngéje jól és tisztán hallik nyjokban. Ép így a *ž*-nél is, mely alveolaris hang; megfelel neki a magyar *zs*. Eredeti szóban ritkább, de magyar vagy tót kölcsönszavakban többször találkozunk vele (*žep* Tasche, *žabn* Kröte). — *z* kfn. *s*-nek felel meg vocalis előtt szó elején, vocalisok között és zönge hangokkal kapcsolatban; *ž* zönge hangok közt álló kfn. *sch*-ből származott.

33. §. *f* mindig labiodentalis hang. Az alsó ajak, mely egyúttal kissé beljebb is húzódik, odaszorul a felső metszőfogakhoz és a levegő az így támadt résen megy ki. — Megfelel neki kfn. *f* (germán *p*), szókezdő kfn. *ph*, *f* (germán *p*, ufn. *pf*) és germ. *f* (kfn. *f*, *v*).

34. §. *h*. Képzése és hangzása majdnem olyan, mint a magyar behezeté. Megtaláljuk szó elején és közepén. De nemcsak külön fordul elő, hanem *k*, *p*, *t* mellett is szó végén (ritkán szó közepén) gyöngén hallik, ha ezeket a mássalhangzókat erősen ejtjük (tenuis aspirata. 46. §.). Az explosivák közül a fortiseket ép az különbözteti meg a zönge nélküli lenisektől, hogy az előbbieket gyöngé hehezettel ejtjük. Az írásban azonban nem jelölöm az aspiráltságot. — *h* kfn. *h*-ből fejlődött szó elején; *hs*-ben explosiva lett kfn. *h*-ből.

35. §. *s*, *š*. Az *s* hang alveolaris. Úgy képezzük, hogy a nyelv hegyét az alveoláig emeljük (valamivel lejjebb, mint a *d*, *t*-nél) *s* itt támad az a rés, melyen keresztül a levegő kitér. A nyelv alakja is megváltozik, a mennyiben közepe táján, közel a hegyéhez, behorpad; a behorpadás mély hangzók után mindig erősebb. Az *s* nyelvjárásunkban nagyon ritkán áll szó elején, csak egy-két keresztnévben találtam (*soml* Samuel). — *š* is alveolaris hang. A nyelv hegye, mely magasabban van, mint az *s*-nél, lazán érinti az alveolát és háta is jobban emelkedik a kemény íny felé. Nekem úgy tetszik, hogy a nyelv hátának is jelentékeny része van az *š* képzésében. Hogy az ajkak közreműködnek, kiténik abból, hogy mindkét ajkat előre toljuk, az alsót jobban, mint a felsőt. — *s* megfelel kfn. *z* (*z3*)-nek, régi *ss*-nek és kfn. *s*-nek szó végén és zöngétlen hangok mellett. *š* lett nyjokban *sl*, *sm*, *sn*, *sp*, *st*, *sw* hangkapcsolatok *s* hangjából, továbbá régi *rs*-ből és *sk* (kfn. *sch*)-ből.

36. §. χ , x . Az első ich-Laut, a második ach-Laut; χ palatalis hangot, x pedig gutturalis hangot jelöl. Az előbbi magas (i , e , e , e), az utóbbi mély magánhangzók (a , o , o , u) után áll. — E hang az *-ig* és *-endig* képző g -jéből fejlődött; sok szóban kfn. g és kfn. *ch* felel meg neki, kivételesen kfn. k -ból lett χ (x).

e) Affricaták.

37. §. *ts*, *tš*. Képzésüknél a nyelv az s , illetőleg \check{s} spirans helyzetében van. Erősen odatámasztjuk az s , illetőleg \check{s} articulációjának helyére, azután hirtelen visszarántva, rést engedünk a kitóduló levegő számára. — *ts* megfelel kfn. s -nek, kfn. szókezdő z -nek és kfn. szóközépi *tz*-nek; *tš* kfn. z (*tz*)-ből fejlődött.

38. §. *pf* bilabialis képzésű; de az ajkak összezárásán kívül az alsó ajak még a felső fogsort is érinti. Ebben és az előbbi affricatákban az átmenet az explosiváról a spiransra hirtelen történik, úgy hogy a két hang majdnem teljesen összeolvad. — E hang ny. germán p (ufn. *pf*)-nek felel meg.

II. A kiejtés és hangsúly.

39. §. A dobsinaiaknak sajátos kiejtésök van; laikus jellemzéssel élve, nyersen és keményen beszélnek, a miért beszédjük nem hangzik kellemesen. A szepességi és meczenzéfi nyelvjárás (mint személyes megfigyelésből tudom) simább és lágyabb, a zárt hangzók nem tömörülnek annyira és a mássalhangzókat nem halljuk úgy ropogtatni, mint a dobsinaiaknál. Ez az oka annak, hogy idegen emberek nem tartják kellemesnek nyelvünket; szerintök a Szepességben szebben és jobban beszélnek németül. De azért nincs nagy különbség a két nyelv kiejtése között, a mi abból is kitűnik, hogy a dobsinai és szepességi egészen jól megérti egymást.

40. §. Az erősségi hangsúlynak több változata van nyelvjárásunkban. Ha a szót külön, magában mondjuk, akkor a legnagyobb hangsúly mindig a tőszótagra esik, mint a logikailag legfontosabb szótagra. A többi szótag hangsúlya között többféle erősségi fokozat van.

Két tagú szóban van egy erős és rendszerint egy gyenge harmadhangsúly; ez utóbbi képzőkben és ragokban is előfordul. Három tagú szóban ezeken kívül még egy harmadik hangsúlyt is találunk, mely mindjárt az erős hangsúly után következik; általában mellékhangsúly a neve, de nevezhetjük másodhangsúlynak is. A mi az erős súlyú szótagot illeti, ezt körülbelül egyforma nyomatékkal ejtjük a két és három tagú szavakban. De már a másodhangsúly erőssége ingadozik; több tagú szavakban érezhetőbb, mint két tagúakban. Pl. *gaetsi¹x* geizig szóban a *tsi¹x* szótagot, melyen a másodhangsúly van, gyengébben ejtjük, mint pl. *haelia^{1 2 3}* heilig szó *li*-tagját (az 1 jelenti az erős, 2 a másod-, 3 pedig a harmadhangsúlyt — Schwachton). De néha két tagú szavakban is a másodhangsúly vetekszik erősségre nézve a három tagúakéval és pedig összetételekben (*fraemon^{1 2}* Freimann), továbbá oly szókban, melyeknek képzője *-unk*, *-šoft* és *-haet* (*re¹xnunk* Rechnung, *faentšoft* Feindschaft, *tomhaet* Dummheit). Az *-i¹x*, *-li¹x*, *-lin¹k*, *-tə¹x* szótagokban ugyanazon hangsúly határozottan gyengébb (*me^{1 2}li¹x* Milch; *butš^{1 2}lin¹k* Erdschierlingkraut; *žontə^{1 2}x* Sonntag). A harmadhangsúly oly szótagokban fordul elő, melyeknek hangzója gyengült (*trə¹gər* Träger; *fötər* Vater); a képzőket, ragokat és igekötőket majdnem kizárólag ezzel a hangsúlylyal ejtik. Mivel nyjokban csak három változata van a hangsúlynak, azért háromnál több tagú szavakban az egyes hangsúlyok ismétlődnek. Így e szóban: *piagərməštər^{1 2 3 1 3}* Bürgermeister a *pi* és *mē* szótagokat erős hangsúlylyal mondják, a második szótagon a mellékhangsúly van, a *gər*-en a harmadhangsúly, mely aztán ismétlődik a *tər* szótagban. Az idegen szavak nagyon ritkán tartják meg eredeti hangsúlyukat, mint a következő példák bizonyítják: *də^{1 2}han^{2 1}* dohány, *žandār^{2 1}* zsandár, *komē^{2 1 2b 3}dia* komédia, *hu^{2 1}sār^{2 1}* huszár, *maš^{2 1}in* masina.

41. §. A mondathangsúlynak ugyanazon nemei vannak, mint a szóhangsúlynak. Megkülönböztetünk a mondatban erős, másod- és harmadhangsúlyú szakaszokat (Sprechtakte). Pl. e mondatban: *moag^{1 2} | bər i^{2 3}x | om^{2 1} flek¹ | gən¹* morgen werde ich auf die Bergwiese gehen, legerősebben a *mo*, *flek¹* és *gən* szó-

tagot mondjuk; ez utóbbi súlyosabb a másik kettőnél. A másodhangsúly a *bar* és *om* szavakon van, az *om* valamivel erősebb. Leggyengébb az *ix* szó hangsúlya.

Kérdő mondatban más a hangsúly elhelyezése: $\overset{2}{bist} \mid \overset{2}{di} \overset{1}{kū} \mid$
 $\overset{3}{fōrkēf} \overset{1}{~}$ wirst die Kuh verkaufen? mondatban legerősebb súlya a *kēf* szótagnak van, hozzá közel áll *kū*, a másodhangsúlyt *bist* és *di*, a harmadhangsúlyt pedig a *fōr-* viseli. A mondat fontosabb részeit mindig erősen hangsúlyozzák, a többi szót pedig, mint kevésbé fontosat, gyengébben. Harmadhangsúlyt az *a* vagy néha a rövid nyílt *u*-val bíró szótagok kapnak. Néha megtörténik, hogy, ha két vagy több harmadhangsúlyú szó van egy mondatban, az egyiket rendszeren erősebben ejtik. Példa rá a következő mondat: $\overset{3}{dər} \overset{1}{fōtər} \overset{3}{~} \mid \overset{2}{es} \overset{1}{kē} \overset{2}{gūtər} \overset{2}{~} \mid \overset{2}{mēntš}$ der Vater ist kein guter Mensch, melyben a *fōtər* és *gūtər* szók *tər* szótagja valamivel erősebb, mint a *dər*. Mint látjuk, minden mondatban van egy erős súlyú szakasz, melynek a többi alá van rendelve. A viszony az egyes szakaszok közt ép olyan, mint a szóhangsúlýnál az erős és a többi szótag között.

42. §. Ha a szavakat a hangmagasság szempontjából vizsgáljuk, akkor azt fogjuk látni, hogy a szó erős súlyú tagját magas hangon ejtjük. Már alacsonyabb a másodhangsúlylyal bíró szótag hangja, legalacsonyabb pedig a gyengén ejtett szótagé. A magassági hangsúlýnak körülbelül ugyanazon fokozatai vannak, mint az erősséginek. Pl. e szóban *entər* früher, az erős és magas hangsúly az első szótagon van. *tsōbəræe* Zauberei szóban erősen és magas hangon a *tsō* szótagot mondjuk, *æe* hangja körülbelül két hanggal esik, legalacsonyabb a *bər* hangja. Az egyes szótagok hangja oly viszonyban van a magas hanghoz, mint az erősségi hangsúlýnál az alárendeltebb szótagok az erős szótaghoz.

43. §. A mondat magassági hangsúlýának meghatározásánál legegyszerűbben úgy járunk el, hogy ha a különböző tartalmú mondatokat egyenként vesszük vizsgálat alá. Kijelentő mondatokban a hang — kivéve az erősen hangsúlyos szóét — a középhangnak felel meg, pl. e mondatban: $\overset{1}{ix} \overset{1}{gē} \mid \overset{1}{en} \overset{1}{dī} \mid \overset{1}{kiax}$ ich gehe in die Kirche, erősen és egyszersmind magas hangon a *gē* szót ejtjük, innen a hang kissé esik és majdnem egyenlő

magasságban marad a mondat végéig. Az erős és magas hangsúly mindig a mondat legfontosabb részén fekszik, a melyet különösen ki akarunk emelni. Ha pl. azt akarom mondani, hogy én és nem más megy a templomba, akkor *ix* szón van a magassági hangsúly. Ugyanilyen a hangok változása mellérendelt mondatban is. *ix ge en di kiaz unt bar foader pētū* ich gehe in die Kirche und werde für dich beten, itt a második mondatban a *bar*-t mondjuk magasan, ettől kezdve pedig a hang alacsonyabb.

Parancsoló mondatban a hang esik; az első szót magasan ejtjük, a többi szót körülbelül 3—4 hanggal mélyebben. Pl. *ge dōx ober* geh' doch aber, mondatban az erősségi hangsúly nyomatékosabb és a hang magasabb, mint a kijelentő mondatokban.

Kérdő mondatokban a hang emelkedik, a magassági hangsúly változatosabb, mint az előbbi mondatokban: *boarst pae mār* warst du bei mir? a *mār* szóig a hang folyton emelkedik; a különbség e szó és a többi szó hangja között majdnem egész octávát tesz ki. Mikor kíváncsian kérdezzünk s nagyon akarunk valamit tudni, akkor a mondat magas hangon kezdődik és végződik, közepét pedig néhány hanggal mélyebben ejtjük. *bēn gēt nhēm* wann gehst nach Haus, itt kíváncsian, mintha nem hallottam volna jól, intézem a kérdést; azért az első szót magasabb hangon ejtem, mint közömbös kérdő mondatban. Ha a kérdő mondat csak egy szóból (szakaszból) áll, akkor a hangemelkedés nem oly szembetűnő; pl. *bōs* was? *bōs* host? was hast? kettős hangsúlya van a kérdő szónak, mikor haragosan kérdezzünk.

Ezt a hangsúlyt, mely a kérdő mondatnak oly jellemző sajátysága, mindig az értelménél fogva legfontosabb szó kapja.

Ha e szó után gyenge súlyú rész következik, akkor ez utóbbitól kezdve a hang lejjebb száll. *bu boarst dēn* wo warst denn?, itt a hang a *boarst* szó végéig emelkedik, a *dēn* szóban azonban egyszerre esik.

Ha a kérdő mondat fő- és mellékmondatokból áll, akkor mindkettőt emelkedő hanggal ejtjük; a kettős hangsúlyú szó a főmondatban van. Pl. *bi konst du zōgq | dōz ix net dō boar* wie kannst du sagen, dass ich nicht dort war? — kérdő mondatban *bi* a kettős hangsúlylyal bíró szó; a mellékmondat hangja, bár szintén emelkedik, nem jut el addig a pontig, mint a főmondaté, talán 1—2 hanggal mélyebb.

Haragot, fenyegetést tartalmazó mondat hangja szintén emelkedik pl. *der slök bit tiz rir* der Schlag wird dich rühren. De az utolsó szótagban, mint a kérdő mondatban, a hang hirtelen abba a hangba esik vissza, a melyen a mondatot kezdtük. Öröm, csodálkozás, meglepetés kifejezésénél az uralkodó hang a magas hang, mely az utolsó szóig emelkedőben van, pl. *iz hob om obar gvlæxt* ich habe ihn aber ausgezahlt!

A bánat és szomorúság alaphangja mélyebb, mint pl. a kijelentő mondaté. E hang fokozatosan esik, az esés azonban nem nagyon szembetűnő; az első és utolsó szótag hangja között csak néhány hang különbség van. Pl. *ax du mae oam kent* ach du mein armes Kind!

III. A hangok erőssége; fortis és lenis.

44. §. Nyelvjárásunk mássalhangzóit a képzés és kiejtés erőssége szerint két osztályba sorozhatjuk: a fortisek és lenisek osztályába. A különbség köztük az, hogy a fortiseknél erősebb a lehelleget megakasztó zár és energikusabb az articulatio, mint a leniseknél. Hosszú mássalhangzót, a melyet a magyar nyelv ismer, nem ejtenek a dobsinaiak; nem hosszan, csak erősen képezik a hangokat. E mellett szól az a körülmény is, hogy a gyerekek, mikor magyarul tanulnak, hosszú ideig nem képesek megszokni a kettős mássalhangzók kiejtését.

45. §. A szó elején többnyire lenisek állanak, és pedig a *b* következetesen ott, a hol az irodalmi nyelvben a zöngés spiranst *w*-t látjuk. (Wasser: *bosar*; Wald: *bolt*.) A *g* ejtése a szó elején nyjokban is olyan, mint az irodalmi nyelvben; szó végén *k*-t vagy *χ* (*x*)-t találunk. *d* helyett sokszor *t*, *b* helyett pedig mindig *p* áll (Dach: *tox*; dumm: *töm*; Bach: *pox*; Bild: *pilt*). Erősség tekintetében e hangokkal egy fokon áll *k* is szó elején (Kalb: *kolp*; Kind: *kent*). Ugyanilyen erős hangok vannak szó végén is, a hol az ufn.-ben lenisek állanak (Leib: *laep*; Tag: *tōk*; bald: *polt*).

46. §. A fortis hangok se nem tiszta fortisek, se nem tiszta lenisek, hanem tenues lenes és mintegy középhelyet foglalnak el *p* és *b*, *t* és *d*, *k* és *g* között. Igazi fortiseknek csak azon han-

gokat vehetjük, melyek vocalisok között állanak és általában ott, a hol az irodalmi nyelvben is fortis van (*batər, hatər* = hát; *təp* Töpfe). Ezeket erősen és gyöngye aspiratával ejtik. A spiransokat se képezzük mindig egyforma erősen, mert pl. rövid és hangsúlyos vocalis után *f, s, ʒ (x), š, m, n* ejtése mindig energikusabb (*aʃ* auf; *kox* kochen; *beš* waschen; *təm* dumm). Ha azonban a vocalis hosszú, akkor már nem oly erős a mássalhangzó (*lōf* laufe; *nōs**) Nase).

IV. Hangkapcsolatok.

47. §. A hangok bevezetésére nyelvjárásunkban majd a tiszta, majd az erős kezdő kapocs szolgál. Ez utóbbi azonban csak vocalis előtt fordul elő, mikor a hangot erősebb nyomatékkal kezdjük. Pl. e szóban *'untŋ* unten erős kezdő kapocscsal van dolgunk, midőn haragosan vagy mint kérdést ejtem. Annál gyakoribb szó elején a hehezetes kapocs, de csak vocalis előtt, pl. *hōbər* Haber, *honn* Johann. A többi hangot mindig a tiszta kapocscsal kezdjük.

48. §. A végző kapocs, melylyel befejezzük a hangot, szintén lehet tiszta vagy erős. Vocalis után többnyire a tiszta kapocs lép fel; az erős kapocs csak akkor képződik, mikor a szót indulatosan mondjuk. Példa rá *jə'* ja határozottan és bosszúsan ejtve. A liquidákat mindig a tiszta kapocscsal végezzük. De már a zöngé nélküli explosiváknál, kivált a fortiseknél, a zár megnyitása után mindig hallatszik egy gyöngye *h*, mely azonban a mondatban eltűnik, hogyha az explosiva után mássalhangzóval kezdődő szó következik. Sajátságos módon végezzük a spiransokat igéknél és főneveknél, pl. *pox* pochen, *kēf* kaufen, *oks* Ochsen. Én a hangot, mely itt a spiransok végén hangzik, orrhangnak vettem. De azért hallatszik *n* és egy *ə*-féle hang is, a melyet a hangsúlytalan szótagokban találunk.

49. §. Az átmenet az egyik hangról a másikra egyenes úton történik, vagyis a szomszédos hangokat minden közvetítés

*) Az írásban egyszerűség kedvéért egyféleképpen jelölöm a különböző erősségű explosivákat és spiránsokat.

nélkül fűzzük egymáshoz. Akár vocalist kötünk össze vocalissal, akár vocalist consonanssal, vagy consonanst consonanssal, mindezt a kapocs nélküli átmenetet használjuk.

V. A mássalhangzók articulatioja a szóban és összefüggő beszédben.

50. §. Azon mássalhangzók közül, melyek egymás mellé kerülve szoros egységet képeznek, hol az egyiket, hol a másikat articuláljuk. Változás történhetik először az articulatio módjában, másodsor az articulatio erősségében. Nézzük az eseteket egyenként.

1. Az articulatio módjának változása.

51. §. A *ts*, *tš* és *pf* kapcsolatot l. 37. §. és 38. §. Midőn explosiva *l* hanggal érintkezik, pl. *tl*, *dl*, *kl* (*trēdl̥n* = piszmog; *klaeb̥ln* = csámcsogni; *pēt̥ln* betheln) kapcsolatokban, akkor az *l* képzése laterális; a nyelv t. i. az explosivák képzése helyén marad, miközben oldalt (de csak egyiken) nyílást hagy a zöngeszámára. Ha *t*-re vagy *k*-ra (*gat̥n* magy. gatyá; *hok̥p* hacken) nasalis következik, akkor a felállított zárt nem nyitjuk meg, hanem lebocsátjuk a lágy inyt és a lehellet az orrüregen keresztül megy ki. Az *f*, *b* és *p* hatása alatt labialis nasalis-sá (*m*) lett a kfn. *n* e szóokban: *hom̥f* (hanef); *hemp̥ær̥n* több. Himbeere; *šp̥emb̥et* kfn. spinne-weppe; *homb̥ær* haben wir? Szóvégi *n* helyett a labialis *b* és *p* után szintén *m* lép fel (*ōbm̥* Ofen; *hēbm̥* heben; *kōmp̥m̥* kfn. kumpf; *šōp̥m̥* Schoppen). Az *m* gutturalis hangok (*g*, *k*) előtt megmarad, míg *n* ugyanazon hangok előtt és után *n*-é lesz (*ungv̥bit̥ær* Ungewitter; *lek̥p* lecken; *lēg̥p* legen). Ha azonban az *n* más szóhoz vagy szótaghoz tartozik, akkor csak *n*-nek ejtjük (*en̥ b̥ek̥ n̥ō* den Weg entlang). Ha *ch* után *s* jön, akkor — mint az ufnben — *ch*-ből *k* lesz (*oks̥* Ochs); az *s* hangot ilyenkor hátrább képezzük, mint más hangok között. Gutturalis *n* és *s* között *g* lép fel (*longs̥om̥* langsam; *br̥eng̥st* bringst). — Erintkeznek ezenkívül másféle hangok is, ezekről azonban nincs semmi mondani való.

2. Az articulatio erősségének változása.

52. §. A mássalhangzók articulatiója a hangesoportokban sohasem oly erős, mint mikor külön-külön történik a kiejtés. E különbség azonnal szembe ötlik, ha az affricatákat (*pf*, *ts*, *tš*) összehasonlítjuk a különálló mássalhangzókkal; amazokban az explosivát vagy spiranst nem ejtjük ki oly energikusan, mint pl. e szavakban: *hēp* Haupt; *kōf* Spreu; *beš* wasche. De a mondatban és az összefüggő beszédben sem oly nyomatékos a hangok kiejtése, mint mikor a szavakat külön-külön mondjuk. Így *net* nicht *t*-je, ha a szó magában fordul elő, sokkal erősebben articulálódik, mint pl. e mondatban: *net geb ɔm ništ* gib ihm nichts!

53. §. Gyengül az articulatio még más esetekben is. Így az igék zönge nélküli explosívája, midőn magánhangzóval kezdődő szó elé kerül, a megfelelő zöngés explosívává változik, vagyis tenuisből media lesz, pl. *bekn* wecken, *beg an ɔf* wecke ihn auf; *gep* gib (impar.), *geb ɔm* gib ihm, *ear gaet* er gibt, *gaed ər ɔm* gibt er ihm? Nyílt szótagban és mikor az ige tőhangzója rövid és erősen hangsúlyos, akkor a tenuis nem változik, pl. *ear pit* er bittet, *pit ɛnas* bitte eines; *ear šlekt* er schluckt, *šlek phentər* schluck ein. — Nevszóknál megmarad a tenuis magánhangzó előtt, pl. *kolt* kalt, *kolt ɛz əs mər* kalt ist es mir; de *met* mit praepositio *t*-je *d*-re változik: *məd ɔm* mit ihm. A főnév és melléknév továbbképzésében mindig media váltja fel a tenuist, pl. *kent* Kind, plur. *kendər*; *kolp* Kalb, plur. *kəlbər*; *āk* Auge, plur. *āgɔ*; *kolt* kalt, középfoka *kəldər*. De nyílt szótagban megmarad a zönge nélküli tenuis a továbbképzésben is: *hēp* Haupt, plur. *hēpər*; *pēt* Bett, plur. *pētər*.

54. §. Mint a tenuis mediára, úgy változnak a zönge nélküli spiransok zöngésekké magánhangzó előtt, pl. *ɔf* auf, *ɔw ɔm* auf ihm; *ear mus* er muss, *dōs muz ər* das muss er; *beš* wasch(e), *bēž ɔm* wasch(e) ihm. Sokszor *b* előtt is hallani zöngés *z*-t s helyett, pl. *dōz ɛs bōz* beat das ist etwas wert! Viszont *z* helyett *s* t ejtünk, mikor a zöngés hang zöngétlen mellé kerül, pl. *dər bitsv* (bit *zv* h.) *šɔnt hōn* er wird sie schon haben; *gepsv* (gep *zv* h.) *ɔm* gib sie ihm; *poksv* (pok *zv* h.) *ɛn*

packe sie ein. De spiransok mellett is sokszor *s*-nek hangzik *z*, pl. *di bit šon of saen (of zaen h.)* sie wird schon auf sein.

55. §. Mondatban a szó elején álló *b*, *d* megváltozik *p*, *t*-re, ha az előtte levő szó végén *f*, *χ* (*x*) vagy zöngé nélküli tenuis van, pl. *tref tiχ (diχ h.)* *dər šlōk* treffe dich der Schlag; *ref pər (bir h.)* *ən floks* reffen wir den Flachs; *kox tər (dər h.)* koch dir; *zōk pər (bər h.)* sagen wir; *pōt tiχ (diχ h.)* bade dich. Két egyenlő tenuis közül, vagy akármilyen két egyenlő hang közül, melyek a gyors beszédben egymás mellé kerülnek, mindig csak az egyiket ejtjük, pl. *gə tonk* Gott danke; *pil tōməs* dummes Bild; *štō mēdl* stummes Mädchen. Az egymás mellé kerülő *s* és *z* közül mindig csak a zöngétlen hang hallatszik, pl. *dōs mus zv tūn* mondatban a kiejtés: *dōs musv tūn*.

VI. A szótag.

56. §. Nyjokban a szótagképző rész többnyire vocalis, gyengén hangsúlyozott szótagban *l*, *m*, *n*, *v* consonansok is alkotnak szótagot (*kołn* Gedärme; *ēbmt* Ebene; *oltupark* Altenpark; *rokpštūp* Rockenstube). A legtöbb magyarországi német nyelvjárásban, pl. a meczenzéfiben, a verbásziban, leibicziben — mint az értekezésekből látom — *r* is lehet sonantikus elem; de a dobsinai-ban *r* előtt mindig hangzik *a* (*dər der*; *pōtər Butter*; *fōtər Vater*).

57. §. A szótagok elválasztására nézve a következőket jegyezhetjük meg. A mássalhangzót, mely két szótag közt áll, mindig átviszszük a következő szótaghoz; *pīχər* Bücher, *tsūkōts~* zudecken szavakat tehát így tagoljuk: *pī-χər*, *tsū-kōts~*. A mondatban is — ellentétben az ufn. szótagolással — a szó végső consonansát a következő szó hangjához ejtjük; pl. *zōg əm sage ihm*, *dər hod an* er hat ihn mondatokban *g* és *d* consonans a következő szóhoz tartozik, tehát *zō-gəm*, *dər ho-dan*. Ez minden magánhangzó előtt álló mássalhangzóra vonatkozik; pl. *e versorban* *its geb iz tiχ for naenn* jetzt gebe sich dich für neune, a *b* hangot a beszédben az *iz* szóhoz vonjuk (*ge-biχ*). Ha a szótagképző elemek között két consonans áll, akkor az egyik az első szótaghoz, a másik pedig a következő szótaghoz tartozik (*həl-pərŋ* Heidelbeere; *tēš-lər* Tischler; *lɛp-kūχ* Lebkuchen).

58. §. A szótag hangsúlyát illetőleg meg kell jegyezni, hogy legnagyobb súlya mindig a sonans résznek van; ezt ejtjük a legerősebben. Nyelvjárásunkban megkülönböztetjük a metszett (stark geschnitten) és a fogyó (schwach geschnitten) hangsúlyú szótagot. Metszett hangsúlya van a szótag rövid vocalisának, midőn a hang erőssége bizonyos pontig hirtelen emelkedik, azontúl pedig ép oly gyorsan esik. A fogyó hangsúlyt hosszú vocalissal bíró szótagban találjuk; itt már sokkal lassúbb az emelkedés és esés. E kétféle hangsúlyt feltüntetik *brit* brütet és *põt* badet szók. Fogyó hangsúlya nem csupán a hosszú vocalisnak van, hanem néha a rövid mellékszótagnak, pl. *dər hēm* zu Haus; *šwīmàn* schwimmen; *nəxpər* Nachbar szók *dər*, *an*, *pər* mellékszótagei fogyó hangsúlylyal bírnak. Kettős hangsúlylyal csak az egy tagú szót ejtjük, mikor bizonyos nyomatékok akarunk neki kölcsönözni, pl. *bī* wie, ha nagyon kíváncsiak vagyunk és újra kérdezzük; *nəqə* so, ha pl. valamit nehezen megértettünk és ezen való örömről megbeszéljük ki. Ilyenkor megkettőzzük a vocalist a kiejtésben.

59. §. Időtartamra nézve nem különböznek egymástól a szótagok. Ha a sonantikus rész hosszú, akkor a szótag szintén hosszú; de hosszú a szótag akkor is, hogy ha a sonantikus rész rövid, mert ebben az esetben a consonansra több időt fordítunk. Egyforma időtartam kell tehát *nəs* Nase és *nos* nass szótag kimondására; *nos* szóban a vocalist röviden ejtjük ugyan, de a fortis *s*-re annál több idő kell. Nem változik az időtartam, ha a szótag végén fortis helyett két különböző hang áll (*polt* bald; *pont* Band). A mellékszótagek hangjai szintén egyenlők időtartamban (*gv-rən* Gerinne; *pu-beš* bewaschen; *lē-tər* Leiter).

VII. A hangok történeti fejlődése.

I. fejezet. Magánhangzók és diphthongusok.

A) A töszótagok magánhangzói és diphthongusai.

1. A töszótag magánhangzóiról és diphthongusairól általában.

60. §. Kfn. *a*-ból rövid *o* lett két mássalhangzó vagy kettőzött mássalhangzó előtt, továbbá *ch*, *sch*, néha pedig *m*, *z*

előtt is, pl. *oks* (aks);* *of* (affe); *oksl* (ahsel); *om* (amme); *opl* (apfel); *ost* (ast); *pox* (bach); *pokn* (bachen); *polt* (balde), *en an poldn* = nemsokára; *ponk* (banc); *pon*, *ponan* (bange, bängen); *poš* (bare) = ártány; *tox* (dach); *gost* (gast); *gos* (gazze); *holdn* (halde) = hányó; *holp* (halp) = fele vminek és egy ürmérték neve, nem egészen egy fél liter; *hont* (hant); *hontirn* (hantieren) = bánni vkivel; *kolp* (kalp); *homf* (hanef); *kon* (kanne); *kontsl* (kanzel); *kostn* (kaste); *dər krom* (kram) = szaggatás; többese: *di krempf* = nyavalyatörés, pl. *əs holdn an di krempf*, *di frās* vagy *əs kronkn* es halten ihn die Krämpfe; *di krompm* többes (krampe) = ajtósarkvas; *kronts* (kranz) = koszorú, eljegyzés, pl. *kronts holdn* = eljegyzést tartani; *lonan* (langen); *lont* (lant) = ország és szántóföld; *los* (laz); *lomp* (lampe), kicsinyítője *umlaut* nélkül = *lompxen*; *mot* (matte). Ide tartoznak még: *frot* (vrat) = a száj kipálott része; *lots* Latte; *tsonkas* = keresztelő; *joŋ* = enni (már kihalt szó); *lonkərt* = a koci leghátulsó része; *kwokshaos* = árnyékszék; *əs mɔltst* = izzik; *kwondl* = szénpor; *flonkn* = rongy, rongyos (gúnynév); *lox* (lachen); *mox* (machen); *nos* (naz); *ponkərt* (panchart) = fattyú; *plot* (plate); *plonk* (planke), különösen e fordulatban: *nət mox miŋ plonk* = ne rabolj ki egészen; *plots* (platzen) = ütni, repedezni, pl. *di teŋər plots for keldn* die Dächer platzen vor Kälte; *əs bit dər plots* = es wird dir Schläge absetzen; *rot* (ratte); *zols* (salz); de megmaradt a kfn. *a* e gúnynévben *zaltsər*, *zaltərŋen* (salzer); *zok* (sac), *mae zek* = Isten ucsce!; *zopm* (sappen) = rúgni, *an zop gēbm* = megrúgni; *tšoln* (schallen); *šlom* (slam); *šlop* (slappe); *šmots* (smaz) = csók; *šorŋ* (scharren); *šmolts* (smalz); *štompərŋ* (stampfen); *ston* (stange); *štont* (stant) = ülőhely a templomban; *toš* = arczuletés, pl. *iŋ gep tər v toš* ich gebe dir eine Ohrfeige; *foltš* (valsch); *trots* = nehézkesen járni; *box* (wachen); *boks* (wahren); *bolt* (walt); *bompm* (wambe); *tsoln* (zaln); *tsonan* (zannen) = gúnyosan nevetni; *tsont* (zant); de megmaradt a kfn. *a* e szóban: *klaxl* = erős termetű, de ügyetlen férfi (v. ö. Schmell 1323. l. Klächel).

*) A zárójelbe tett szó az illető nyelvjárási szónak megfelelő kfn. alak.

61. §. Kfn. *a* hosszú *ō*-ra változott a zöngés hangok előtt, továbbá *t*, *s* és *th* előtt, pl. *ōdlar* (adelar); *ō-gv̄bent* (ane-venge) = a szántóföld vége; *pōd̄n* (baden); *pōlump* (bal); *tsōm* (ge-zam); *glōs* (glas); *glōt* (glat); *grōbm̄* (graben); *hōgl* (hagel); *jōk* (jagede), *en en jōk* = lélekszakadva; *kōl* (kalwe); *kōf* (kaf); *kōm̄ar* (kamere); *mōt* (made); *mōn* (man); *nōgl* (nagel); *knōgn̄* (nagen); *trōgn̄* (tragen); *nōxt* (naht); *punōxt̄n* (benahnten) = éjjeli szállást adni; *nōman* (name); *nōs* (nase), ellenben *nūzln* = duzzogni; *lōk* (valószínűleg az ufn. Lage átvétele) = réteg; *rōt* (rat); *zōt* (sat); *zōtl̄* (satel); *šōbm̄* (schaben); *špōre* (spare); *šmōl* (smal); *štōt* (stat), ellenben *di štēt* = a szénégetés helye a réten; *fōtar* (vater); *bōgn̄* (wagen), de rövid *o* van a következőkben: *putrōxt̄n* (be-trahnten); *fōršmox̄tn̄* (ver-smahten); *šox̄t* (schaht).

62. §. Kfn. *a* megmaradt *a*-nak *r* előtt, mikor nem vocalizálódik az *r*, ritkán más hang előtt, pl. *gntsar* (ge-zarre); *har̄n* (harren); *hart* (harte); *kar̄n* (karre), összetétele: *ongstkar̄n* = hosszú, ijesztő alak; *šwaenskār* (< kar?) = disznótor; *nar* (narre); *ātslōx* (< atz) = esatorna nyílása; *rasln* (razzeln); *šaml̄* (schamel); *ziḡ šprāts̄* (spranzen) = henczegni; *tsar̄n* (zarren); *hā* (hacke); *trax̄tv* (trahte), összetétele: *trax̄tearhaos* = vendéglő. Ide sorolandók még: *lapae* = tökfílkó; *nafkaen* = siró gyermekről mondják; *rabunts* Ameise; *kākln* = ha a gyermek a tüzzel játszik; *šlāpaen* = ügyetlenül rálépni vmire; *matškaen* = csámcsogni; *mātaen*, *tāraen* = lassan, kényelmesen menni; *fat* v. *fat̄n* = mindig; *bat̄ar*, *hat̄ar* = hát!; *lak̄* = kamasz; *tax̄* = fejkendő; *hats̄* = egy éves csikó; *faš̄* = kutatni (kézzel); *fagaen* = maszatolni; *grabaen* = vmi után kapni; *tsāpaen* = lomhán lépni; *sal̄žtar̄n* = tovább mozditani; *grāts̄ln* = görbe lábú ember járásáról mondják; *māžaen* = belenyúlni vmibe; *kwātš̄* = ordítani; *šlamfut̄ar*, *lafand̄ar*, *galgan* = lafanczos; *šlap* = ütés, *an šlap gēbm̄* = ütni; *gv̄dā-ḡar*, leginkább e fordulatban: *ear biat gv̄dā-ḡar* = enged a 48-ból; *pāgl̄*, *mō-pāgl̄* = mákos patkó; *gamz̄* = meghalni; *d̄ar p̄ar* = korpából készített kovász; *plap̄ar̄n*, *p̄faf̄ar̄n* = fecsegni; *tatškaen* = paskolni vmit; *baḡi* = igen! úgy van!; *faks̄* több. = tréfa, pl. *faks̄ mox̄* = tréfálni; *mat̄ohv* = matyóka; *dram*, pl. e fordulatban: *en en dram* = egyfolytában.

63. §. Idegen szavak legtöbbszörre megőrizték az *a* és

ā hangot: *gazdv*, *gazdinv* (szláv. gazda, gazdina); *gat* (magy. gatyá); *kampl* (magy. kampó, kampós bot = ütőfa, v. ő. Dobos: A magyar diáknyelv), leginkább e fordulatokban: *kampl šlōn* = a labdát magasra elütni; *kampl tsīn* = magasra vizezni; *matrats* (lat. matrarium); *zāl* Saal; *praktikŋ* = ész, csalafintaság, pl. *dear lēbt met praktikŋ* er lebt mit Praktiken = szemesé a világ; *špektākļ* Spektakel = botrány; *tsīnākļ* (a magy. 'csónak' szónak kicsinyítővel való umlautos továbbképzése); *ālāš* (magy. állás) az országút melletti kocsiszin; *bāšī* (magy. bácsi); *tšākō* (magy. csákó); *tšārdāš* (magy. csárdás). Megrövidült a hosszú *ā* e szókban: *dohan* (magy. dohány); *tšakan* (magy. csákány), de hosszú *ō*-ra változott az *ā* ezekben: *tšōtar* (magy. sátor); *tsigōn* (magy. czigány) = hazug; *tsigōnan* = hazudni; nőn. alakja: *tsigankv* = czigány asszony, hazug asszony.

64. §. Az irodalmi szavak *a*-ja nyjokban szintén nem változott, pl. *bān* Bahn, ellenben *pōn* = erdővágás; *fabrik* Fabrik; *partŋ* = pachten stb. . . .

65. §. Sok szóban a kfn. *a*-nak *r* + *consonans* előtt *oa* felel meg: *oam* (arm); *poat* (bart); *poarhēpiŋ* (barhöubtie); *goarŋ* (garn); *dī poar* = talicska; *swoat* (swarte); *boam* (warm).

1. jegyzet. Kivétel számba megy a kfn. *a*-nak hosszú zárt *ō*-ra változása, a mire csak e két példát találtam: *rō* (rach); *tōtš* (tatze).

2. jegyzet. A kfn. *a* umlautja mindenütt beállott, pl. *trēnan* < gót *trannjan; *reŋnan* < gót rannjan; *gŋmexŋt* (ófn. *gimabhi) = a cipő borítása; *tēmpix* (dampfec) = kehes.

66. §. Kfn. *ā* többnyire rövid *o* vagy hosszú *ō*-ba ment át: *ōbŋt* (äbent); *ōbŋtmōl* (äbentmäl); *ōdər* (äder); *ōdŋ* (âtem), az ige *ēdŋ* (âtemen); *plō* (blä), ellenben *wašblao* = kékítő, mely úfn. jövevényszó; *brōx* (brâche); *brōdŋ* (brâdem); *brōtŋ* (brâten), *gŋbrōtənv* tők = nehéz napok; *plōtar* (blâtere); *gōpgelt* (gâbe) = az a pénz, melyet a menyasszony számára a násznép között gyűjtenek; igéje = *gōbm*; *grō* (grä); *grōt* (grät), de csak ez összetételben: *hōx-grōt* = egy hegy neve; *jō* (jä); *jōmərŋ* (jämern) = a beteg jajgatása, ellenben *jamərŋ* = panaszkodni, sopánkodni, valószínűleg úfn. kölcsönszó; *klō* (klä); *klōftar* (kläfter) = hosszmérték a földmérésnél; *krō* (krä); *krōm* (kräm);

krōkln = csúnyán írni (v. ö. ófn. krāko = kapa); a csúnya írásról gyakran mondják nyjkban: *hōkq mox* Hacken machen = kapalakú betűket írni; *lōs* (lāzen); *lōxtar* (lächter), pl. *v lōxtar hōlts* = egy öl fa; *mōn* (mān); *mōps*, *mōpsliχ* = kissé romlott ételről mondják; *mō~kōk* = mákfej; *mōln* (mālen); *æs mōlaen* = húsvéti tojás; *mōnart* (mānōt); *mōs* (māz), az ige *mes*; *zoltsmes* = fából való nagyobb sótartó; *nōxpār* (nāch-būr); *nōdl* (nādel); *nōtar* (nāter); *zōt* (sāt); *šōf* (schāf); *šlōf* (slāf); *prōts* = nagy és formátlan kéz, mancsok; *pušlōf* (be-slāfen) = áldott állapotba hozni; *špōn* (spān); *tōxt* (tāht); *bōk* (wāge). Kivételesen *a*-val ejtik: *graps* (grāpen) = karmolni; *tšaxərŋ* (schachen) = csereberélni, eladogatni.

67. §. Kfn. *ā* következetesen *oa*-vá diphthongizálódott *r* előtt, pl. *hoar* (hār); *kloar* (klār); *joar* (jār); *boar* (wār) = igaz.

68. §. Kfn. *ā*-nak elvétele megfelel *o* és *ū* is, pl. *štrol* (strāl), *štrolŋ* = nagy füstöt eregetni a pipából; *bū* (wā); *ol* (āle).

Jegyzet. Diphthongus lett a kfn. *ā*-ból *e* szóban: *lōiχ* (lā).

69. §. Kfn. *ā* umlautjának, *æ*-nek, nyjkban általában *ē* felel meg, pl. *drēn* (dræjen), *en dær drē* = a csávában; *ziχ pudrēn* = elférni; *drēhēpiχ* = bolond, pl. *bist drēhēpiχ bearn* = meg fogsz bolondulni; *kēs* (kæse); *lēk* (læge) = lejtős; *mēn* (mæn, mæjen); *nēn* (næn); *zēn* (sæn); *tsē* (zæh). Későbbi átvételek: *pukwēm* bequem; *ō~ganēm* angenehm.

Jegyzet. Rövid *e* hangot találunk *e* helyett *gufres* (ge-vræze) szóban s *a*-val mondják *aosflāgŋ* (vlæn) = edényt elmosni.

70. §. *r* előtt kfn. *æ* diphthongizálódott: *jearliχ* (jærlich); *lear* (lære); *šear* (schære).

71. §. Kfn. *e*-nek többnyire *e* (liquidák és nasalisok előtt *ē*) felel meg, pl. *pēndl* (binde); *pēndlhemp* = hosszú női ing; *peyl* (bechel); *peχar* (becher); *pek* (becke); *breŋan* (brengen) = szülni, elleni; *štēln* (stellen), *paeštēln* = feltenni (az ételt a tűzhelyre); *dek* (decke), *kopardek* = ágyterítő; *dēn* (denn); *tēman* (demmen); *tsutēln* (dengeln) = összegázolni; *enl* (engel); *hēlp* (help) = nyele vminek; *gŋkek* (ge-hege) = sűrű bokor; *gŋmeχt* (ge-mechte) =

ezipőborítás, fejelés; *hēnan* (hengen); *hēnar* (henger), pl. *dār hēnar hol diχ* = vigyen el az ördög; *kesl* (kezzel); *klekn* (klecken) = kizúditani, kiönteni; *n klekār* = nagy és csúnya köpet; *kleks* = téntafolt, pacza; *kleln* (klengeln); *lefl* (leffel), *rotslefl* = takonypolcz; *lenkn* (lenken); *les~* (leschen); *mesār* (mezzer); *nestl* (nezzel); *pelts* (belz) = bunda, ellenben *pelts* (peliz) = daganat; *kwetš~* (quetschen); *ref~* (reffen) = kenderet nyúni; *pet* (bet), *petfet* = ágynemű; *šefl* (scheffel); *šepn* (schepfen) = meríteni; *šeplesl* vagy *dār šepār* = merőkanál; *šrekn* (schrecken); *zēnan* (sengen) = megperzselni; *šprents~* (sprengen); *štēnl* (stengel); *ziχ štrekarn* (strecken) = nyújtózkodni; *remswentsln* (swenzeln); *oltfrenkiš* (frenkisch) = nagyon régi; *bēlbn* (welben) = boltozatot csinálni; *gvbēlp* = boltozat és üzlet; *gvštēn* = deszka, melyen a bányába mennék; *greš*, pl. *oltār greš* = öreg, tehetetlen ember; *pletš* = tenyeres (ütés); *pēlš* = sült tésztaféle; *krets* = kiütés; *šōfgv-perpl* = juhtrágya; *lepār* = habzsol (állatról); *tsuflentšarn* = elvagdogni; *letšarχen* = hosszúra vagy koczkára metélt tészta; *bēndn* (wenden), pl. *as hā bēndn* = a szénát megforgatni; *besp* (wespe); *bets~* (wetzen) schärfen, átvitt értelemben is: *net bets di šniks* = ne járjon a szád! *tsuplets~* (zerbletzen); *drenz~* = nyögni; *kwestn* = nyomoritani; *metaen* = dobálni; *forbept* = elaszott, silány; *forbeptv flaoman* = hitvány szilva.

Jegyzet. Kivételek: *ēks* (ehse) = tengely; *hōdariχ* (hederich), pl. *di zaen šon bīdār hōdariχ* = megint veszekednek.

72. §. Kfn. *e*-ből *ll*, továbbá *l* + *cons.*, *m* + *cons.* és *n* + *cons.* előtt *e*, *d*, *g*, *s*, *t* előtt pedig *ē* lett, pl. *purēdn* (be-reden); *pubēgn* (be-wegen); *brēln* (brellen): *el* (elle) = rőf; *ēzl* (esel); *hēl* (helle); *kēgl* (kegel); *kētn* (ketene), kicsinyítője: *kētl* = retesz, főleg istállóajtón, az ige: *enkētln* = elzárni; *kwēln* (queln) = kínózni; *lēgn* (legen), *oplēk* (ablegec) = bányadt, kedvetlen, pl. *dear as šon zear oplēk*, vagy *dear kraeyt nōr šon nō* = ő már nagyon bányadt, csak úgy vonszolja magát; *di hājār zaen opglēkt* = a bányászokat elbocsátották a munkából; *plēdarn* (aln. pladderen) = a vizet szétlocsolni; a főnév: *gvplēdār*; *as plēdār* = az eső csobogásáról mondják; *nēglχen* (negelkîn); *di štēt* (stete) = a szénégetés helye a réten; *šēln* (scheln) = hámozni; *šlēgl* (slegel) = ütőszerszám; *forplēndn* (ver-blinden); *fēgn* (vegen) = maszatolni;

fremt (vremde); *tsēln* (zeln); *tswēlcw* (zwelf); *trēgar* (tregér) = kereszterenda; *bēln* (wellen) = akarni. Hosszú *ē*-vel ejtik még: *dēnan* (denen) = énekelni; *ēnekl* (eninkelin).

73. §. *r* előtt a kfn. *e* diphthongizálódott: *jeabm* Germ = élesztő; *heabest* (herbest); *eabm* (erben); *gvdeamər* (gederme); *ēnearn* (erne) = bearatni; *kearn* (kern); *špeabər* (sperwære); *pear* (ber), csak összetételben, pl. *rōdn pear* = szamócza; *featix* (vertic); *beaman* (wermen); *bearn* (wern). Hol nincs diphthongus, ott a nyílt *e*, vagy *a* nyílt *a* hangot találjuk, pl. *hart* (herte); *merts* (merze) = márczius; *šparn* (sperren) = kitátani a száját; *a* főnév *gvšpar*, pl. *bu v gvšpar meʒst* = ha valaki pl. ásít és jól kitátja a száját; összetételekben: *špargoš* = tátott szájú gyerek; *špar-nōgl* = hosszú szög; *šparbaet of* = tárva-nyitva; *šwarts* (swarz); *sterkn* (sterken); *tsangaen* (v. ö. kfn. zerren) = húzni; *tsangō* = rágós hús.

74. §. Az ige *be*-præfixumában kfn. *e* helyett *u*, a *ver*-elöragban *o* áll, főnevek *ge*-elöszótagjaiban pedig *v*, pl. *putixtn* (be-denzen); *purēdn* (be-reden); *pubēgn* (be-wegen); *fjōroxtn* (ver-âhten); *fjōrpitn* (ver-bieten); *fjōrpaon* (ver-bûwen); *golox* (ge-lach); *gvzel* (ge-selle).

Azon kfn. szavak közül, melyek *a* meg *e* tőhangzóval is előfordulnak, nyjkbán túlnyomóan az *e*-vel képezett, vagyis umlautos alak van elterjedve, pl. *eš* (asche, esche); *sēbl* (sabel, sebel); *eltər* (alter, elter); *haks~* (hahse, hehse) = hosszú láb; *zēns* (sēgenese); *hēlər* (haller, heller); *zēk* (sage, sege).

75. §. Kfn. *ē*-nek a legtöbb szóban *e*, *ē* felel meg, pl. *brēgln* (brēglen); *gvbrēgltv zupv* = rántott leves; *brēm* (brēm) = a ruha vizes vagy havas szegélye; *pēln* (bēllen); *pētlər* (bētelære); *brēt* (brēt); *dərlēbm* (er-lēben); *jēs* (jēst) = a veszett kutya nyála; *jēstv kū* (v. ö. kfn. jēsten) = meddő tehén; *lēpkūx~* (lēbekuoche-n); *klēbm* (klēben); *krēbats* (krēbez); *lēbər* (lēbere); *lēgərñ* (lēgern) = mikor a pásztor a rētet teheneivel megrágyáztatja; *lēz~* (lēsen); *lēf* (lēwe); *gēl* (gēl); *knēln* (knēllen) = ütlegetni; *knētn* (knēten) = dagasztani; *knētʒen* = galuska; *faolv knētʒen* = angyalbögyörő; *kwēln* (quēllen) = kelni (a téstáról); *ērxen* (ēher); *mēl* (mēl); *nēbl* (nēbel); *nēst* (nēst); *rēgn* (rēgen); *zēksv* (sēhs); *zēmł* (sēmel);

šwēbl (swēbel); *fēl* (vēl); *fleχtn* (vlēhten); *di fleχtn* = kas (kocsi); *bēk* (wēc); *bēksln* (wēhseln); *bētar* (wētter); *pēpl* = összeszáradt orrváladék; *tsēdl* (zétel); *štrēn* (strēn) = egy csomó kender; *flēdar-bēš* (v. ö. kfn. vlēder) = tollu seprő; *puflēdarn* (v. ö. vlēdern) = a szél megszikkasztja a ruhát; *tsēkarn* = piszmogni; *dərjēz~* = kikapós, pl. *dərjēz~nn mrūnn*; *vortšēparn* = elcsepegtetni. *ē* és *ē~*vel mondják még: *peltslīn* = tinórú; *rēš* = meredek; *bretsln* = hangosan és többször egymásután szel....; *špresl* = az a nád, mely puskaporral bevonva gyújtókanócczul szolgál a bányában; *fēslēbart* = savanyú burgonyaleves; *fēgulaen* = burgonyakása; *klēbl*, *štēbl* = nagyon kevés; *plētš* = kelés; *trēdl* = piszmogni; *ziχ pēkl-mēstarn* = kotnyeleskedik; *ziχ knētarn* = vesződni, bajlódni.

76. §. Zárt *e* (liquidák és nasalisok előtt nyílt *ē*) hangot kfn. *ē* helyett a következő szavakban találjuk: *breχ~* (brēchen) = törni és tilolni; *di breχ* = a tiló; *dərleχ~* (er-lēchen) = összeszáradt faedényről mondják, pl. *as šefl es dərleχt* = a dézsza t. i. annyira összeszáradt, hogy a víz kifolyik belőle; *es~* (ēzzen); *bērnāk* (v. ö. kfn. bērn) = kinövés a szemén; *gelt* (gēlt); *helf~* (hēlfen); *peχ* (bēch); *pleχ* (blēch); *kēlār* (kēller); *lekŋ* (lēcken); *lēnan* (lēnen); *mēlkŋ* (mēlken); *mes~* (mēzzen); *šēldŋ* (schēlden); *špek* (spēc); *štēχ~* (stēchen); *štepŋ* (stēppen); *fēχtn* (vēhten); *di bēl* (wēlle) = tengely a malomban; *bēln* (wēllen) = dagasztani; *tseχ* (zēch) = fizetség, czéh, barlangalakú üreg; *gnlekriχ* (ge-lēcke) = nyalánk; *dreχ* (drēc) = sár; *rētn* = számolni.

77. §. Néha a kfn. *ē*, ha *rr* vagy *r+cons.* előtt áll, *a-vá* lesz, pl. *har* (hērre); *harts* (hērze); legtöbbsnyire azonban *ea* diphthongus van *r* előtt, pl. *learn* (lēren); *šearn* (schērn); *beaf~* (wērfen), *forbeaf~* = elvetelni; *beat* (wērt); *šmear* (smēr); *štearn* (stērn); ellenben diphthongus nélkül ejtik: *wērķstēl* (wērc-stat) = műhely.

Jegyzet. Kivételnek kell vennünk azt az egy-két szót, melyekben *i*-re változott a kfn. *ē*: *pitŋ* (bēten); *dərtritŋ* (er-trēten).

78. §. Kfn. *ē* (germ. *ai*) következetesen *ē*, *ē~*-re változott, pl. *ē* (ē); *gēn* (gēn); *klē* (klē); *mē* (mē) = több; *rē* (rēh); *zēl* (gót saiwala, kfn. sēle); *slē* (slēhe); *šnē* (gót snaiws, kfn. snē); *zē* (gót saiws); *štēn* (stēn); *bē* (wē); *bēniχ* (wēnec); *tsēp* (zēhe), kicsinyítője *tsēpχen* = egy darabka; *tswēnn* (zwēne).

79. §. A kfn. *ê*, ha consonantikus *r* áll előtte, *ea*-vá diphthongizálódik, pl. *ear* (ère); *eašt* (êrst); *hearsəft* (hêrschaft); *di kear* (kêr) = kanyarulat; *mear* (mêr); *rearn* (rêren); a diphthongus elmarad e szóban: *plarn* (blêren).

80. §. Kfn. *i* megmaradt *b*, *d*, *g*, *l*, *t*, *s*, *sch* és néha nasalisok előtt; *b*, *d* és *g* előtt többnyire *î*-nek ejtjük, pl. *opšnit* (abe-snit) = famunkálatoknál a hulladék; *biliz* (billic); *pilt* (bilde); *dil* (dil, dille); *glit* (ge-lid); *igl* (igel); *kitl* (kitel); *glints* (glinster) = buborék; *kist* (kiste); *ligl* (ligen); *pulibarn* (liberen) = mondják a levesről, mely sokáig áll és megsűrűsödik; *miş* (mischen); *nīdar* (nider); *rīgl* = retesz és egy hegy neve Dobsina mellett; *ring* (ring); *rist* (riste) = a lábfej háta; *šilt* (schilt) = a kalap karimájának elülső része; *ritln* (ritte) = kanyaró; *šimpf* (schimpfen); *šin* (schin); *zīdarn* (v. ö. sidelen) = elpocsékolni a vizet; a főnév: *gnzīdar*, *dar zīdar* = a szűrő; *šizt* (schichte) = réteg, rakás, a bányászok nyelvében pedig a munkaszakaszhjelölése, pl. *šizt mox* = Schicht machen = mikor a bányászok felváltják egymást; *šiks* = erkölcstelen leány, ufn. Schicksel < zsidó schikhúz = Greuel (v. ö. Kluge 337. l.); *zībm* (ziben); *zīglštēn* (zigel-stein); *šmit* (smit); *šmik* (smicke) = ütés az ostorral, pl. *an šmik tūn* = egyet ütni az ostorral; az ige *šmikn* = ostorral ütni; a gyakorító ige *šmigaen* (v. ö. Kisch: N. Wörter und W. 42: *šmukisch*); *kwitš* = ordítani (sírásról); *nigaen* = tompa késsel vágni; *grimln* = elmorzsolni (kenyeret); *šniks* = száj (megvető értelemben); *finulaen* = gyűrű; *finulaenmōn* = rongyszedő; *pipln* = inni; *štibits* = lopni; *špirants* = hunczut; *figla* = tréfa; *figla mox* = tréfát űzni; *tipln* = a kalácsot kilyukasztani; a főnév: *dar tiplar* = kalácslyukasztó; *tšinkaen* = sántikálni; *bist*, leginkább összetételben: *bistlont* = ugarnak hagyott szántóföld; *kir* = bányászoknak egy csapatja; *di pin* = gödöralakú üreg a föld felszínén; *pinkarn* = kis kalapáccsal ütögetni; *klīn* (klein); *pīrzen* = fánk; *pīgarn* = az orrot piszkálni; *jīrn* = erjedni; *gnkrints* = ocsú; *špiln* (spiln); *špitōl* (spitāl); *di štift* (stift); *stinkn* (stinken); *štīrn* (stirne); *šwil* (swilch); *tižtn* (tihten); *fiž* (vihe) = Luder; *finar* (vinger); *bīdar* (wider); *binkl* (winkel), *binklmezl* (gúnynév); *piks*, pl. *met štēnarn piks* = követ hajigálni; *bīspōm* (wis-boum); *bidmon* (witman); *tsiln* (zilln); *tsits* (zitze); *tswinkl* (zwinken);

tsuwīrn (zwirn); *tsuwīzl* (zwisele) = kettős ág; mondják úgy is: *tsuwīzlink*; *tsūtsərkn* = veszekedés; *tsukripln* = összegyűrni.

81. §. Legtöbbször *e*-re változott a kfn. *i* és pedig a zöngétlen hangok, továbbá *l*, *m*, *n*, *n*+cons. előtt, pl. *gwnək* (ge-nicke); *puženan* (be-sinnen); *pendər* (binder); *pətər* (bitter); *plek* (blic); *pfef* (pfiff); *gletš* = csúszni, *gletšriχ* = csúszós; *gref* (grif) = a disznó tokája; *plənt* (blint); *dək* (dicke); *kənt* (kint); *məst* (mist); *mət* (mitte); *tesl* (distel); *zəms* (simz); *slem* (slim) = görbe, *šlemfisiχ* = csámpás; *šlekŋ* (slicken) = mohón enni; *šleχiχ* (slihtec) = mondják a sűrű levesről, pl. *di zupn es šleχiχ*; *šleχ* = a kendert szövés alkalmával megnedvesíteni; *prətš* = lapát; *nəkŋ* (nicken); *šenan* (schinden) = nyúzni, *šenər* = nyúzós, ügyetlen mészáros; *fəmbn* (vinf), *kəm miχ fəmbərn* = nyald ki a s. . . .; *pəmzl* (pinsel); *zeχl* (sichel); *zeχər* (sicher); *zelbar* (silber); *rep* (rippe); *šlepŋ* (slipfen) = elcsúszni; *šnepln* (snippeln) = faragni; *šlets* (slitzen) = szoknyahasíték; *šemlŋ* (schimelen); *šendl* (schindel); *šmet* (smit) = kovácsműhely; *šmets* (smiz) = korom és a szövésnél a hosszúság jelzése, *ziχ pušmets* = bekormozni magát; *špel* (spille); *spets* (spitze); *šteχ* (stic), pl. *man gozīt kən šteχ* = egy szikrát sem látni; *šteχlŋ* (stichel); *lempərn* = könyörögni; *pušlekərn*, pl. *pušlekərtv meliχ* = aludt tej (slic-kes = Schluck + kfn. milch összetétele); *pužets* (besitzen), de *puzes* = bolond; *enzl* (inslit); *štel* (stille); *štrek* (strie); *təl* (tille) = kapor; *təš* (tisch); *forbəkŋ* (verwickeln); *fəš* (visch); *flekŋ* (vlicken) = foltozni; *forflekŋ* = jól megütni valakit; a főnév: *dər flek*, pl. *an flek əm gəbm* = jól megütni; *bəlt* (wilt); *bendl* (windel) = pelenka; *bənt* (wint); *bəntər* (winter); *bəs* (wizzen); *tsepl* (zipfel); *špəmbet* (spinne-wēt); hosszú *ē* van e szóban: *špədl* (spidel) = az alsó nadrág piszkos hátulja. Az eltérő alakok, melyeket *i*-vel ejtenek, a következők: *tsipln* (zipeln) = tipegni, összetétele: *tsipərpolkv* = szökellő táncz; *šimərn* (schimmern); *himl* (himel); *bilīχ* (billie, billig); *fliŋk* = flink, melyek nagyrészt ufn. jövevényszók.

82. §. *r* előtt a kfn. *i* többnyire diphthongizálódik (*ia*): *hiat* (hirte); *kiax* (kirche); *šiabərχən* (schirben, in Stücke brechen) = törött edény darabjai; *štiak* (stirke) = üsző; *biakŋ* (wirken); *biat* (wirt); *štiadlŋ* = piszkálni; *kiapl* = nagy bockor; *niaklŋ* = nyikorgatni, de mondják a gyermek sírásáról is. Hol

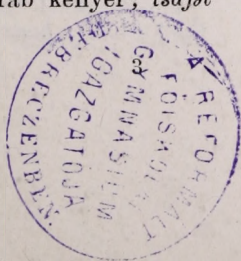
nincs diphthongus, ott a kfn. *i* rendszerint megnyúlt, pl. *stīrn* (stirne); *bīr* (wir); *tswīrn* (zwirn).

1. jegyzet. Kivételesen *e*, *ē* (liquidák és nasalisok előtt *e*) lett a kfn. *i*-ből a következő szókban: *klenk* (klinke); *šmēs* (smiz) = az ostor vége.

2. jegyzet. *gluts*~ (glitzen) szóban *u* van a kfn. *i* helyett, pl. *di āḡn gluts*~ *om nḡr vzo* = nagyon dühösen néz.

83. §. Kfn. *i* majdnem mindenütt *ae*-vá diphthongizálódik, pl. *pušraebm* (be-schriben); *pušnaedn* (be-sniden); *pušpaen* (be-spīwen); *paes*~ (bizen); *taesl* (dihsel); *gaegn* (gīge); *gaets* Geiz; *pugaets*~ (gītsen), pl. *du pugaetst nḡr šon oləs* = mindent megvonsz magadtól; *graenan* (grīnen) = rīni; *aes* (īs); *aes*~ (īzen); *kaeḡ*~ (kīchen); *klaestər* (klister); *kraes*~ (krīschen); *kraet* (krīde); *laen* (līhen); *laeḡ* (lich) = temetés, *tšur laeḡ gēn* zum Begräbnis gehen; *laeḡtn* (lihten) = világítani, alaposan elbánni vkivel; *di laetn* (lite) = hegyoldal; a déli hegyoldal: *zumər laetn*; északi: *bentər laetn* (ép így a leibiczi nyiban is, v. ö. Lumtzer: Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 19. k. 290. l.); *maelər* (mīler) = a szénégető farakása; *di rae* (rihe) = sikátor; *raebm* (rīben); *raeḡ* (rich); *raef* (rīf); *raes* (rīs) = galy; *dər laestn* (līste) = faléc; *raetər* (riter) = rosta; *raes*~ (rīzen); *šaep* (schībe); *zaef*~ (sīfe) = völgy, de csak összetételben: *bolš zaef*~ = farkasvölgy; *zaet* (sīt); *šlaeḡ*~ (schliben); *šlaem* (slīm); *spaelzen* = hurkapálczika; *štack* (stīc); *štraet* (štrīt); *taeḡ* (tīch); *taebl* (tīvel), úgy is *taeksl*; *traebm* (trīben); *frae* (vrī); *baeḡ*~ (wīchen); *baen* (wīn); *baep* (wīp); *baet* (wīt); *knaep* = dikics; *štaeman* (< štim) = félrevernī a harangot; *flaeḡ* = talán; *raeksln* = mozgatni; *klaebln* = lassan enni; *laebl* (libel) = mellény; *šlaegər* = mindenki (kihált szó); *paeḡ*~ = ruhát áztatni; *di laestzen* = a puha ing kezelője; *naetər*~ = mikor a tehén tögye ellés előtt megtelik; *əs štraeḡ*~ = közet réteg, mely a telérhez vezet; *šnaebln* = feleselni; *baes* (wīḡ); *baes*~ (wīzen) = meszelni; *šplaespər*~ Preiselbeere = veres áfonya; *tsaet* (zīt); *flaes* (vlīḡ), de *mēt flaes* = absichtlich.

Kivételek a következők: *ḡswīblt fōl* (ge-schwīchen) = színlőtig tele; *di šplis*~ t. (splīzen) = grobe Kleie; *rozīnk* (rosīn); *trīp* (trīp), pl. e fordulatban: *dər hot kēn trīp tsu əs learn* = nincs kedve tanulni; *kājəl* (kil) = ék, nagy darab kenyér; *tsajəl* (zil) = sor és utca.

84. §. Kfn. *o* túlnyomóan *o*, *ō*-ra változott, pl. *bišōf* (bischof); *plōx* (bloch); *glōk* (glocke); *hōf* (hof); *hōkv mōkv* (< hoeke Bündel) = vkit hátán lovagoltatni; *hōs* (hose); *dər golərt* (gollier, goller) = a gallér, ellenben *di golərt* = a kocsonya; *gōš* (sziléziai gusch, aln. goske) = száj (megvető értelemben), arczul ütés; *knop* (knopf); *knōx* (knoche); *kōl* (kol); *jōx* (joch); *klop̃m* (klopfen); *kōts* (kotze), *kōtsiž* (kotzēht) = boglyas; *kōts* = tácska, *tsūkōts* = betakarni; *kōman* (komen), *tsūkōman* = elromlani; *krop* (kropf); *lōbm̃* (loben); *lōx* (loch); *mōlk̃n* (molken) = savó; *gvbrōx* (gebrochen); *holdnlōk* (v. ö. kfn. holde) = varros betegség; *moltbuam* (moltwurf); *mōlthaefər̃x̃en* = vakondtúrás, zsombék; *mōts* (< mot, Sumpf) = vízben babrálni; *ōf* (offen); *ōks* (ohse); *rōk̃n* (rocke); *rōts* (rotz), *rōtsiž* (rotzie), *rōtslink* = takonypolez; *šlōs* (slož); *šōbər* (schober); *šōpm̃* (schopf); *šlōtər̃n* (slottern); *stōk* (stoc); *stōln* (stolle) = táró; *stōlts* (stolz); *štōpm̃* (stopfen) = tömni, dugni, megvesztegetni; *tōxtər* (tochter); *hōniž* (honic), de többnyire umlauttal: *hēniž*; *miškōlts* = Miskolez; *kēl* (kole); *bōdaen* = morogni; *tōl* (tol); *tōp* (topf); *trōk* (troc); *trōpm̃* (tropfe); *fōx* (fochen); *fōgl* (vogel); *plōnv* = félbolond; *fōl* (vol); *fōdər̃n* (vondern), *di braot fōdər̃n* = esküvő előtt elmenni a menyasszonyért; *frōg̃n* = megkérni a leány kezét; *fōts* (votze) v. *protš* = vulva; *bōx* (woche); *bōlf* (wolf); *gvbōlk̃n* (wolken); *bōl* (wolfe); *tsōp* (zopf); *tsōtl* (zote); *trōtl* (< troten) = lassú és ügyetlen ember; *mōfl̃n* = csámcsogni; *gōdv* = keresztanya.

85. §. Néha *u*, *ū* felel meg a kfn. *o*-nak, pl. *brūdln* (brodeln); *əs bosər brūdlt* = a víz morajlik, de mondják mennydörgésről is; *bi ər brūdlt* = milyen gyorsan beszél; főneve: *v gvbrūdł*; *hūbl* Hobel; *knurv* (knorre); rendesen e fordulatban: *v knurv brōt* = jókora darab kenyér; *di šprūsln* Sommersprossen; *šupm̃* (schopfe); *šut* (schotte) = homok; *kufər* (koffer); *fōrūstərt* verrostet.

86. §. Idegen szókban szintén *u* van: *lutərī* Lotterie; *fōr-dabužir̃n* < faire la debauché = eltékozolni, pl. *di fōrdabužir̃n* *ōx v kēnižraež* = eltékozolnának egész királyságot is.

87. §. *r* előtt többnyire *oa*, néha *ua* diphthongus áll, pl. *doaf* (dorf); *hoax* (őfn. hōrechen); *koar̃n* (korn); *moag̃n* (morgen)

foax = túró; *knuapl* (knorpel); *štuakl* (< storzen) = gabona szárának alja; *gvhoart* (középn. gehort); *oat* Ort, Ortschaft; *tuakln* torkeln (aln. turkeln) = mondják a részeg ember dőlöngéséről is, pl. *der mōn tuaklt*; *knoats* (knorz) = a kenyér púpja; *knoats~* = erősen rágni; *tsoarn* (zorn); *boat* (wort); *foaš~* (vorschen); *fōr-špoart* = foltos, penészes, pl. *es tiȝl es mār fōršpoart* = mikor a nedves kendő foltot kap. A diphthongizálás elmaradt e szókban: *fōr* vor, pl. *fōr an joar* = két évvel azelőtt; *tsujoar* (< kfn. ze jár) = tavaly, ellenben *foar* = helyett és miatt, pl. *der hot foa mār gvšpilt* = helyettem játszott; *iȝ hop foar om gvkrikt* = miatta kaptam ki; *foršnær* Förster.

88. §. Kfn. *o* megmaradt kölcsönszavakban: *fokoš* (< magyar fókusz); *košār* (< szláv košar) = juhászat; *polōk* = polák és általában minden tót ember; *tšok* (< magy. csóka); *rotškv* (magy. rocska, szláv ročka) = vödör; *kozn* (< ószláv koza).

89. §. A kfn. és ufn. nyelvben umlaut nélkül, de nyjiban umlauttal ejtik a következő szokat: *tsuletært* zerlottert (< kfn. loter = laza); *tsčtln* = rázni (< kfn. zōten, ufn. zotteln, v. ö. Kluge 438.); *tsčkarn* = lassan végezni vmit; *ziȝ knčtarn* = bajlódni; *fčdar*, *fčdarstv* (vorder, vorderste); *čbərstv* (oberste); *fōr-štčliȝ* (verstolenliche).

A kfn. kettős alakok közül csak az egyiket őrizte meg nyjk, pl. kfn. stopfel, stupfel nyjiban *štōpln*, pl. *der poat es pustōpl* = pelyhedzik a szakáll; *pulušt* (luschen, loschen).

90. §. Kfn. *ō* helyén nyjiban kivétel nélkül *e* hangot találunk, pl. *hēl* (höl); *ēl* (öl); *šeps~* (schöpz), *šepsarnæs*, *šepsurn* = birkahús; *gvšpēt* (ge-spöt); *fčliȝ* völlig; *kepərȝ* (kupfern); *pčk* (böcke); *keȝarn* (köchin); *tčlpl* (törpel, dörpel, dölpel); *štčk* Stöcke, Baumstümpfe.

91. §. *r* előtt diphthongizálódik kfn. *ō*: *beatər* (wörter), *meažər* (mörser); diphthongus helyett nyilt *e* van e szóban: *kerpər* (körper).

92. §. Kfn. *ō*-nak *o*, *ō* felel meg *h*, *n*, *s*, *si*, *t* és *ȝ* előtt, pl. *štōs~* (stōzen); *dōn* (dōn) = dallam, ellenben *dčnan* = énekelni; *brōt* (bröt); *dō* (dō); *hōȝ* (hōhe); *klōstər* (klōster); *klōts*

(klöz), többese *kletsər* = fatalpú papucs; *mō~tox* (món-tac); *nōt* (nôt): *bōs gēt tiȝ dōs nōt ōn* = mit törödsz vele; *ōstərŋ* (óster); *rōs* (rôse); *rōt* (rôt); *šōnan* (schönen); *ērōt* (schrôt); *fizolŋ* (visole) = bab; *gōs* (gôz) = eső és garat; ellenben *gisər* = záporoső; *drōšl* (dröschel) = rigó; *šlōs* (slôz); *šot* (schôte) = borsó hüvely; *zot* (sôt); *frō* (vrô); *gulōz~* (lôsen); *flōs* (vlôz) = egy hegy neve; *trōts~* = találgatni; *lōn* (lôn); *lōs* (lôs).

93. §. A következő szókban *ō*, *ū* van *ō*-helyén: *plōdərŋ* (blödern) = fecsegni; *grūs* (gröz), ellenben *grōsv* = nagyatya; *flūdər* (vlöder); *plōdər* kis rakás, *kīplōdər* = kis rakás tehéntrágya; *rūst* (röst, angol-szász rust) = rozsda, ellenben *dər rōst* = bányászok tűzhelye, melyen a fa szárad.

94. §. *r* előtt a kfn. *ō* megnyúlt *oa*-vá, pl. *oar* (ôr); *roar* (rôr).

Jegyzet. Umlautot találunk a következő szókban: *rē* (rô, ufn. roh); *hēfliȝ* (hevelích, ufn. höfflich); *strē* (strô).

95. §. Kfn. *oe* mindenütt *e*, *ē*-be ment át, pl. *hē* (hœhe); *nētiān* (næten) = kinalni; *æēn* (bœhen) = kenyeret piritani; *špēnər* (spœne); *rēst* (rœze), *rēstŋ* (rœzen); *šēn* (schœne); *grēsər* (grœzer), *grēstv* (grœzeste).

96. §. Kfn. *u*-ból *o* lett zöngétlen hangok, továbbá *l*, *m*, *n* + *cons.* előtt, pl. *brōst* (brust); *pōš* (busch), ellenben *bōš* = egy kis csomó; *pōtar* (buter); *pōs~* (bussen); *gprōx* (ge-ruch); *grōnt* (grunt); *krōst* (kruste); *lōft* (luft); *lōst* (lust); *nōts~* (nutz); *pōlwər* (pulver); *rōntsln* több. (runzel); *šōldər* (schulter); *nōs* (nuz); *stōm* (stummec); *štopl* (stupfel); *zōnv* (sunne); *fōrtōman* (ver-tummen); *bōnt* (wunde); *bōndər* (wunder); *bōntš* (wunsch); *tsōkər* (zucker); *kōpər* (kupfer); *krōm* (krumpf), *krōmpholts* = rámfá; *štōmp* (stumpf); *stōm* (stum); *plōmp* (plump) = tökzaeskó, *plōmzok* = rongyos ember; *lōmp* (lump); *kōmpŋ* (kumpf) = jászol és vályú; *rōmplŋ* (rumpeln); *kōtl* (kutel) = bél; *pōp* (puppe); *brōn* (brunne); *klōmpŋ* (klumpe); *dər bōlst* (wulst) = a szoknya felső vastag szegélye; sokkal gyakoribb a kicsinyítője: *as bēlstl*; *dōnst* (dunst); *kōtsər* (kutscher), de *u*-val mondják: *kutš* = hintó; *gvpōndŋ* gebunden. Hosszú *ō*-val találkozunk e szóban: *šnōpərŋ* (aln. schnupfern) = szimatolni.

Kivételek a következők: *koldoš* (< magy. koldus) = tolvaj

ember és kódorgó állat (kutya); az ige: *koldowaen* = lopni és kódorogni; *gusto* (lat. *gustus*): *kap* (kupfe), rendszeren e fordulatban: *man kīmd om of di kap* = rájön az ember a turpiságára; *morn* (murren); *kworn* (kurren) = mondják pl. a cipő csikorgásáról; *snorn* (snurren), ellenben *snurn* vagy *nūtaen* = a czigányok czineczogásáról; *dər snorər* = vén, tehetetlen ember.

97. §. A kfn. *u* megmaradt a következő szókban: *hunər* (hunger); *hunt* (hunt); *jun* (june), *junan* = elleni; *klukv* (klucke); *kunst* (kunst); *kut* (kutte); *lun* (lunge); *plundər* (plunder) = nadrag; *sluk* (sluc); *štrunk* (strunk); *štunt* (stunde); *strup* (strupfe); *štux~* (stuchen) = lökni (óskandin. *štukan*); *tšuk* = penis, kicsinyítője, *tšikl*; *klufti* = nagy hasáb fa; *plutsər* = tök, nagy fej, *plutsərkraot* = tökkáposzta; *zumər* (sumer); *zupv* (suppe); *druml* (trumel); *puts~* (butzen); *forputs~* (verbutzen) = elkölteni; *tunkl* (tunkel); *tutər* = tülök, *tutərŋ* = kürtölteni és ríni; *fuks* (vuhs), *fukš~* = coire; *funkv* (vunke), *ol funk* = szakasztott olyan, *v finkl* = nagyon kevés; *tsun* (zunge); *pumər*, *pumrətsl* = iezi-piezi ember, állat; *klunkərŋ* (<klunc) = a víz lotyogásáról mondják, főneve: *v klunkər* = alaktalan, nyulós anyag; *tumln* (tumeln); *gruli* (<szláv gruli); *di štutslŋ* = csuklómelegítő; *u*-val ejtik még *gvnuman* (genommen); *gvkunt* (gekonnt); *ofhuts~* = felizgatni; *šmuntslŋ* = mosolyogni; *di stuf* = ércz; *dur* = ütés; *an dur krīgŋ* = ütest kapni; *bumv* = musta; *muntšalekl* = csikó; *tsup* = ugrás; *hurk* = lárma; *lulv* = kikapós, így is *χnuškv*; *jubəlŋŋ* = dözsölni; *turkaen* = nyúlkalni; *kurp* Kurbel; *šunklŋ* schaukeln.

98. §. Hosszú *ū* van ezekben: *stūp* (stube); *dər tūn* = modor; *trūn* (truhe); *tūrŋt* (turn); *krūm* (krume) = a kenyér bele; *slūbərŋ* (sluppern); *šnūdərŋ* (snuderen) = szipogni az orrával, *ziχ aosšnūdərŋ* = kifujni az orrát; *dər mūt* (angol mud) = a víz alja, salakja; *ofmūdln* = fölzavarni a vizet; *būdln* = hemzseg; *hūzln* = babonázni, *hūzłtsont* = szerencsét hozó fog; *gūgl* (gugel) = egy hegy neve; *der swūr* = geny; *əs kənt regūtst* = a mikor a gyermek erősen köhög, jóformán fuldoklik; *dər tsūbər* (zuber) = fából való nagyobb dézsa, melyet ketten hordoznak; *kūgl* (kugel); *tšūkərŋ*, *ziχ tsuzōftšūkərŋ* = összezsugorodni; *aos-štrūdln* = kiöblögetni; *dūn* duzen.

Jegyzet. A kfn. *u* umlautot kapott a következő szókban:

šeldix (schuldec); *ziḡ bēdərṇ* (wundern); *kepərṇ* (kupferin), pl. *kepərṇər lawōr*; *tšek* (zuc) = rezzelés; *dər tik* (tucke) = tulajdonság; ugyanazt jelenti: *tswik*; *tucke* kicsinyítője: *teḡlṇ* (tückelin) = kötekedés, csiny, pl. *net mox zətv teḡlṇ ʕn kənt* = ne bosszantsd a gyereket; umlaut nélkül való: *tukṇ* = lehajolni.

Umlauttal ejtik még: *hinərṇ* (hungern); *gəšnīdər* = nátha; *līn* (luns), ez összetételben: *lī-nōḡl* = kocsiszög; *ʕntər*, *ʕbər* = alsó, felső a kártyajátékban; *finklṇ* (funkeln); *netṣ* (nützen); *jīdīš* jüdisch, *jīdinkv* Jüdin.

99. §. r előtt a kfn. u diphthongizálódik (*ua*), pl. *šuatṣ* (schurz); *buam* (wurm); *buašt* (wurst); *buatṣl* (wurzel); *duašt* (durst); *knuapl* = göröngy; *muaš* = lassan végezni valamit; *duax* (durch); *kuatṣ* (kurz); *puaš* Bursche, de csak gúnyos értelembe. Különben mindig *purš*.

100. §. Kfn. ü sokszor *i*, *ī*-vé lett, pl. *hūbl* (hübel); *kripl* (krüpel); *mīl* (mül); *mīr* (mür), átvitt értelemben is: *ʕs ləbm mīr mox* = elkaseríteni az étetet; *ziḡ ristṇ* (rüsten) = készülni; *šīrf* (schürfen) = érczet keresni; *špīrṇ* (spürn); *tiz'iz* (tübtic); *tīr* (tür); *ībər* (über); *ībərṇ* = holttetem; *aosībm* (ausüben) = csinálni, művelni; *flīḡl* (vlügel); *fīdərṇ* (würdern); *pīn* (büne) = padlás; *dī kīrṇ* (kürn) = köpülő; *kīrṇ* (kürnen) = köpülni; *dī kīrṇmēliḡ* = író; *šītṇ* (schütten); *brīn* (brühen); *šwīrṇ* = meggyül, elgenyесedik.

101. §. Kfn. ü zöngétlen hangok, továbbá *n+cons.*, elvértve pedig *l* előtt is *ʕ*-be ment át, pl. *ḡlḡk* (gelücke); *het* (hütte); *keḡ* (küche); *ʕs ḡlḡst mīḡ* (gelüsten); *mēk* (mücke); *reḡṇ* (rücken), *ʕfreḡṇ* = a kendert a guzsalyra rácsavarni; *šlḡsl* (slüzzel), *himl-šlḡsḡḡen* Schlüsselblume = kankalin; *štḡk* (stück); *štḡts* (stütze) = tolltok; *zənt* (sünde); *fḡlkrepiḡ* (< krüpfе) = nyakig jóllakott; *fḡmbv* (vünf); *bēntš* (wünschen); *ḡvḡmḡpl* (gerümpel); *treḡplṇ* (trüpfelen); *sḡts* (schütze) = vetélő és gát; *šrḡtsl* (strützel) = fonott kalács; *ḡm* (ümbe), *ḡmḡtḡm* um und um, ringsum; *ḡvḡpḡndl* (ge-bünde); *kneḡl* (knüppel); *tšekṇ* (zücken), vagy *an tšek tūn* = összerendezni; *tšekia mēliḡ* = savanykás tej; *jḡkṇ* (jücken); *dreḡṇ* (drücken); *kreḡ* (krücke); *reḡš* (rütschen); *heḡš* (hübsch); *breḡ* (brücke); *teḡḡen* (tülle) = a lámpa dróttja; *ḡmḡpl* (gümpel);

drēm (darümbe); *flekŋ* (pflücken). A hosszú *ē* csak nasalis előtt fordul elő: *kēniŋ* (künnic).

Jegyzet. A kfn. trülle nyjkbán *trulv* alakban maradt meg.

102. §. *r* előtt *ia* diphthongussá lett a kfn. *ü*, pl. *pukiats*~ (be-kürzen) = valakit megrövidíteni; *dərbiagn* (erwürgen); *štiats* (stürze) = fedő; *šiagn* (schürgen), *undəršiagn* = csinylt elkövetni; *tsušiagn əs fājər* = a tüzet élesztteni.

103. §. Kfn. *û*-ból *ao* diphthongus lett: *braox*~ (brûchen); *braot* (brût); *paox* (bûch); *haop* (hûbe); *haof*~ (hûfe); *haos* (hûs); *haot* (hût); *haoz*~ = szidni; *haokaen* = ugatni; *jaoxv* (jûche); *kraot* (krût); *laos* (lûs); *laotər* (lûter); *maol* (mûl); *maos* (mûs); *maot* (mûte); *paok* (pûke); *raop* (rûpe); *šraop* (schrûbe); *šaom* (schûm); *šaofl* (schûfel); *zao* (sû); *zaof*~ (sûfen), *dərzaof*~ = megfûlni; *graoalŋ* (grûwelen); *daox*~ (dûchen), *an daox gēbm* = ütni; *kaoliŋ* (< kûle, kûgele); *kulaen* = görgetni; *kaolər pōš* = egy kisebb erdő neve; *kaom* (kûme); *štaox*~ = mikor a len-csomókat kiteszik száradni; *qfštaox en fus* = kifecszamítani a lábát; *šnaots* = száj (megvető értelemben), *šnaots*~ = nyelvelni; *kaots*~ = a gyermek köhögéséről mondják; *gvraom* (gerûm); *tsaom* (zûn); *ziŋ forkuts*~ = mikor az étel vagy ital cigányútra megy és az ember köhög tőle.

1. jegyzet. Kfn. *û* umlatot kap e szóban: *kimərliŋ* (kûmlich) = bajosan, nehéz.

2. jegyzet. Kfn. *û*-ból *o* lett ezekben: *drof* (drûf); *of* (ûf).

3. jegyzet. Kfn. *sûl* nyjkbán *zājəl*; kfn. lûre (lat. lora) *lōrv*; kfn. tûchen hiányzik nyjkbán és helyette *tunkŋ* (tunken) használtatik.

104. §. Kfn. *iu* a legtöbb esetben *ae*-vá diphthongizálódott, pl. *paetl* (biutel); *daetŋ* (diuten); *gvpaet* (gebiuwe); *kaen* (kiuwen); *kraets* (kriuze) = kereszt és hátgerincz; *nae* (niu); *trae* (triu); *fraent* (vriunt) = barát és rokon; *di baet* (biute) = kalácsdeszka; *traen* (triuwen); *graeliŋ* (griulich); *graol* vagy *bridoš* = utálatos ember; *gvkraediŋ* (gekriuete); *haet* (hiute); *laedŋ* (liuten) läuten; *maes* (miuse); *tsaem* (ziune).

Jegyzet. Kivételesen *ō*-val ejtik: *plōn* (bliuwen).

105. §. Kfn. *iu* helyén egyszerű hangot találunk a következő szókban: *forŋājərŋ* (verniuwen); *fājər* (viur); *šājər* (schiure);

plājəl (bliuvel) = sulyok; *klājəl* (kliuvel); *tājər* (tiure); *hājəlŋ* (hiulen); *štājər* (stiure); *gŋtsā* (geziuge); *pudux~* (diuhen), leginkább a fordulatban: *əs puduxt miŋ vbōs* = mikor nagyon kívánok vmit és attól tartok, hogy bajom történhetik.

106. §. Kfn. *ei* legtöbbszörre monophthongizálódott hosszú *ē*-vé, pl. *zēgər* (zeiger) = óramutató; *pēn* (bein); *krēs* (kreiz); *ājər krēz~* = tojást hímezni; *purēt* (bereit); *plēŋ~* (bleichen); *dī laemərt plēŋ~* = vásznat fehéríteni; *brēt* (breit); *ēzearyŋen* (eichorn); *gēsł* (geisel); *gvrēŋ~* (gereichen) = elérni; *galēs* (geleise); *gvmēnər* (gemeiner); *gvšrē* (geschreie); *gvhētert* (heiter) = derült; *hēs* (heiz); *klēn* (kleine), de *klīn* is; *klēt* (kleit); *lēm* (leim), ellenben *laem* = enyv; *lēštŋ* (leist); *bēs* (weise); *ēgŋ* (eigen); *flēs* (vleisch); *ēdŋ* (eidem); *šnētsłŋ* (< schneitelen) = ágakat lenyesni; *šprēŋ* (spreiten), ellenben *ziŋ šprāts~* = henczegni; *bēts* (weize); *bēŋ* (weich); *štēn* (stein); *zēf* (seife); *rēs* (reise); *mēstər* (meister); *zēŋ~* (seichen) = mingere; *šwēs* (sweiz); *tēk* (teic); *bēdŋ* (weiden); *bēt* (weide); *tsēŋ~* (zeichen); *lētsł* (leitseil); *rēn* (rein); *lētər* (leiter); *gēsł* (geisel). Hosszú zárt *ē* van e szókban: *tēdiŋ* (teidinc) = viszály, pl. *net mox an tēdiŋ* = ne veszekedj; *fōrklēbŋ* (vorkleiben).

107. §. Kfn. *ei* nyikban *ae*-nak hangzik: *haelia* (heilige); *raetŋ* (reiten); *əs puraest* = jut vmi; *gaest* (geist); *raef* (reif) = érett; *kaezər* (keiser); *zaen* (seihen); *šlaef~* (sleifen); *šmaes~* (smeizen); *špaen* (speien); *štaeman* (< steim) = félreverní a harangot. Kivételesen *ā* vocalis van kfn. *ei* helyett e szókban: *ā* (ei); *rān* (rein) = a szántóföld határa, mesgye, de *an rān tonts~* = egy tánczot jární; *mākōmər* (< mei = május) Maikäfer; *hākł*, *hākliŋ* (heikel); ide tartozik még: *fājərŋ* feiern, *ājər* Eier. Hosszú *ō* fejlődött e szóban: *ōdaks* (eidēhse).

108. §. Kfn. *ou* többszörre *ō*-ra változott: *fōrtōbŋ* (vertouben) = megsiketülni; *putsōbərŋ* (bezoubern); *pōm* (boum); *lōf~* (loufen); *lōp* (loup); *štōp* (stoup); *tōp* (toup), *tōbər štēn* vagy *tōbəs* = meddő közet; *trōf* (trouf); *trōm* (troum); *tōbərŋ* (zoubern); *ziŋ pulōf~* (beloufen) = folytatni, leginkább téhénről mondják; *ōx* (ouch); *tsuhōf* vagy *tsuzōf* (zehoufe); *tsōm* (zoum). — Az ufn. irodalmi nyelv hatása folytán *ao*-val ejtik: *puzaof~* (besoufen); *ərlaobŋ* (erlouben); *dər glaobŋ* (geloube); *kaofman* (koufman).

1. jegyzet. Umlautos alakok: *hēp* (ófn. haubit), *hēplix* häuptlings, *poarhēpiŷ* barhäuptig; *zēflōtər* = beteg tehénnek készített ital; *v gēsł* (gous, goufe) = marok, *v gēsł fōł* = egy marékkal; *kēf~* (kaupjan kaufen); *kēfər* (käufer); *galēbm* (gelouben).

2. jegyzet. Kivéletesen *ā* lett kfn. *ou*-ból e szókban: *purā-xərŋ* (berouchen); *rāx~* (rouchen); *rāx* (gerouch); *āk* (ouge); *o* pedig a következőkben: *knōblox* (knobe-louch); *sniplōx* (snit-louch).

109. §. Kfn. *ouw* mindenütt *ā*-vá lett, pl. *tān* (touwen); *kā* (kouwe); *hān* (houwen) hauen; *hā* (houwe) = kapa; *šān* (schouwen); *gvnā* (genouwe); *di miltak* (miltou-wes) = lehullott gyümölcs. Ellenben diphthongus van e szóban: *ao* (ouwe) Aue = termékeny föld.

110. §. Kfn. *öu*, *öuw* többnyire *ā*-vá monophthongizálódott, pl. *tsuštrān* (zerströun); *rāxərŋ* (röuchen); *zāgŋ* (söugen); *drān* (dröuwen), a főnév: *gvdrā* (gedröuwe); *fōrdān* (verdöuwen). Kivétel: *fraet* (vröude).

Umlaut jelentkezik e szókban: *tēf~* (töufen); *pēm* (böume); *trēman* (tröumen); *rēbər* (röubere).

111. §. Kfn. *uo*-ból *u*, *ū* lett, pl. *pušūn* (beschuoehen); *puzux~* (besuoehen); *plūt* (bluot); *brūdər* (bruoder); *pūx* (buoche); *grūp* (gruobe); *gut* (guot); *kuf* (kuofe); *rūf~* (ruofen); *rūm* (ruom); *rut* (ruote); *šū* (schuoch); *šul* (schuol); *šnūr* (snuor); *štul* (stuol); *tux* (tuoch); *tūn* (tuon), *optūn* = disznót ölni, *ō-tūn* vagy *tšō-bərŋ* = megbabonázni; *fōrtūn* (vertuon) = elkölteni; *fōrflūx~* (vervluochen); *fus* (vuoŷ); *tsū* (zuo), *tsūnōman* = csúfolni; *lūdər* (luoder) = erkölctelen nőszemély; *fūr* (vuor); *fūrmon* (vuorman); *nūš* (nuosch) = a disznó orra és ezután szája (megvető értelemben); *hut* (huot); *kūx~* (kuoche); *krūk* (kruoc); *rūdər* (ruoder); *kū* (kuo); *plūm* (bluom); *di drūz~* plur. (druose) = daganat; *rūst* (ruoŷ); *hustŋ* (huoste). Kivételek: *mōtər* (muoter); *ruərīŷ* (< ruore) = a záptojást nevezik így.

Umlaut van a következő szavakban: *di šipm* plur. (schuoppe) = fejkorpa; ellenben *di šībŋ* = a kender hulladéka; *tist*, *tit* (tuost, tuot) tust, tut; *rīfst*, *rīft* kfn. ruofen præs. sing. 2. és 3. sz.

112. Kfn. *üe*-ből nasalisok és liquidák előtt (egy-két kivétellel) hosszú *ī* lett, a többi esetben rövid *i*, pl. *puhit* (behüeten), *got* *puhit* = isten ments; *putrībŋ* (betrüeben); *kil* (küel); *kīn*.

(küen); *mūt* (müede); *biln* (wüelen); *miz~* (müezen); *nixtarn* (nüchtern); *rīman* (rüemen); *rīrn* (rüeren), ellenben *gvrürt* (< rüren); *gospīliz* (spüelach) = moslék; *zis* (züeze); *forbrīn* (verbrüezen); *trīp* (trüebe); *frī* (vrüeze); *britn* (brüeten); *fitarn* (vüetern); *fis* (vüeze), de umlaut nélkül e kifejezésben: *tsu fus~* = ágy lábánál; *grīn* (grüene); *filn* (vüelen); *pīxar* (büecher).

113. §. Kfn. *ie*-ből hosszú *ī*, néha *i* lett, pl. *špīgl* (spiegel); *štīk* (stiege); *štrīman* (strieme); *fixt* (viehte); *flīk* (vliege); *bī* (wie); *bīk* (wiege); *tsuklābarn* (zerklieben) = apró fát hasogatni, *klābarn* = apró fa; *tsīx* (ziech); *drīšlont* (< driesch) = az a szántóföld, melyen csak gaz nő; *its* (ieze); *tsīgl* (ziegel); *gvīr* (getiere); *tśīn* (ziehen) = húzni és haldokolni; *forlīrn* (verliesen); *grīp* (griebe); *nīs~* (niesen); *dīnan* (dienen), *dīnarzen* = fogas; *lībaen* (lieben) = simogatni; *dārfrīrn* (ervriesen); *gis~* (giezen); *hī* (hier); *kīpōm* (kienboum); *līt* (liete); *nīrn* (nier); *rīx~* (riechen); *šīf* (schief); *šīr* (schier) = talán, majdnem; *šīs~* (schiezen); *grīzīx* (< griez) = homokos, különösen e kifejezésekben: *as mel es grīzīx* = a liszt összezsomósodik; *di melīx grīzlt zīx* = összefut a tej; *flīgn* (vliegen); *rīman* (rieme); *pīr* (bier); *štīr* (stiere); *tīf* (tief); *hīnār* (hüener) = tyúk. Rövid *i* csak e szókban van: *dī* (die); *lixt* (lieht) = világosság és gyertya; *pugis~* (begiezen). Zárt *e*-vel ejtik: *denstox* Dienstag.

114. §. Kfn. *ie* kivétel nélkül *ae*-ra változott, pl. *klaen* (klie) = korpa; *wistenae* (wüestenie); *šēnarae* (schinderie), *šēnan*, *opšēnan* = megnyúzni; *timerae* (< timmer) = nagy szoba; *pfa-rvtae* Pfarrhaus; *olmārae* (almerie).

2. Összefoglaló megjegyzések.

115. §. Nyjokban — mint a történeti fejlődésből látjuk — túlnyomó számmal vannak a zártabb hangok; jóformán minden kfn. hang egy vagy két fokkal zártabb lett, vagyis az *i-a-u* (Winteler-féle) sornak számos vocalisa az *u* felé fejlődött. Jellemző mindekelelt az *a*-nak *o*, *ō*-vá válása és az *o* átmenetele *ō*-ba; az *e* nyjokban is többnyire *e*, de már *ē* és *ē* zárt *e*, *ē*-vé lett. E jelenség különben már a kfn. nyelv idejében kezdődött, mert már akkor kezdték a hangokat magasabb nyelvválással képezni; pl.

e helyett *ei*, néha *i*, vagyis magasabb nyelvéllással képezett hangot már a XII. században találunk; *o* helyett pedig gyakran írnak az írók *u*, *ü* és *ö*-t. E folyamat a dobsinai nyelvjárásban tovább fejlődött és teljes befejezést nyert. Az ellenkezőre, t. i. az alacsonyabb nyelvéllás fejlődésére csak e két eset van: kfn. $u > o$, kfn. $i > e$.

116. §. Egy másik sajátja nyjknak az, hogy az *ö* és *ü* hangok hiányzanak; *ö* helyén *e* van, *ü* helyén pedig *i*. De nemcsak nálunk, hanem az egész középnémetben elmaradt az ajakgömbölyítés; itt is *ü*-ből *i*, *ö*-ből pedig *e* lett. A dobsinaival rokon hazai nyjokban, a mecenzenzéfiiben, a leibicizban és a Szepesi Felföld nyelvjárásában megtaláljuk az *ü* és *ö* hangokat; e körülmény valószínűvé teszi, hogy valamikor nálunk is megvoltak. Csak az a kérdés, hogy mikor és miért veszték ki? Minthogy a kfn. nyelvben az ajakgömbölyítés nélkül képezett palatalis hangokra még igen kevés példát találunk, valószínűnek tartom, hogy a dobsinaiak *ü* és *ö* helyett csak új hazájokban kezdtek *i* és *e* hangokat használni. Oka valószínűleg a hangképző szervekben rejlik, melyek lassanként (tán a tótokkal való sűrű érintkezés folytán) leszoktak az ajakgömbölyítésről.

117. §. Gyakori jelenség a diphthongus egyszerűsítése. Kivétel nélkül egyszerű hangokká lettek a következő diphthongusok: *ou*, *ouw*, *ie*, *öu*, *öuw*, *uo*, *üe*; a germán *ai* (kfn. *ei*) is sokszor monophthongizálódott. Megfordítva, az egyszerű hangok diphthongizálása is el van terjedve nyjokban, sőt sokkal sűrűbben fordul elő, mint az előbbi eset. Leginkább hosszú hangzók diphthongizálódtak ($i < ae$, $ü < ao$), azután *r* előtt is bekövetkezett; más hangok előtt sehol sincs diphthongus. Az *r* előtt álló hangok közül csak a hangsúlytalan *a* maradt meg egyszerű hangnak. De *r* nem csupán a diphthongizálást mozditja elő, hanem más irányú befolyást is gyakorol a hangokra, t. i. nyiltabbá teszi a hangot, ép úgy mint a nasalisok.

118. §. Ha nyjk hangállapotát összehasonlítjuk a mecenzenzéfiével, a leibicziével és a Szepesi Felföldével, akkor azonnal szembeötlik az egyezés. Nagyjában e nyelvjárásokban is ugyanazon hangmegfelelései vannak a kfn. hangoknak, mint a nyelv-

járásunkban; a zárt hangzók amazokban szintén el vannak terjedve és a diphthongizálás is nagy tért hódított. De a dobsinai nyelvjárás valamennyinél legjobban szereti a zárt hangokat. Mindjárt utána következik a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárása, azután pedig a meczenzéfi, mely — mint személyes megfigyelésből is tudom — már a nyiltabb ejtésű nyelvjárások közé tartozik. A kfn.-ből fejlődött hangok itt sokkal közelebb állanak a Winteler-féle sor *i* hangjaihoz, mint a többi nyelvjárásban. Pl. kfn. *a* megmaradt a meczenzéfi nyjban *a*-nak, a leibicziben és a Szepesi Felföldében *o* lett belőle, míg a dobsinaiban *o*-nak hangzik (v. ö. Gedeon: Az alsómeczenzéfi nyelvjárás hangtana. 46.—97. §§, Gréb: A Szepesi Felföld német nyelvjárása 3.—15. §§). A többi hang is nyiltabb hangzású, csak néhány esetben van oly zárt hang, mint a dobsinai nyelvjárásban. Végül a diphthongizálás és a monophthongizálás is közös sajátása e nyelvjárásoknak.

3. Mennyiségi változások.

a) A szótag magánhangzójának nyújtása.

119. §. Kfn. magánhangzó nyjokban sokszor megnyúlt: $a > \bar{o}$ (ritkán \bar{o}); $\bar{e} > \bar{e}$ (ritkán \bar{e}); $i > \bar{i}$; $o > \bar{o}$; $\bar{o} > \bar{e}$; $u > \bar{u}$; $\bar{u} > \bar{i}$. E hangzónyújtás, melynek igazi okával a nyelvészek sincsenek tisztában, mint annyi nyjban, a mienkben is sokszor megfejtethetlen. Egyes eseteit tudjuk ugyan magyarázni, de oly határozott törvényről, a milyent pl. a minőségi hangváltozásra*) állítottak fel, még szó sem lehet. Paul, Bahder, Ritzert és Wilmanns törvényei közül még ez utóbbi illenek aránylag legjobban hangzónyújtásunk jelenségeire. Nem is czélom, minden egyes alaknál keresni a nyújtás okát, csak általános törvényeket próbálok felállítani. Legkönnyebben magyarázhatók a nyílt szótagú alakok, melyekben a hangzónyújtás oka nézetem szerint jórészt a hangzó hangsúlyában rejlik; de befolyásolja a hangzónyújtást a hangzót követő mássalhangzó is. A mássalhangzók, melyek előtt a hangzónyújtás az irodalmi nyelvben és nyjokban

*) V. ö. Schmidt Henrik: A hangváltozás törvényszerűségéről, a kfn. nyelvjárások fejlődése alapján. Nyelvtud. Közl. 36. k.

következetesen beállott, a következők: *v, h, s, b, d, g, l, r* és *n*. Szóvégi *-er, -el* és *en* előtt, a hol az ufn.-ben többnyire rövid vocalis van, nálunk hosszú hangzót találunk. Példák: *jōk* (jaget); *jōgŋ* (jagen); *hōs* (hase); *nōgl* (nagel); *nōs* (nase); *fōtər* (vater); *hōdərŋ* (hadern); *grōs* (gras); *mōn* (man), de rövid az összetételekben: *mosmon* Massmann; *fraemon* Freimann; *bidmon* Witwer; *šnūdərŋ* (snuderen); *šwōdərŋ* (swadere) = fecsegni; *tōfl* (tavel); *fōdŋ* (vaden); *pōdŋ* (baden); *fēdər* (vöder); *lēbər* (lëber); *nēbl* (nëbel); *bēk* (wēc, węg); *kētŋ* (ketene); *tsūkētln* = bezárni; *lēbm* (lëben); *lēn* (lëne); *tsēdl* (zétel); *īgl* (igel); *rīgl* (rigel); *dīrŋ* (dirne); *grībŋ* (kribelen), pl. *as grībŋt mər undər dər haot* = borzadok; *tsuwīzl* vagy *tsuwīzlink* (zwisele); *fiž*, plur. *fižər* ebben az értelemben: gonosz ember; *hōz* (hose); *ōbm* (oven); *fōdərŋ* (vodern); *špēdl* (spidel); *šēbər* (schöber); *hēfliž* (höveliche); *tsūk* (zue); *jūt* (jude); *kōmər* (kamere); *zōt* (sat); *špōre* (spare); *šmōl* (smal); *štup* (stubech); *dūn* duzen; *bētər* (wēter); *nōtər* Natter; *rōt* (rat); *zōtl* (satel); *zīn* (sin); *pulībərŋ* (liberen); *tsuzōf* (zesamene); *pīrŋ* Birne; *opsōmlŋ* (samelen) = mikor a gabonát rostálják és a pelyvától megtisztítják; *hōmər* (hamer); *šmēs* (smiz); *puhit* behüte; *zēmŋ* (sëmel); *plōt* (blat); *stōt* (stat); *gvhīrŋ* (hiren).*) Rövid hangzóval ejtjük: *kil* kühl; *moŋ* (kfn. mälén, ufn. mahlen); *fil* viel; *mil* (kfn. mül, müle, ufn. Mühle); *spilŋ* (kfn. spil, spile, ufn. Spiel, spielen); *zol* (kfn. sol, ufn. Sohle); *kol* (kfn. kole, ufn. Kohle); *hol* (kfn. hol, ufn. hohl); *holŋ* (kfn. holn, holen, ufn. holen); *šul* (schuole, schuol, ufn. Schule); *tsol* (zal); *mēl* (mël); *šmet* die Schmiede; *tritŋ* (trëten); *tsilŋ* (ziln); *puhit* behüte; *gvhut* gehütet.

120. §. Zárt szótagokban a hangzónyújtás több mássalhangzó előtt jő létre; többnyire *r+cons.* előtt lesz hosszú a hangzó, vagy azokban a szavakban, melyek egy *e* kiesése következtében zárt szótagúakká lettek. Példák: *tūrŋt* (kfn. turen, ufn. Turm); *slēxt* (slëht); *knēxt* (knëht); *rēxt* (rëht); *nōxt* (naht); *tōxt* (täht); *pētłər* (bëtelære); *štīrŋ* (stirne); *kīrŋ* (kürn); *šlūbərŋ* (sluppern); *fīdərŋ* (vürdern); *zōtlər* Sattler; *prētšl* Bretzel.

*) Idegen szavakban néha szintén beállott a magánhangzó nyújtása, pl. *tšinākl* a magyar csónak továbbkepzése *-el* kicsinyítovel.

121. §. A melléknév továbbképzésében a rövid magánhangzó menyűlik: *gəl, gəl̃w šwəm* = csirkegomba; *hol* hohl, *dər hōlw pōm* hohler Baum; *nae* neu, *əs nājw pet* neues Bett.

122. §. Hosszú hangzó van végül az ige præsensében, mikor az ufn.-ben szótagzáró lenisre még zöngétlen consonans következik: *ix šlōf, du šlāfst, bir šlōf* ich schlafe, du schläfst, wir schlafen; *ix trōk, du trēgst, ear trēkt, is trōkts* ich trage, du trägst, er trägt, ihr tragt stb. Ha az igitő tenuissal végződik és az igének a præsensben ugyanaz a magánhangzója van, akkor a præsens rövid, pl. *slep̃m* schleppen; *lek̃p* lecken; tehát *ix slep, du slepst, bir slep̃m* ich schleppe, du schleppst, wir schleppen; *ix lek, du lekst, is lekts* ich lecke, du leckst, ihr leckt. Az ind. præsens első személyét röviden, a többit hosszan ejtjük, mikor az ige magánhangzóval végződik: *ix gē, du gēst, bir gēn, di gēn* ich gehe, du gehst, wir gehen, sie gehen; *ix gvzē, du gvzist, bir gvzīn, di gvzīn* ich sehe, du siehst, wir sehen, sie sehen.

123. §. A *bōs* (wag), *bī* (wie), *bū* (wā), *dū* (du) névmásokat, mikor rajtuk van a hangsúly, mindig hosszan ejtjük, pl.: *bōs host* was hast? *bī gēd əs* wie geht es? *bū boarst* wo warst? *dū pēst* du bist? *pēst dū* bist du? — itt a névmást különösen kiemelem. Ha azonban közömbösen kérdezek, akkor az ige kapja a hangsúlyt és a névmás ilyenkor rövid: *bos host* was hast? *bi gēd əs* wie geht es? *bu boarst* wo warst? *bu pēst* wo bist? A mutató névmás mindig hosszú: *əs dōs dī* ist das die?, míg ugyanazon alak mint határozott névelő mindig rövid: *dī kots* die Katze; *dī šaep* die Scheibe = Teller. Az ufn. *von, zu* elöljárókat személynévmással kapcsolatban hosszú magánhangzóval ejtjük, pl. *fōn ɔm* von ihm; *tsū dər* zu dir. Ha azonban a névmáson van a hangsúly, akkor rövid a hangzójuk: *fon īm* von ihm. Az igenlő szócska hangsúlytalan alakja rövid: *jō*, a hangsúlyos hosszú: *jō̃*.

b) A szótag magánhangzójának rövidülése.

124. §. Ez sokkal ritkább jelenség nyijkban. Bekövetkezett *t, ch* előtt, hol az ufnben hosszú vocalis van, pl. *ix rēt* ich rede, *ear rēt* er redet, *rēt* rede, *gvret* geredet, *v gvret* ein Gerede; *brīn* (brüeten); *ix left, du lefst, ear left, bir left̃n* ich lüfte, du

lüftest, er lüftet, wir lüften, *as šot mār, gvšot* es schadet mir, geschadet, s általában a *d, t*-re végződő gyenge igék ind. præs. egyes számában, a part. præteritumban és az imperativusban az összevont alakot használjuk rövid vocalissal; *gut* (guot); *qfpitŋ* aufbieten; *rut* (ruote); *hut* (huote); *kuitš~* quietschen; *zux~* (suochen); *flux~* (vluochen), de hosszú vocalissal ejtik a következő szavakat: *brēt* (breit); *njētbēdār* (ietweder); *nīmōnt* (nieman); *plūt* (bluot); *krīχ~* (kriechen); *rīχ~* (riechen); *tsīχ* (zieche) Bettüberzug; *pūx* (buoch); *kūx~* (kuoche); *ībarmūtīχ* (übermüetec).

125. §. Kfn. *z* és *f* előtt szintén megrövidült a vocalis, pl. *ix los* (lâze); *gis~* (giezen); *fus* (vuoz); *fis* (vüeze); *gris~* (grüezen); *of* (ûf, ouf); *kuf* (kuofe); de hosszan ejtjük *pīs~* (büezen) = daganatot eltüntetni ráolvasással; *ībārpēn pīs~* = holtcsontot gyógyítani; *rūst* (ruoz); *šīs~* (schiezen) stb.

126. §. Több mássalhangzó előtt is bekövetkezett a rövidülés: *fiχt* (viehte); *šipm* = fejkorpa (kfn. schuoppe többese); *hustŋ* (huosten). Kivételek: *grūmārt* (gruonmât); *dār rīš* (ófn. risc) = sás; *as rīžia grōs* = sásfű; *šūstār* (schuoster).

127. §. A fortis mássalhangzók előtt, mint a kfnben, nyjkban is mindig rövid magánhangzó van: *pet* (bette); *rep* (rippe, ribbe); *bōl* (wolle); *gvsel* (gabelle); *štēl* (stille); *grōl* (grolle); *kēnan* (kennen); *brōn* (brunne).

B) A mellékszótágok magánhangzói.

1. Előszótágok.

128. §. Mint a tőhangzók, úgy a mellékszótágok hangjai is zártabbak lettek nyjkban; így kfn. *be-* előszótágból *pu-* lett: *pu-grōbm* (be-graben); *pu tiχtŋ* (be-denken); *pu-rēdŋ* (be-reden). Kfn. *ge-*nek *gv-* felel meg: *gvdeamār* (ge-derme); *gvheh* (ge-hege); *gvlox* (ge-lach). Ez előrag néha igéhez is járul a præsensben és infinitivusban, pl. *gvzēn*, *iχ gvzē*, *du gvzīst*, *ear gazīt* sehen, ich sehe, du siehst, er sieht; az ige part. præteritumában e rag sokszor elesik: *iχ hop ges~* ich habe gegessen; *iχ zae kōman* ich bin gekommen; de előraggal mondják: *gvritŋ* geritten, *gvzēn* gesehen stb. Némely főnév elvesztette az előrag vocalisát:

glōbm (ge-loube), de az ige *gvlēbm* (ge-louben); *glēk* (ge-lücke), melyet csak köszöntésben használnak előraggal: *gep gvlēk* [Gott] gebe Glück! A kfn. *zer* nyjokban *tsu*, pl. *tsufokln* = széttépni szövetet; *tsuplets~* (zer-bletzen); *tsuhān* (zer-houwen); *tsukaen* (zer-kiuwen); de a kfn. *zuo* mindig *tsū*: *tsūgvhear* (zuo-gehoer) = a mi hozzá tartozik; *tsūnōman* (zuo-namen) = kicsúfolni; *tsūbōk* Zuwage. A *ver-* helyett *fōr-* használtatik, pl. *fōrdenkŋ* (ver-denken) = meggyanusítani; *fōrdinan* (ver-dienen); *fōrdrōs* (ver-dröz). Kfn. *er* előszótag helyébe *dər-* lép: *dərplekŋ* (er-blicken); *dərfolgŋ* (er-folgen); *dərhan* (er-houwen) = agyonütni; *ent-* helyett a régi *unt-* alak fordul elő: *untklōf~* (ent-loufen); *untslōf~* (ent-slāfen); *untslōn* (ent-schlagen) = kiütni a kézből; az *ent-* elmarad e szóban: *kēgŋ* entgegen, pl. *iŋ ge om kēgŋ* = elébe megyek.

A határozószók előszótagjait (*hin-*, *her-*, *dar-*) synkopálta nyjk.: *drof* darauf; *rof* hinauf; *raos* heraus; *daos~* draussen; *ren* herein; *em* herum. Synkope állt be e névben is: *mrīzen* Mariechen, vagy *mrūnv*, *mrintsl*.

2. Végzótagok.

129. §. Szó végén a kfn. *e* mindig elesik: *foap* (farwe); *haop* (hübe); *fon* (vane); *gvnuk* (genuoge); *fost* (vaste); *laebl* (libel) = mellény; *haet* (hiute); *frā* (vrouwe); *krōn* (krōne); *dī* *tōk* (tage); *dī gest* (geste); *dī hit* (hüte); *dī pēm* (boume); az ige præsensét és az imperativust szintén *e* nélkül mondjuk, pl. *iŋ nem* (nime); *iŋ grōp* (grave); *frōk* (vrage); *plaep* (blibe). Szó végén csak a hangsúlytalan *v* áll és pedig a névmások hangsúlyos alakjaiban: *iŋ*, *iŋv* (ófn. ihha); *bēlv* és *bulēnv* = melyik; *maēnv* = az enyém; *daēnv* = a tied; a nöstény állatok elnevezéseiben: *ketsīnv* Katze, *genzīnv* Gans; helységnevekben: *rewūtsv* Nagyrőcze; *zoltsv* Sajó (község); naptári nevekben: *jpkōbv* = Jakabnap; *jozefv* = Józsefnap; *mizēlv* = Mihálynap. Idegen szavakban is gyakran megtaláljuk: *vrendv* = árenda; *kurtv* (magy. kurta) = rövid kabát; *seruivankv* (lengyel szó, szintén kabát neve); *kordv*, pl. *en kordv holdv* = kordában tartani; *polkv* = lengyel s azután minden tót asszony. Kfn. *iu* szintén *v*-vá gyengült: *plēndv* (blindu); *oltv* (altiu) — a nőn. es semlegesek egyes nominativusában, accusativusában és a többesben. Ezzel a hangsúlytalan *v*-val ejtjük a 2—12 terjedő számnevet,

ha önállóak, pl. *drājv* (driu); *fīrv* (vieriu); *fembv* (finfiu); *elwv* (einlif); *tswēlvv* (zwelf); de elvesztik az *v* hangot, mihelyt mint számjelzők állanak: *drae hint* drei Hunde; *fīr oks~* vier Ochsen.

Kiesik az *e* a kéttagú szók utolsó tagjából is: *mark* (market); *mēt* (maget); *jök* (jaget); *obst* (obez, obz), de megmaradt: *krēbats* (krēbez), *heabast* (herbest, herbst) szavakban. Kfn. *el*, *em*, *en* szótagokból az *e* szintén kiesik; az *l*, *m*, *n* ilyenkor szótagképző hanggá válik, az *m*, *n* végű szótagban pedig az első szótag *e*-je assimilatio következtében megnyúlik. Példák: *foln* (vallen); *špiln* (spiln, spilen); *foarn* (varn); *oksl* (ahsel); *onl* (angel); *opl* (apfel, epfel); *klēbm* (klēben); *fēgv* (vegen) = maszatolni; *bēgv* (wegen); ide tartozik: *bifl* (wie + vil); *bifl zofl* (wie + vil, sô-vil) = annyi, a mennyi. Igék præsensében és part. præteritumában dentalis tövek után az *e* következetesen synkopáltatik: *iχ lōf* ich laufe; *iχ pok* ich backe; *gvhut* gehütet; *gvpēt* gebetet stb. Az *-en* rag többeli *m*, *n*, *v* után mindig *an*, pl. *nēman* (nēmen); *zīnan* (singen); *kēnan* (kennen). Ugyanaz a rag van 13—19 terjedő számnevekben is: *draetsan*; *fīrtsan*; *zeχtsan*; *oxtsan*; *naentsan*.

Kfn. *-er* (*ern*) és *-ez* végzetben az *e* nyjokban *ə*-vé gyengül: *fōtər* (vater); *šwestər* (swēster); *fēstər* (venster); *bētər* (winter); *šwearn* (swern); *lēgərŋ* (lēgern) = a mezőt megrágyázatni marhákkal; *plēndəs* (blindez); *klēnəs* (kleinez). Az *-ert* végű participiumot szintén *ə*-vel ejtjük: *gvštəlpərt* gestolpert; *gvtsi-tərt* gezittert; *gvfūtərt* gefütttert.

Érdekes, hogy néhány kfn. szó, melynek utolsó tagjában hosszú vocalis van, nyjokban *-ərt* szótaggal végződik, pl. *grūmərt* (gruonmât); *mōnərt* (mânôt); *oabərt* (arbeit); *hoxtsərt* (hôchzît); *laemərt* Leinwand; de nincs *r* *haerôt* (hîrât) szóban, mely valószínűleg ufn. jövevény. Szintén *r*-rel mondják a kfn. *-in* képzős anyagneveket: *hēltsərŋ* (hülzîn), pl. *hēltsərŋv haezər* Holzhäuser; *tuxərŋ* (tüechîn), pl. *tuxərŋv grati* Tuchkleider; *štrčərŋ* = szalmából való, pl. *štrčərŋv hit* szalmakalapok; de *r* nélkül használtatik: *pīχənəs* (buochiner), *pīχənəs hōlts* Buchholz. Főnevekben az *-in* képző magánhangzója *ə*-vé vagy *a*-vá lett, de sok esetben synkopáltatik, pl. *biatan* Wirtin; *keχərŋ* (kocherîn); *grčwan* Gräfin; *nəχpərŋ* Nachbarin; *šwēgərŋ* (swægerin). Az *-an* tulajdonnevekhez is járul s ilyenkor megfelel a magyar *-né* képzőnek,

pl. *di laofan* Frau Lauf = Laufné; *di mrāzan* = Mrázné. Liquidára végződő szó csak *n-t* vesz fel: *di španʎn* Frau Spangel; *di lindnærn* Frau Lindner. A többi képző magánhangzói részint megmaradnak, részint megváltoznak; néhányszor synkope áll be. Így az *-isch* (őfn. *isc*) mint melléknévképző megvan nyjokban is; *šwaeniš* schweinish; *paoəriš* bäuerisch; de *-uš* képzővel mondják: *epuš* = haragosan; tulajdonnevekből képzett melléknevekhez majdnem mindig *-uš* alakban járul, pl. *oltfrenkuš* altfränkisch = nagyon régi; *unruš* ungarisch; *binduš* windisch; *lutruš* lutherisch; *katōluš* katholisch; *tsigōnuš* zigeunerisch. De *iš-sel* mondják: *amerikāniš* amerikanisch; *frantsēziš* französisch. A kfn. *-zec* tízes számokban (20—90) *-siḡ* alakban fordul elő: *tswentsiḡ* zwanzig; *draesiḡ* (drizec); *fīrtsiḡ*; *fōftsiḡ*, (funfzec). Kfn. *-ic* (*-ec*) őfn. *-ag*, *-ug* képzőnek mindig *iḡ* felel meg: *tsaetiḡ* (zítec); *enbendiḡ* (inwendic); *grendiḡ* (grintec); *meḡtiḡ* (őfn. mahtig); *trūbiḡ* trübe; *šwīriḡ* (swiric); *hunriḡ* vagy középvoalissal is *hunəriḡ* hungrig. Spiranssal ejtjük a napok neveit is, melyeknek második része *-tag* (*tac*): *zon̄toḡ* Sonntag; *mō̄toḡ* Montag; *den̄stoḡ* Dienstag stb.; a szombat neve: *zon̄ōbm̄t*. A kfn. *-inc*, *-linc* képzőt megtaláljuk e szókban: *tsendərlink* = az állat fogazata; *pfiāstlink* = baraczk; *krepirlink* = nyavalyás gyermek; *knūsterlink* = csenevész, fejletlen gyermek, gyümölcs; *rotslink* = takonypolecz; *butšlink* = bűdös bűrök; *bleplink* = a harang nyelve; *šweatlink* = palánkdeszka; *ketslink* = közös leány. Változatlanok még a következő képzők: *-heit*, *-keit*, *-lich*, *-nisse*, *-unge*; a két utóbbiban synkope állt be. Példák: *kronkhaet* (kranc-heit); *tōmhaet* (tumpheit); *klēnikaet* Kleinigkeit; *fraentliḡ* (friuntlich); *tsaetliḡ* (zitlich); *tsaegniss* Zeugnis; *šaeunk* = szemérem; *hondlunk* = vasmű; *mūtunk* Freischrift (bányára vonatkozólag); *kōlunk* = Köhlung; *frājunk*, pl. *dər gēt of tī frājunk* = kedveséhez megy. Zárt *o*-vá változott a kfn. *-sam* és *-schaft* képző magánhangzója, pl. *longsom* (lanc-sam); *špoar-zom* sparsam; *fraentšoft* Verwandtschaft.

A kicsinyítő képző nyjokban *l* és *-ḡen* (kfn. *-lin*, *chín*-, *-chen*). Mikor használjuk az egyiket, mikor a másikat, arra nézve nincs határozott szabály. Példák: *brēnl* = forrás; *brēkl* Brücklein; *peḡl* Bächlein; *bisḡen* Wieschen; *bēḡḡen* Wägenchen. Vannak köztük olyanok is, melyek már nem vétetnek kicsinyítő szónak, hanem valamely határozott fogalom megnevezésére szolgálnak; ilyen:

tiŷl, mely nem *tux* kicsinyítője, hanem zsebkendőt és fejkendőt jelent; ilyen *frīstēkl* Frühstück; *hurkaŷen* Gurke; *dīnərŷen* = ruhafogas; *baemperŷen* Himbeere. A nép különben nagyon szereti a kicsinyítő alakokat, képezi akkor is, mikor nincs szükség rájuk.

Jegyzet. Svarabhakti nagyon kevés van nyjokban; az *i* csak *ēljēn* (magy. éljen) szóban fordul elő. *mēliŷ* Milch (milich), *koliŷ* (ófn. chalah) *i*-je, mely a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában svarabhakti, nálunk tisztán ejtett vocalis. Az *ə* hang szövégi *r* előtt szerepel mint svarabhakti, pl. *fōtər* Vater; *aear* euer.

C) Összeolvadás és rövidülés.

130. §. Mind a kettő elég gyakori nyjokban. Ha kfn. *zuo*, *ze* összekerül névmással, akkor a két szó összeolvad, a mi az en- és proklitikus hangsúlytalanságban leli magyarázatát. Pl.: *tŷaex* (kfn. *ze iu*, ufn. *zu euch*) hozzátok, de jelenti azt is nálatok: *iŷ boar tŷaex* ich war bei euch; *tsuns* (kfn. *ze uns*, ufn. *zu uns*); *tsujoar* (ze jár) = tavalý; *tsōbmst* (ze ábent) = este; *om treat* = a földön, e h. *of tər eat* auf der Erde. A nyelvérzék a *treat* szóban már nem lát egybeolvadást, hanem egy szónak veszi, a mi kitűnik abból is, hogy abban a kapcsolatban hímneművé lett, míg *eat* mindig nőnemű. Ufn. denn = vajjon? hát? miért? ige mellett mindig *n*-né olvad össze, pl. *bōs hotŷ* (*hot dēn*) *dī* was hat denn die? *bōs keartŷ dī nēt* was kehrt sie denn nicht? Ha ez az *n* *n*-re végződő ige mellé kerül, akkor az utóbbit jobban megnyomjuk, pl. *bu zaen di laet* Wo sind die Leute? *dēn* összevont alakjával: *bu zaen'n di laet* Wo sind denn die Leute?

Rövidüléssel van dolgunk *vbear* (einwer) irgendwer, *vnon-dər* (einander) szóokban, hol az *v* ein-ből rövidült. Ugyancsak *v*-vá lett kfn. *en* is *e* szóokban: *vhēm* (enheim); *vfoar* (envor) vor; *vhentər* (enhinder). Kfn. *dār* szintén megrövidült: *dərfoar* dafür; *dərtsū* dazu; *dərpae* dabei. Megrövidültek még: *vlēn* allein; *vzō* also; *vzētər* solch einer; *flaex* vielleicht; *braediōn* Bräutigam; *tiapl* Türpfahl = Schwelle; *hēmpər* Himbeere; *baempərŷen* Weinbeere = ribizke; *klaempərŷ* = vörös berkenye; *dī hentŷ* Handschuhe; *lētsl* Leitseil = gyeplő; *knōblōx* (knobelouch) = foghagyma; *ešlōx* = mogyoróhagyma; *šniplōx* = pázsitka. A sem-

leges névelő nyjiban *as* vagy *s* kfn. dag-ból rövidítve, pl. *as braetln* das Bräuteln; *s rent* das Rind. — Mind e rövidülések oka a gyöngé hangsúly.

Jegyzet. Határozott névelőül szolgál még *as*, melyet azonban már csak öreg emberektől hallani. Régen — mint mondják — általános volt.

D) Metathesis.

131. §. Erre csak a következő példákat találtam: *naendroſ* Neuendorf = Igló; *lompərštroſ* Lampertsdorf = Oláhpatak; *ništ* nichts; *šarpaen* (schrapen) = az ajtón, ablakon karczolni.

II. fejezet. Mássalhangzók.

I. Liquidák.

132. §. Kfn. *l* mindenütt megmaradt, pl. *loix* (lâ); *lox~* (lachen); *lōm* (lam); *plājəl* (bliuwel); *lon* (lane); *lont* (lant); *latearn* (latërne); *los* (lag); *loš~* (lâzen); *lēbm̃* (lëben); *lēdər* (lëder); *lefl̃* (leffel); *lēz~* (lësen); *laen* (lihen); *laeyt* (liht); *lēbm̃* (loben); *loχ* (loch); *laot* (lüt); *flom* (vlamme); *štilñ* (stëlen); *mēlix* (milch); *pēlñ* (bëllen); *plots* (platz); *holts* (holz); *tešlər* (tischler); *štel* (stille); *špil* (spil); *fəl* (vol); *fīl* (vil, vile). Mint szótagképző elem akkor fordul elő az *l*, mikor az előtte lévő hangsúlytalan *e* kiesik; pl. *pētlñ* (bëtelen); *opl̃* (apfel); *oksl̃* (ahsel); *šnōbl̃* (snabel); *bēksl̃* (wëhsel); *bifl̃* wieviel.

133. §. Szóvégi másodlagos *l* van e szavakban: *monl̃* (mange); *rešpl̃* (rispe). Diphthongusok után szóvégi *l*, *lñ* és *r* előtt *ə-t* ejtenek; *paoər*; *faoəl̃ñ*; *zaoər* (v. ö. Lumtzer: Die Leibitzer Mundart 100. §.). Szóközépi *l* mint a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában — néhány szóban *r*-be ment át, pl. *tsēterñ* (zetteln) = lassan végezni vmit; *fortsēterñ* = összekuszálni, *as tsētert̃ zix̃* = húzódik; *tsipərpolkñ* = tipegő táncz (első része *tsipl̃ñ* = ugrálni, gyakorítója *tsopl̃ñ* kfn. zappelen igének); *pūdər̃ñ* = mikor a baromfi a porban fürdik; *ešərpūdər* = piszkos, kormos gyerek; *tswešpər̃ñ* (wispeln); *kristirñ*; e köszöntésben: *for̃kom tsuns* willkommen bei uns (tkp. zu uns); dissimilatio van e szóban: *franəl* Flanell. A kfn. *l* kiesett: *vzō* (alsō) szóban.

134. §. Kfn. *r* szintén megmaradt nyjokban, pl. *rin* (ring), *oarinl* = fülbevaló; *rōm* (ram); *krēmtsƒōgl* Krammetsvogel; *ren* (rinne); *trōm* (troum); *rōt* (rat); *breχ*~ (brēchen), *breχ holz*~ *gv-pēn* = eredj, törd ki a nyakad! *pfarn* (pharrære); *karn* (karre); *har* (hërre); *nar* (narre).

135. §. Szóközépi és szóvégi *r* előtt álló vocalisból diphthongus lett, magas vocalisból *ea*, *ia*, mely vocalisból *oa*, *ua*, pl. *toar* (tor); *hiat* (hirt); *gearn* (gër); *buatsl* (wurzel); *buast* (wurst); *beat* (wért). Mikor a szóközépi *r* hangra consonans következik, akkor az *r* következetesen kiesik, pl. *eabm* (erben); *goatn* (garte); *piašt* (bürste); *poašt* (borst); *ziχ opmeadarn* (< moder) = kínlódni vmivel; *meažar* (mörser); megmaradt azonban e szókban: *purš* Bursche; *harts* (hërz); *swarts* (swarz). A kfn. *r* kiesik még a következő szókban, a nélkül hogy diphthongizálás állana be: *kwaŧir* Quartier; *fīdarn* (vürderen) = sietni; *darpae* (darbi), *fēdarn* vordere; *fēderstn* vorderste; *fēdarnliχ* = előbb való; *maširn* marschieren; *egzetsīrn* exerziieren; *tanistar* (tornister); *koprōl* (korporal); *fōdern* (fordern); *matarn* martern. E kiesés oka valószínűleg abban rejlik, hogy a nyelvnek nehéz és kényelmetlen volt a második *r*-et is képezni. Viszont *r*-rel mondják a következő alakokat: *mraots*~ (miauzen); *štrōmp* (stump); *strompswēntsiz* stumpfschwänzig; *klunkarn* (klungen, klunc) = mondják a víz lotyogásáról nem egészen megtöltött edényben; *hēlkarn* = köhécselni; *as šaesart miχ* = cacaturus sum; *as gvleχart miχ* = nevetethnék.

136. §. Kfn. *dar*-nak hangsúlytalan szótagokban *dər* felel meg nyjokban; a régi *r* tehát megmaradt. Példák: *dər hēm* daheim; *dartsū* dazu; *dərmet* damit; *dər von* davon; *dərfoar* dafür.

Jegyzet. *polbīr*, *polbīrn* szókban az *r* *l*-be ment át; *bit* wird-ben pedig az *r* a *t*-hez assimilálódott.

II. Nasalisok.

137. §. Kfn. *m*-nek nyjokban is *m* felel meg, szó elején, közepén és végén egyaránt, pl. *mēl* (mēl); *mes*~ (mēzzen); *mōln* (mālen); *miš*~ (mischen); *mēk* (müeke); *mox*~ (machen); *mōstar*

(muster); *nōman* (name); *kōmər* (kamer); *hōmər* (hamer); *zōman* (sâme); *zēm̃l* (sēmel); *tōm* (tum); *lōm* (lam); *buam* (wurm); *oam* (arm); *holman* (halm). Néha azonban szó végén és hangsúlytalan szótagokban *m* helyett *n* van, mely a spirans végén részben vocalisnak, részben nasalisnak hangzik. Példák: *fōdn* (vadem); *pēz~* (besem, besen); *pūz~* (buosem, buosen); *ōdn* (âtem, âten); *ēdn* (eidam); *braediōn* Bräutigam; *brōdn* (brâdem); *grendiχ* (grim-mec) szóban kfn. *m* a dentalis hatása alatt szintén *n*-be ment át.

Jegyzet. Szóvégi *m* kiesett *žandār* gensdarm szóban; ezekben pedig: *pupempərt* = klebrig, beschmiert; *pampərn* = kotyvasztani — nincs az *m*-nek etymologiailag jogosultsága. Saját-ságos szó *zonftn* sammt ihm, a melyben az *n* tulajdonképen *m*-ből lett és a két consonans közé még *f* is becsúszott (v. ö. Lumtzer 104. §).

138. §. Kfn. *n* a szó elején és végén mindenütt megmaradt, pl. *nōx* (nach); *nōgl* (nagel); *nōdl* (nâdel); *nōxt* (naht); *nōs* (nase); *goarn* (garn); *həndərn* (hindern); *pēn* (bein).

139. §. Szóközépi *n* hangsúlyos szótagból kiesett e szókban: *fōtsan* 15; *fōtsiχ* 50; *brētšln* (brünseln) = mondják a hangos szel . . . ről; *n* nélkül mondják még ein névelőt a nom.-ban: *v hunt* ein Hund; *v ost* ein Ast; *vbear* = ein + wer = irgendwer; *vbōs* = ein + was.

140. §. Ha a szóközépi *n*-re *m* következik, akkor assimilatio áll be, pl. *štēmats* (steinmetze); *ēm̃l*, *vm̃l* einmal; *grū-mərt* (gruonmât). Labialis nasalissá lett az *n* még e szókban: *fēm̃v* fünf; *baempərzen* Weinbeere; *homf* (hanef); *hombər* haben wir, *bambər* werden wir? Assimilatióval van dolgunk azon szavakban is, melyekben magánhangzók között labialis hangok (*b*, *p*, *pf*) állnak; ilyenkor a szóvégi *n*-ből sonantikus *m* lesz. Példák: *lēbm̃* (lēben); *klop̃m̃* (klopfen); *klēbm̃* (klēben); *eab̃m̃* (erben); *šraeb̃m̃* (schriben); *lob̃m̃* (loben); *zop̃m̃* (soppen). Dentalisok után sonantikus *n*-né válik a szóvégi *n*, spiransok után pedig nasalis hanggá, pl. *holdn* (halten); *ret̃n* (retten); *rēχ~* (reichen); *lōf~* (loufen); *es~* (ēzzen); *beš~* (waschen, weschen).

1. jegyzet. Szó végén *m* van *n* helyett — eltérőleg az ufn.-tól — e szóban: *tsaom* (zûn).

2. jegyzet. *naetər* (iuter) szóban az *n* valószínűleg a határozatlan névelőből ered; míg *dēns*-s *n*-je az aln. *wems*, *wens*, *dems*, *dens* alakokból magyarázható (v. ö. Lumtzer 311. l.); *trūn* szóban az *n* a genitivusból került a nominativusba.

141. §. Gutturalis hangok (*k*, *g*) előtt mindig gutturalis nasalis lesz a kfn. *n*; a kfn. *ng*-nek megfelel *n*, *nk*-nak pedig *nk*; az *n* magas vocalisok után palatalis, mély vocalisok után gutturalis. Példák: *hēnər* (henger, henker); *oarīnl* = fülbevaló; *finər* (finger); *brēpan* (bringen) = hozni, szülni, elleni; *ēnk* (enge). Szótagképző *n*-et ejtenek *k*, *g* után: *trīnkŋ* (trinken); *šēkŋ* (schicken); *donkŋ* (danken); *lēgŋ* (legen).

III. Explosivák.

1. Zöngések.

142. §. Kfn. szókezdő *b*-nek nagyon sokszor *p* felel meg, pl. *paon* (büwen); *paetl* (biutel); *peak* (bere); *pīrzen* = fark; *peẏln* (bickeln) = gyógyíthatni, pl. *əs bīrt fat vbōs gvpeẏlt unt bīrt nē gvzont* es wird immer etwas gemacht und wird nie gesund; *plūt* (bluot, pluot); *plōt* (blat); *plūm* (bluome); *poašt* (borste); *pit* (bütte); *paoər* (gebūr); *oppaos* (bōzen) = kicsépelni a gabonát; *v poš* ~ *floks* vagy *kaetŋ* = nagyobb esomó len; *poš* (bussen); *poš* (busch); *purs* Bursche; *petər* (bitter); *puatslŋ* (burzeln); *puts* (butzen). De *b*-vel mondják e szokat: *dī baet* (biute) = kalácsdeszka; *bīlīz* (billīc); *v boš*, kies. *v bešl* = esomó vmiből.

143. §. A *br* kapcsolatban legtöbbször megmarad a *b*, pl. *brōman* (brummen); *brēk* (brücke); *brōdŋ* (brādem); *brōtŋ* (brāten); *brēgŋ* (breglen); *brōt* (brôt); *brēlŋ* (brüelen); de *p*-vel ejtik: *prētsl* (brezel); *prōts* Tatze. Irodalmi és idegen szavakban szintén változatlan a *b*: *bān* Bahn = vasút; ellenben *pōn* = (erdő)vágás; *bār* baar; *bībl* Bibel; *bagō* (magy. bagó); *bāl* (magy. bál); *betẏār* (magy. betyár); *bandv* (magy. banda); *bātsī* (magy. bácsi); *bajūs* (magy. bajusz); de *p* van *pajāts* ol. bajazzo szóban.

144. §. Szó közepén vocalis előtt szintén *b* van nyjokban: *ōbm̃t* (ā-ent); *lēbm̃* (leben); *klaobm̃* klauben; *knōblōx* (knobelouch); *hōbər* (haber); *šwēbl* (swēbel); *hīb̃l* (hübel); *ungp̃tsibər* (ungezi-

bere); *gubv* (szláv *guba*) = szűr; *gugv* (szláv *guga*) = daganat.

145. §. Zöngétlen hangok mellett *p* lett a kfn. *b*ből; ugyancsak *p*-re változott a szóvégi *b* is. Példák:

1. *hempærn* többes (hintber) = málva; *lēpkūx* (lëbekuoche-n); *wopl̥n* (wabeln) = mozogni; *šwopl̥n* (aln. swabbeln) = inni (pálinkát); *opær* (e h. *ob bær*) ob wir.

2. *štūp* (stube); *tōp* (toubé); *grūp* (gruobe); *haop* (húbe, hoube); *foap* Farbe; *plaep* bleibe; *šraop* (schrúbe); *štōp* (stoub); *grōp* (grob).

146. §. A kfn. *mb* hangkapcsolat többnyire *m*-re, néha azonban *mp*-re változott: *šeml̥* (ófn. *scimbal*); *em* (umbe); *dītsiml̥* (zimbel); *drem* (darümbe); *omt* (ambet); *tsemærn* (zimbern); *bomp̥m* (wambe); *klomp̥m* (klumpen); *klēmpærn* (klimperm); *stompærn* = megtörni vmit; *plomp* = tökzacsó. Az eredeti *mp* megvan e szókbán: *krompšæt* (krumpscheit); *kromp̥holt̥s* (krumpholz).

147. §. Kfn. *d* szó elején általában nyjkbán is *d*, pl. *dīl̥n* több (dil) = padló; *drōšl̥* (dröschel) = rigó; *drōt* (drát); *drēs̃* (dröschchen); *dēk* (dicke); *daet̥n* (diuten); *daox̃* (ófn. *dúchan*) = erősen ütni; a főnév: *daox*, an *daox gēbm̥* = jó nagyot ütni; *dōn* (dön); *dēnan* (denen); *dōx* (doch); de *t*-vel mondják a következőket: *tox* (dach); *tēstl̥* (distel); *tarn̥* (dürfen); *dītao̥fl̥* Fassdaube; *taesl̥* (dihsel) Deichsel; *topl̥t* (doppelt); *tēl̥* Dill = kapor. Szó végén a hangsúlytalan *e* kiesése után *t* lett a kfn. *d*-ből: *fraet* (vröude); *gvrōt* (gerade); *zēnt* (sünde); *štunt* (stunde).

148. §. *nd* (ófn. *nt*)-nek nyjkbán majd *nt*, majd *nd* felel meg, pl. *lont* (lant); *fōnt* (ófn. pfunt); *unt̥n* (under); *hēnt̥n* (hinder); *hūndert* (ófn. hunt); *gvštond̥n* gestanden; *tšend̥n* zünden; *gvfōnd̥n* gefunden. Assimilatio állt be *mēn* mit dem szóban; a *d* kiesett *oarnunk*-ból (ordenunge), továbbá e segédigéből is: *iȝ bar*, *bir ban*, *iš bats*, *zī ban* ich werde, wir werden, ihr werdet, sie werden.

149. §. Az *er*- előraggal (er-, der-) összetett igéket nyjkbán mindig *d*-vel mondják: *dartsel̥n* (erzeln); *dər̥hēs̃* (erwischen); *dər̥folg̥n* (erfolgen).

150. §. *l*, *r* után a *dentalis media* váltakozik *gutturalis* mediával, sőt néha végleg az utóbbi állandósult: *gulgn* és *guldñ* Gulden; *fidlspōdñ* és *fidlspōgn* (videlboge).

Jegyzet. A *dentalis* hang *m* mellett labialissá változott *hemp* Hemd szóban, plur. *hembær*.

151. §. Kfn. *g* a legtöbb esetben megmaradt, és pedig a szó elején, szó közepén vocalisok között és liquida szomszéd-ságában, pl. 1. *gost* (gast); *gōs* (göz) = eső és garat; *gvzēmžen* (gezam) Vogelsamen; *gluts* (glitzen); *graps* = karmolni, mohón utána kapni; *grēts* = dara; *gvzēndl* Hausgesinde; *golstārñ* (< galster) = fecsegni; *gēbm* (gēben). — 2. *trōgn* (tragen); *rōgn* (ragen); *flēgl* (vlegel); *pugaets* (gizen); *flīgn*, *gnflōgn* (vliegen, gevlogen); *tōgvnōxt* Tag- und Nachtblume; *guagl* (gurgel); *eagarn* (ergern).

Jegyzet. *g*-ből *h* lett e szóban: *hurkan* több. Gurke.

152. §. Zöngétlen hangok előtt és szó végén fortis felel meg a kfn. *g*-nek; *gvkrikt* gekriegt = kapni, ellenben *gvkrikt* = veszekedni; *jōk* (jaget); *flīk* (fliege); *klōk* (klage); *zoak* (sorge); *plōk* (pläge); *bōk* (wäge).

153. §. Kfn. *n*+*g*-ből *n* lett: *hunær* (hunger); *šprinan* (springen); *zīnan* (singen); *onl* (angel); *enl* (engel); *tson* (zange); *bon* (wange).

154. §. Lenis helyett fortist találunk a következő szavakban: *kēgn* (engegen) gegen; *krūsłaet* (< grúz) = egy gúnynév; *kāklñ* (goukeln) = tűzzel játszani; *kukn* gucken; az idegen szavak közül: *kalup* Galopp.

155. §. A *gv*-val képezett collectivformák nyjokban nagyon gyakoriak (v. ö. Lumtzer és Gréb). Lumtzer szerint eredetileg az alap- és collectivformák együttesen használtattak, idővel azonban az alapformák kiveszvéen, helyökbe a collectivformák léptek, melyeket aztán a nyelvhasználat az alapformák jelentésével ruházott fel. Példák: *kēndærgnbark* = pajkos gyermekek; *gvbolk* Wolke; *gvñr* Tier; *gvšpūlīx* Spülicht; *gvñek* Nacken; *gvneš* Obst; *gvkeasl* Kehrlicht; *gvhint* (< hunt) mint szitokszó.

156. §. Az *-ig* képző *g*-je szó közepén kiesik, szó végén pedig zöngétlen *χ* lett belőle, pl. *braediōn* (briutegame) Bräuti-

gam; *prēdian* predigen; *hēniχ* (honic); *kēniχ* König; *kēnian* Königin; *gulekriχ* leckrig, naschhaft; *bēniχ* wenig.

157. §. Kfn. *g* végül gutturalis spiránssá változott e szavakban: *zontox* Sonntag; *mōtox* Montag; *denstox* Dienstag, stb. *lēpstox* Lebttag; ellenben *mētōk* (◡ ◡) Mittag. Szintén *χ*-vel ejtik a part. -*endig* melléknévképző *g*-jét, pl. *koxdix* kochend; *brīdix* brennend; *brīdia keldi* brennende Kälte. E képző rendesen a partic. praesenshez járul, de analogia útján mellékneveket is képezünk vele, pl. *nokpdiχ* (nacket); *tsoarndix* (zornic); *grēndix* (grimme); *aeldix* eilig.

158. §. Mint a legtöbb nyjban, a mienkben sem ejtik a melléknévképző *g*-t a -keit, -heit (-icheit) ufn. képző előtt, pl. *ēwikaet* (ēwicheit); *haelikaet* Heiligkeit.

Jegyzet. *k* helyett *g* van e szavakban: *grampln* (aln. kremen) = fésülni a kendert; *gātš* (szláv kača).

2. Zöngé nélküliek.

159. §. Kfn. *p* szó elején és közepén megmarad, pl. *paok* (pûke); *plots* (platz); *plōk* (pläge); *praes* (pris); *pēmzl* (pēnsel); *papir* (papier); *pop* (puppe); *repm* (rippen); *lepærn* lappern, lecken, schlürfen. Szó végén szintén mindenütt *p* van nyjokban, pl. *baep* (wip); *koap* (korp); *laep* (lip, lib); *štōp* (stonp, stonb).

Jegyzet. E szóban *špēmbet* (spinne-wēppe) a *p* elesett és helyébe *t* lépett.

A kfn. kettős alakok közül nyjokban a *p*-vel kezdődők állandósultak, pl. *pēmzl* (pensel, bensel); *pēlts* (belliz, pelz); *pox* (punchen, bochen); *prēdian* (predigen, bredigen); *pukl* (buckel, puckel); *pukliχ* buckelig.

160. §. *m* után álló ny. germ. *p* és kettős *pp* szó közepén és szó végén nem változott. Példák: 1. *kompn* (kumpf) = vályú, jászol; *šlompærn* = lustán menni, *ziχ aosslompærn* = kifáradni a járásban; *pēmpln*, *aospēmpln* = kunyorálni; ugyanazt jelenti: *pēpln*; *štomp* (strumpf); *klaempærzen gēbn* = megszólalni vkit (v. ö. Schnell. I. 1330.: klampærn = tönen); *remp* = röm-pöly; *tempix* (dampfec) = nehezen lélegző, kehes. Ufn. jövevényszók: *kremf* (krämpfe); *kēmpf* kämpfen; *šimf* schimpfen; *domf* (dampf). —

2. *stepm* (steppen) = varrni varrógéppel; *stompærn* (stampfen); *šlep̃m* (slüpfen); *top* (topf); *teper* (töpfer); *opær* (opfer); *šnōper̃n* = szimatolni; *šnōptižl* = zsebkendő; *šnepl̃n* = nyesegetni; *šopm* Schuppen; *štrup* (strüpfen); *štopm* (stopfen) = dugni, megvesztegetni; *tipl̃n* (aln. tippen) = hegyes eszközzel szurkálni; *dær tip-ler* = kalácsszurkáló eszköz; *æs tipt miχ* = mikor a tarló szurja az ember talpát; *tiapl* = küszöb.

161. §. Szó elején ny. germ. *p* (*pf*-nek) legtöbbször *pf* felel meg, pl. *pfon* (pfanne); *pfefær* (pfeffer); *pfæf̃* (pfifen); *pfarn* (pfarrer); *pfiahtlink* Pfirsich; *pfotar* (pfetter) = keresztatyja; *di pfotar̃n* = keresztanya; *pfleg̃n* (pflegen); *pfafær̃n* = fecsegni; ellenben *f* áll a ny. germ. *p* helyett e szavakban: *fil* (pfülwe); *flek̃n* (pfücken); *fropm* (phropheten); *fōnt* (pfunt); *flaom* (pfûme). Válatozatlan a ny. germ. *p* a következő szavakban: *pīp* (aln. bibe) = pipa és csap, *pīpm̃*, *pīper̃n* (aln. bibn) = dohányozni; *pētš̃* (phetzen) = csipni, *pētš̃ndia brinz̃* = keserű túró; *plēdær̃n* (aln. pladdern) = a vizet elöntözgetni, és mondják az eső csobogásáról is.

Jegyzet. Nagyön ritkán hallani *tf*-et *pf* helyett, pl. *tfarn* e helyett *pfarn*.

162. §. Kfn. *t* nyjokban is majdnem mindenütt *t*, pl. *tom* (tam) Damm; *tōm* (tump); *tiχt̃n* (tihten) = tépelődni; *tōxt* (táht); *tuk̃n* (tucken); *tunkl̃* (tunkel); *tsutēpl̃n* (tengeln) = összetaposni; *tōt* (tót); *fōtar* (vater); *mōtar* (muoter); *bētær* (wēter); *pētlar* (bētelære).

Jegyzet. Kivételesen lenis áll fortis helyett e szóban: *druml* (trumbel).

163. §. Szóközépi *t*-nek vocalisok között és *l* után media felel meg: *gokraediχ* (gekriute); *ōdñ* (âtem); *ēdñ* (âtemen); *bidmon* (witeman) = özvegy ember; *holdñ* (halten); *laedñ* (liuten) den Leuten; a *t* megmaradt ezekben: *hit̃n* (hüeten); *štraet̃n* (striten).

Jegyzet. *r* után media áll e szóban: *fiadl̃* (wirtel).

164. §. Kettős *tt* szóközépen *t*-nek marad: *pētær* (bitter); *bet̃n* (wetten); *brētær* (bretter); *rot̃n* (ratten); *štokær̃n* szóban pedig *k* lett a *tt*-ből, ugyanazt jelenti *kokær̃n*.

165. §. Kfn. *t* kiesett a következő szavakból: *hēp* Haupt; *mark* Markt; *hēmpærŋ* több. (hintber); *diskurīrŋ* (diskutieren); *es* ist, de *t*-vel ejtik: *bōs eſtŋ den* was ist ihm denn? *braox* er braucht; *dærdiašærŋ* = megszomjazni; de megmaradt ezekben: *ništ* (nichts); *duašt* (durst).

166. §. Sokszor minden ok nélkül lép fel a *t*; így az *l*, *r*, *s*, *z*, *n*, *v*, *m*-re végződő szavakat rendesen megtoldjuk *t*-vel, pl. *foitš* falsch; *dæstolbŋ* deshalb; *šont* schon; *entær* eher; *kastrol* casserole; *feašt* Ferse; *nestl* Nessel; *rüst* Russ; *hotært* Hotter, Gemarkung; *zaoærompært* (ampfer) = sóska; *tsont* Zahn; *onkært* (anker); *ēbmt* Ebene; *narŋthaos* Narrenhaus. Ellenben szabályszerűen megörzött szóvégi *t*-vel van dolgunk a germ. -idő végű szavakban, pl. *hext* (hőhida); *græst* (grőzida): *gumæxt* (gimachida) = a czipő felső része.

167. §. Szókezdő *š*, *s* és *r* előtt sokszor *t* mutatkozik, pl. *tšunkp* Schunke; *tšolŋ* schallen; *tšaxærŋ* schachern; *tšēlnās* Schellenass; *tšōtær* (magy. sátor); *tšēš~* (zischen); *tšīžærŋ* (flüstern); *tšuk* hímvevessző, kicsinyítője: *tšīkl*; *tšampūd* = rendetlen, hanyag ember; *trōts~* (rátsalen) = kitalálni.

1. jegyzet. Szókezdő *tw* néha *tf*-nek hangzik: *tfiadlŋ*; régi *tw* helyébe pedig *tsw* és *kw* lép e szóban: *tsweš~* és *kwēš~* zwischen.

2. jegyzet. *t* helyett *p* van e szóban: *šniplōx* (snit-louch).

168. §. Kfn. *k* (*ck*)-nak *k* felel meg, pl. *kitl* (kitel); *kētŋ* (ketene); *kent* (kint); *kiaš* (kërse); *kiax* (kirche); *klukv* (klucke) Glucke; *pek* (becke); *knēlŋ* (knülle).

169. §. Nyugati germán *k* megvan e szavakban: *štiak* (aln. starke, stärke) = üsző; *jearkv* (< szláv jarku = egy éves juh); *mēlkp* (mēlchen).

170. §. Gutturalis explosivának néha spirans felel meg szó végén: *kwēx~* Quecke = szalmacsutak.

1. jegyzet. *k* helyett *g* van e szóban: *grimlŋ* (< krume). Az idegen *hædūk* tulajdonképen a magyar hajdú többese.

2. jegyzet. Néha *k* a szó elejére kerül, a hol etymologiailag nincs is helye, pl. *krēxlŋ* (rūchelen); *knōgp* nagen.

IV. Spiransok.

1. Zöngések.

171. §. Szókezdő kfn. *w* vocalis előtt kivétel nélkül *b*-re változott, pl. *box* (wache); *bōk* (wāge); *boks~* (wahsen); *bolt* (walt); *bomp̃m* (wambe, wampe); *bon* (wange); *bont* (want); *beš~* (waschen, weschen); *bosər* (wazzer); *bē* (wē); *bęksln* (wēhseln); *bēχ* (weiche); *bęs~* (wizzen).

Szó elején csak dentalisok és gutturalisok után maradt meg a kfn. *w*: *šwonts* Schwanz; *tswā* zwei; *tswonk̃p* = fűrt; *kwetš~* = összenyomni; *kwir̃n* = a czipő csikorog; *kwitš~* = ríni; *kwondl̃poat* (gúnynév); *kwekzēlbər* = higany. Ellenben kiesett a *w* — mint már az ófn.-ben — a *wl*, *wr* hangkapcsolatokban; az utóbbi mint *br* megvan e szóban: *brinan* wringen = facsarni.

172. §. Szóközépi *w* előtte álló *ou*-val, vagy utána álló *ou*-val *ae*, de többnyire *ā*-vá olvadt össze (l. 109—110. §.).

Vocalisok között és *l* után lévő *w* többnyire kiesett, úgy mint az ufn.-ben, pl. *krō* (krāwe) Krähe; *paon* (būwen); *gēl* (gēl, gēlwer); *naeliχ* (niuwelich); *rūn* (ruowen); *špaen* (spiuwen); *kaen* (ófn. kiuwan); de *w* hanggal mondják: *ēwv* Eva; *ēwiχ* (ewic); *tswełwv* (zwölviu); *ēłwv* (elviu); *kawē* (magy. kávé).

173. §. *r* után álló szóközépi *w* következetesen *b*-re változott, melyből szó végén *p* lesz a hangsúlytalan *e* kiesése után, pl. *feabm* (varwen); *foap* (farwe); *špeabər* (sperwer); *eabəs* (erweiz).

1. jegyzet. *troz~t* szóban kiesett a *w*; eredeti alakja valószínűleg **turoz~t*.

2. jegyzet. *w* helyett *m* áll e szóban: *mēdln* wedeln.

3. jegyzet. *f*-nek hangzik a *w* e szókban: *lēf* (lēwe); *hontfər̃k* (handwēre); *maentfēgñ* meinetwegen.

174. §. Kfn. *j*-nek szintén *j* felel meg, pl. *jō* (jā); *jōmər̃n* (jāmern); *joar* (jār); *jōχ* (joch); *jun* (nem ismeretes sem a fn. Bub, sem a középnémet Knabe); *jearkv* (szláv jarku) = egy éves juh.

175. §. Kfn. *g* kfn. *ē* előtt *j*-vé lett: *jēs* (*gēs*) = veszett kutya nyála; *jēstv kū* = meddő tehén; *jētñ* (jēten, gēten) = gyomlálni; de régi *g*-vel van dolgunk e szóban: *gēlndiχ* (goehelich).

176. §. Vocalisok között kiesett a kfn. *j*: *plān* (blüejen) blühen; megfordítva *j*-vel mondják: *hājəlŋ* heulen; *fājərŋ* feiern; *g* áll *j* helyett: *flāgŋ* (vlejen, vlöm) = maszatolni; *aosflāgŋ* = edényt mosogatni.

Jegyzet. *pətarzəlŋ* (petersilie) szóban *l* után a *j*-ből *g* fejlődött.

2. Zönge nélküliek.

177. §. A kfn. *f* hangot, mely germán *p*-nek felel meg, nyelvjárásunkban szintén zöngétlen spiránsnak, *f*-nek ejtik, pl. *šōf* (ófn. scāp, kfn. schāf); *slōf* (g. slēpan, ófn. slāfan, kfn. slāfen); *graef* (g. greipan, ófn. grīfan, kfn. grīfen); *tēf* (g. daupjan, kfn. toufen); *sof* (g. skapjan, kfn. schaffēn); *kēf* (g. kaupān, kfn. koufen); *beaf* (g. wairpan, kfn. wērfen); *lōf* (lōufen).

178. §. Ugyancsak zöngétlen spiránsá fejlődött kfn. *ph*, *f* (germ. *p*, ufn. *pf*) szó elején, pl. *fil* (phulwe, phülwe); *fī* (ófn. fihu); *fōtar* (ófn. fater); *fēs* (ófn. fise); *futar* (ófn. fuotar); *fri* (ófn. fruoji); *fōnt* (phant); *farof* Pharrhof; mindig affricátával ejtik: *pfof* Pfaffe, de összetételben ugyanazt a szót *f*-vel mondják: *farprektarbidmonknēxt* = közönséges aranyvirág.

179. §. Kfn. *f*, *v* (germán *f*) nyjokban is többnyire *f*, szó közepén zöngék közt *b*. Példák:

1. *faost* (vüst); *fēl* (vël); *feakl* (verkel); *flekŋ* (vlicken); *fātš* többes (vasche) = pelenka; *femf* mint jelző (finf); *dərleŋt* = mikor a kenyérből elválik a hajától.

2. *gēbər* Geifer, *gēbərŋ* geifern; *pulībərŋ* = megsűrűsödik (a leves); *ūbər* Ufer; *taebl* (tiuvel); *šwēbl* (swēvel, swēbel); *f* van e szókban: *lēf* = a borsót kifejteni; *hēfliŋ* höflich; zöngés spiráns fejlődött ezekben: *tswēlwŋ* (zwelf); *grēwan* Gräfin; *ēlwŋ* (elviu); idegen szókban is *w* hangzik: *diwan* díván; *kawē* (magy. kávé).

180. §. Kfn. *h* csak szó elején maradt meg, továbbá *ht*, *hs* kapcsolatokban; *hs*-ben explosiva lett belőle, mint az ufn. irod. nyelvben, pl. *doks* (dahs); *floks* (flahs); *zeksŋ* (sehs); *ēks* (ehse); *boks* (wahs).

Jegyzet. *Arrest* szót többnyire *h*-val mondják: *harest*; *harestant* = rab.

181. §. Kfn. *ch*-nak χ (x) felel meg. Magas hangzók után a palatalis χ -t, mély hangzók után a gutturalis \dot{x} -t ejtjük, pl. *zeχl* (sichel): *peχər* (becher); *teχər* Dächer); *lox* Loch; *pox* (bach). Szó végén többnyire megmarad χ (x), pl. *freχ* (g. friks, ófn. frēh, kfn. vrēch); *laeχ* (ófn. lih, kfn. lich); *box* (ófn. wēcha, wocho, kfn. woche); de nem ejtjük az ufn. nach praepositiónak megfelelő *nō* szóban: *ge ɔm vnō geh' ihm nach*; *nō baenōχtn* nach Weihnachten.

182. §. Szó közepén is elmarad, illetőleg assimilálódik a kfn. *h*, *ch*, pl. *puštōp* (buochstabe); *taesl* (dihsel); *duaχərt* (durchfahrt); *kiaχof* Kirchhof; *pūbekər* frucht der Buche = bükkmakk; *slē* Schlehe.

183. §. Kfn. *ʒ* (*ʒʒ*) nyjokban mindig zöngétlen spirans *s*, pl. *flīs~* (ófn. fliozzan, kfn. vliezen); *gis~* (ófn. giozzan, kfn. giesen); *hēs~* (ófn. heižzan, kfn. heizen); *štraos* (strūz); *gos* (gazze); *bosər* (wazzer); *es~* (ëzzzen).

Jegyzet. Zöngés spirans csak e szókban van: *aozər* (űzer); *miz~* (müezen).

184. §. Kfn. *s* szó végén és zöngétlen hangok mellett *s*-nek marad, pl. *gons* (gans); *glōs* (glas); *grūs* (grōz); *mest* (mist); *oksl* (ahsel); *gost* (gast); *hospl* (haspel).

185. §. Vocalis előtt szó elején, vocalisok között és zönge hangokkal kapcsolatban a kfn. *s* zöngés spiransnak hangzik, pl. *zōt* (sāt); *zīan* (singen); *zēn* (sehen); *zont* (sant); *zupv* (suppe); *baez~* (weisen), ellenben *baes~* = meszelni; *kaezər* Kaiser; *taoz~t* tausend; *plōz~* (blāsen); *ēzl* (esel). De idegen szókban *š* lett *s*-ből, pl. tót *sisel* nyjokban *šišərle* = ürge.

186. §. A szókezdő *sl*, *sm*, *sn*, *sp*, *st*, *sw* hangkapcsolatok *s* hangjának *š* felel meg, pl. *šlēχt* (sleht); *šlēkə* schlicken; *šmaes~* (smīzen); *šmolts* (smalz); *šnē* (snē); *šnūdərən* (snuderen) = az orr szortyogásáról mondják; *šplətər* vagy *šlētər* Splitter; *šplaespərən* Preiselbeere; *štol* (stal); *štēn* (stein); *swōdərən* schwatzen; *šwets~* (switzen).

187. §. Régi *rs*-ből és *sk* (kfn. sch)-ből *š* lett: *buašt* Wurst; *hīaš* Hirse; *feašt* Ferse (ófn. vėrsana); *oaš* Arsch; ott is *š* van,

a hol az *r* nem vocalizálódott, pl. *purš* Bursche; *kiršnar* Kürschner; *širm* Schirm.

188. §. Régi *ss* nyjokban egyszerű *s*-sé lett: *gwbəs* (gewis -ss-); *ros* (ros -ss-).

189. §. *s* helyett *ts* áll e szóban: *tats* (tasse). Ugyancsak *ts* felel meg kfn. szókezdő *z*-nek és szóközépi *tz*-nek, pl. *tsun* (zunge); *krots* (kratze); de *tš*-t ejtenek kfn. *z* (*tz*) helyett e szavakban: *tōtš* (tatze); *tsūkōtš* = betakarni; *plintšln* (blinzeln).

1. jegyzet. Zöngé hangok között kivételesen zöngétlen *s* hangot ejtenek: *gēsl* (geisel) szóban, de idegen szavakban általános az *s*: *saml* Samuel; *salētn* = elmozdítani.

2. jegyzet. Az *sp* *šp*-nek hangzik e szavakban: *baešpīl* Beispiel; *rošpl* Rasper; *š* hanggal mondják még: *kaštil* Kastell; *šklāw* Sklave.

3. jegyzet. Etymologiailag jogosulatlan az *s* e szóban: *papsv* (egy leves neve).

1. Összefoglaló megjegyzések.

190. §. A mássalhangzók sokkal kevesebb változáson mentek keresztül, mint a magánhangzók; a legtöbb kfn. mássalhangzó megmaradt nyjokban. Pl. ősrégi sajtáságnak kell vennünk azt, hogy kfn. *w* helyén következetesen *b* áll, a mi a középkorban a bajor nyjban általános volt; e sajtáságot a dobsinaiak maig megtartották. (V. ö. Dr. K. Weinhold: *Mittelhochdeutsche Grammatik* 159. §.) Ebből is világos, a mit «A dobsinaiak eredete» cz. fejezetben részletesen fejtegetek, hogy a bajor és dobsinai nyelvjárás között bizonyos összefüggést kell feltételeznünk. Felső-magyarországi német nyelvjárásunk közül csak a mecenzéfi és szomolnokhutai használ *b* hangot *w* helyett, míg a leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában nincs meg e sajtáság. Valószínűleg szintén ősi sajtásága nyjknak szókezdő *p* lenis *b* helyett, a mit a mecenzéfi nyjban is megtalálunk, sőt itt még a *br* kapcsolatlan is. (V. ö. Gedeon: Az alsómeценzéfi nyelvjárás hangtana. 98. §.)

A leibiczi és a Szepesi Felföld nyelvjárásában általában *b* felel meg kfn. *b*-nek. Az *-ig* és *-endig* képző *g*-je, mint a Szepesi Felföld nyelvjárásában, nyjokban is *g*-vé vált, míg a leibiczi többnyire megtartja a *g*-t. Szókezdő *d* mindegyik nyelvjárásban

d-nek maradt, legnagyobb mértékben a meczenzéfiben és a Szepesi Felföldében. Mint ez utóbbi és a leibiczi nyjban, nálunk is egyes szavak *t*-vel megtoldva fordulnak elő; de már ny. germán *p* (ufn. pf)-nek *t*/ként való ejtése, mely a szepességi nyjban gyakori, Dobsinán csak elvétve fordul elő. Van azonban egy nevezetes különbség, az t. i., hogy svarabhakti nálunk nem fejlődött, míg Leibiczbán és a Szepesi Felföldön egészen közönséges. Érdekes különbség még az is, hogy míg a meczenzéfi nyjban szóvégi *r* nem hangzik, addig Dobsinán és a Szepességben tisztán és erősen hallani. Van oly sajátság is, mely mind a három nyjban előfordul; ilyen pl. az, hogy szóvégi kfn. *d*-nek *t* felel meg, kfn. *s* pedig zöngés *z*-vé lesz szó elején és szó közepén vocalisok között.

ALAKTAN.

A főnév.

I. A főnevek neme.

191. §. Nyjban többnyire ugyanazon nemük van a főneveknek, mint az ufn.-ben. A gyakrabban előforduló kivételek a következők:

1. Nyjban hímneműek, az ufn.-ben pedig nőneműek vagy semlegesek: *dər laestŋ* (lîste) die Leiste; *dər flom* die Flamme; *dər hias* die Hirse; *dər tswībl* die Zwiebel; *dər štājər* die Steuer; *dər tūn* das Tun = modor; *dər tsaek* das Zeug.

2. Nyjban nőneműek, az ufn.-ben hímneműek: *di štift* der Stift; *di haostsins* der Hauszins; *di flō* der Floh; *di of* der Affe; *di pox* der Bach; *di hōbər* der Hafer; *di hūbl* der Hobel; *di sēbl* der Säbel; *di kuks* der Kux; *di tsīgl* der Ziegel.

3. Nyjban semlegesek, az ufn.-ben hímneműek vagy nőneműek: *əs oat* der Ort; *əs šefl* der Scheffel; *əs altār* der Altar; *əs jaoz* die Jause; *əs binkl* der Winkel; *əs taex* der Teich; *əs mōnərt* der Monat; *əs šaml* der Schemel; *əs kōl* di Kohle; *əs bon* die Wange; *əs tsēdl* der Zettel; *əs zēmł* die Semmel; *əs flūdər* der Fluder; *əs dekl* der Deckel.

192. §. Magyar kölcsönszók rendesen hímneműek: *dər*

tētəs = töltés; *dər žep* = zseb; *dər tsākō* = csákó; *dər topank* = topánka; *dər tsakan* = csákány. A latin vagy más nyelvből átvett szók majdnem mindig megőrizték az eredeti nemet, pl. *əs perpendikl* = az óra sétálója (latin *perpendicularum*); *əs špektākļ* (lat. *spectaculum*); *dər parizol* (régí neve az esernyőnek, franczia le parazol); *di mašin* (lat. *machina*); *di kastrōl* (franczia *casserole*); *di tunik* (lat. *tunica*).

II. A főnevek ragozása.

193. §. Megkülönböztetünk kétféle ragozást: erőset és gyengét. Az elsőhöz tartoznak azok a főnevek, melyeknek egyes genitivusához *s*, többes genitivusához *-ns* rag járul, a többes nominativus pedig ragtalan, vagy *-er* végzettel bír; azonkívül az umlaut is sokszor fellép a többes számban. Gyengén ragozzuk azokat a főneveket, melyek a többes nominativusban *n* ragot vesznek fel umlauttal, vagy a nélkül; az egyes genitivust szintén *s* (*s~s*), a többes gen.-*t-ns* raggal képezik, mint az erős főnevek. Az erős és gyenge főneveket tehát tulajdonképen csak a többes nominativus különbözteti meg egymástól.

A) Hímneműek.

1. Erős hímneműek.

194. §. Ide tartoznak a régi *o-*, *i-*, *jo-*, *wo-* és *u-* tövűek. A többes szám ragtalan vagy *-er* raggal van ellátva, azonkívül egyes főnevek umlauttal, mások umlaut nélkül képezik a többest. Ragtalan és umlautos többesük a következő főneveknek van: a) *o* — *e*, pl. *kom* Kamm — *kem*; *tsont* Zahn — *tsent*; *tswonk* = fűrt — *tswenk*; *šoxart* = zsajtár — *šexart*. b) *ō* — *ē*, pl. *hōmər* Hammer — *hēmər*; *mākōmər* Maikäfer — *mākēmər*. c) *ō* — *ē*, pl. *fōgl* Vogel — *fēgl*; *trōk* Trog — *trēk*. d) *o* — *e*, pl. *top* Topf — *tep*; *pok* Bock — *pek*; *kop* = kupa — *kep*. e) *oa* — *ea*, pl. *koap* Korb — *keap*; *oam* Arm — *eam*; *hoanər* Horn — *heanər*. f) *ao* — *ae*, pl. *štraox* Strauch — *štraex*; *tsaom* Zaun — *tsaem*. g) *u* — *i*, pl. *hunt* Hund — *hint*; *hūt* Hut — *hit*. h) *ū* — *ī*, pl. *tūrnt* Turm — *tīrnt*; *zūn* Sohn — *zīn*. i) *ua* — *ia*, pl. *šuatš* Schurz — *šiats*; *buats* Wurzel — *biats*. Umlautot nem kap: *dər hōn* Hahn — *di hōn*;

dər frak Rock — *di frak*; *dər gōn* — *di gōn*; *hunt-nak* nincs umlautja, mikor gonosz gyermekekre értjük, pl. *dōs saen hunt das sind Hunde*; de ugyanebben az értelemben umlauttal és előraggal is: *gñhint*.

A többes számot *-er* végzettel és umlauttal képezik: a) *o* — *e*, pl. *bolt* Wald — *bēldər*. b) *o* — *ē*, pl. *poln* Balken — *pēlər*. c) *ō* — *ē*, pl. *spōn* — *špēnər*. d) *oa* — *ea*, pl. *oat* Ort — *eatər*; *oaš* Arsch — *eašər*. e) *u* — *ī*, pl. *štul* Stuhl — *štīlər*. f) *ua* — *ia*, pl. *buam* Wurm — *biamər*. Umlaut nélkül és csupán *-er* végzettel képezik a többest: *fil* Kopfkissen — *fīlər*; *štēn* Stein — *štēnər*.

Az erős hímneműeket egyébként a következőképen declináljuk:

a) Végzet nélküli többessel:

Egyes szám.

Nom. Dat. Acc. *mīlər*, *fōtər*, *zūn*.

Gen. *mīlərs*, *fōtərs*, *zūns*.

Többes szám.

Nom. Acc. *mīlər*, *fētər*, *zīn*.

Gen. *mīlərns*, *fētərns*, *zīns*.

Dat. *mīlərñ*, *fētərñ*, *zīn*.

b) *-er* raggal:

Egyes szám.

Nom. Dat. Acc. *mōn*, *štul*.

Gen. *mō~s*, *štuls*.

Többes szám.

Nom. Acc. *mēnər*, *štīlər*.

Gen. *mēnərns*, *štīlərns*.

Dat. *mēnərñ*, *štīlərñ*.

195. §. A főnév többes gen. ragja *-ns* vagy *s*, az erős nőneműeknél *s~s* is, mint az egyesben. Mikor milyen raggal képezzük a többes genitívust, arra nézve nincs határozott szabály. Ha a hímn. főnévnek csak többes alakja van, akkor a rag rendszeren *s* (*gñšwīstər*, gen. *gñšwīstərs*); csupán *s* raggal képezzük a többest akkor is, mikor a birtok ki van téve, pl. *dōz ɛs kēndərs pīzl* das ist das Buch der Kinder, de mondják így is: *dōz ɛs kēndərns pīzl*. Ha a birtokot nem teszszük ki, akkor rendszerint a gen. bővült alakját használjuk, pl. *dōz ɛs kēndərns* = ez a gyerekeké, ezt a gyerekek örökölték. A többes gen. ritkább nyjokban, annál sűrűbben fordul elő az egyes gen. *s* (ritkán *-ns*) vagy *s~s*; az előbbi leginkább liquidára (*r*, *l*) végződő szóhoz járul, *s* vagy *s~s* raggal pedig a többi szó genitívusát képezzük.

196. §. A mindennapi használatban a gen. leginkább mint gen. possessivus fordul elő; megtaláljuk sokszor hegyek és erdők elnevezésében is, pl. *honnshē* (= egy hegy neve); *joxmansbrōn*; *paltmansfēlt*; *himlskrōn* (= egy bánya neve); *fronts~sgrep* (= egy völgy neve); *pfarvpsēšl* (= egy kisebb erdő neve); *jūdñbolt* (= egy erdő neve); *romz~gront* (= egy völgy neve); továbbá e köszönésben is: *en gotas nōman* in Gottes Namen = isten áldjon meg. A határozók gyanánt előforduló genitívusok közül megemlítendőek: *tsōbmst* abends; *dərbājel* derweile; *desfēgn* deswegen; *destollm* deshalb. Genitívus van még ez esküvésben is: *maenər zek*, t. i. auf mein Ehrenwort; *maenər oaman kristñ zel* bei meiner armen Seele, és a következő összetételekben: *kolbærskop* (megfelel neki az ufn. Dummkopf) = tökfilkó; *pfōf~kepzen* = kecskerágó; *kletñplētar* = úti lapú. A gen. ragja hiányzik ezekben: *šarkanbīs* = Sárkány's Wiese; *kristofēbmst* = Christophs Ebene.

197. §. Az egyes datívus olyan, mint a nominatívus; csak az *r*-re végződő erős nőnemű szó *n*-t kap. A többes datívust *n* raggal képezik, mely csak nagy ritkán esik el, mint pl. ebben a mondatban: *bōs host fōn zīn* (*zīnan* h.) was hast von Söhnen. Használják néha még ott is, hol az ufn.-ben egyes datívus áll, pl. *pae kreftñ* bei guter Kraft; *en lefñ* in der Luft; *en engstñ* in der Angst; *tsu gonts~ tōgn* ganze Tage hindurch; *om fis~* auf dem Fuss; *tsu šondñ mox~* = vernichten, pl. *dū host mər di gontsv nōxt tsu šondñ gpmox* du hast mir die ganze Nacht verdorben.

198. §. Az accusatívus úgy az egyes, mint a többes számban egyenlő a nominatívussal. Megtaláljuk a következő kifejezésekben: *en ēn dram* = egyhuzamban; *en ēn grāt* = egyfolytában; *en ēn jōk* = lélekszakadva; *its drae joar* jetzt drei Jahre; *s fōria joar* = tavaly előtt. Az erős főnevek közül *-er* végzettel képezik a többest — eltérőleg az ufn.-től — a következők: *gvdeamər* Därme (Darm többese, az egyes nem fordul elő); *hōlts* Holz — *hēltsər*; *paox* Bauch — *paežər*; *oat* Ort — *eatər*; *oaš* Arsch — *eašər*; *di deaner* die Dornen.

Jegyzet. *hiat* (hirte); *řek* (rückte) nyjokban erős ragozásúak. A gyenge ragozáshoz tartoznak: *šōtñ* (schate); *nokp* (nac); *noťs~* (nuz); *fupkñ* (vunc); *kompñ* (kumpf); *laestñ* (liste); *lēst* (leist).

2. Gyenge hímneműek.

199. §. E csoportba osztom először azon főneveket, melyeknek töve *m*, *n*, *p*-re végződik; a ragbeli *-en* ezeknél elmarad és a legtöbbet az egyestől csak az umlaut különbözteti meg. Másodszor ide sorolom azon főneveket is, a melyek az *-en* ragot csak a többesben veszik fel, umlautot pedig nem kapnak. Így ragozzuk az idegen szavakat is, pl. *dər komaš* = kamásli — *di komaš*; *dər topank* = topánka — *di topank*; *dər husār* = huszár — *di husār*; *dər regrūt* = regruta — *di regrūt*, és a népek neveit: *dər šlowōk* Slowake — *di šlowōk*; *dər polōk* = polyák — *di polōk*; *dər krowōt* Kroate — *di krowōt*; *dər tiak* Túrke — *di tiak*.

Az *m*, *n*, *p* tövű szók umlautot kapnak és pedig: a) *o* — *e*, pl. *kost* Kasten — *kest*; *bomp* Bauch — *bemp*; *poš* = ártány *peš*. b) *ō* — *ē*, pl. *krōg* Kragen — *krēg*; *grōb* Graben — *grēb*. c) *o* — *e*, pl. *komp* = vályú — *kemp*; *šop* = csűr — *šep*; *rok* Rocken — *rek*. d) *ō* — *ē*, pl. *ōb* oben — *ēb*. e) *oa* — *ea*, pl. *goat* Garten — *geat*; *poat* = pártá — *peat*. Umlautjuk nincs a következőknek: *dər gīsbajōn* = héja — *di gīsbajōn*; *dər tšakan* = csákány — *di tšakan*; *dər braediōn* Bräutigam — *di braediōn*; *kots* (kotze); *pēs* (bisse); *golg* (galge); *knoχ* (knoche); *tšunk* (schinke); *trop* (tropfe); *flek* (vlēc) = folt és hegyi rét; *rēf* (reif); *kūχ* (kuoche), de összetételben: *fonkux*. — Az ufn.-től eltérőleg umlauttal képezik a legtöbbet: *nōman* (name) — *nēman*; *hōk* (håke) — *hēk*; *brōn* (brunne) — *brēn*.

A gyenge hímneműek ragozása a következő:

a) Umlaut nélküli többessel:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. <i>purš</i> , <i>tiak</i> , <i>jūt</i> .	Nom. Dat. Acc. <i>purš</i> , <i>tiak</i> , <i>jūd</i> .
Gen. <i>puršs</i> , <i>tiaks</i> (<i>tiaks</i>), <i>jūts</i> .	Gen. <i>puršs</i> , <i>tiak</i> , <i>jūd</i> .

b) Umlauttal képezett többessel:

Egyes szám.	Többes szám.
Nom. Dat. Acc. <i>kost</i> , <i>goat</i> .	Nom. Dat. Acc. <i>kest</i> , <i>geat</i> .
Gen. <i>kost</i> , <i>goat</i> .	Gen. <i>kest</i> , <i>geat</i> .

Jegyzet. Erősen ragozzuk: *pōlump* (balle) — többese *pēlim-bər*. — *hōbər* Hafer nyjkan a gyenge nőneműekhez tartozik.

B) Nőneműek.

200. §. A nőnemű főneveket két osztályba sorozhatjuk; az egyikhez tartoznak az erős ragozásúak, melyek a többes számot mindig umlauttal képezik, a másikhoz pedig a gyenge ragozásúak. Ez utóbbiak nagy tért hódítottak, míg az erős nőneműek száma sokkal kisebb; az erős ragozást legjobban megőrizték az *i*-tövek.

Az umlaut beáll a következő erős nőneműekben: a) *o* — *e*, pl. *hont* Hand — *hēnt*; *bont* Wand — *bēnt*; *ponk* Bank — *penk*. b) *ō* — *ē*, pl. *rōm* Rahme — *rēman*; *štōt* Stadt — *štētn*. c) *o* — *e*, pl. *tōxtər* Tochter — *tēxtər*; *nōs* Nuss — *nēs*; *brōst* Brust — *brēst*. d) *ō* — *ē*, pl. *flō* Floh — *flē*. e) *ū* — *i*, pl. *kū* Kuh — *kī*. f) *ao* — *ae*, pl. *maos* Maus — *maes*; *laos* Laus — *laes*; *braot* Braut — *braet*. g) *ua* — *ia*, pl. *buašt* Wurst — *biašt*. — Umlauton kívül még *-er* raggal is képezi a többes számot: *sol* Schale, több. *šēlar*.

Régen az *i*-tövekhez tartoztak, de most *-en* raggal képezik a többes számot: *tīr* (türe) — *tīrn*; *pox* Bach — *pox*; *mēt* (maget) — *mēdn*; *nōxt* (naht) — *nōxtn*; *tsaet* Zeit — *tsaedn*; *šrift* (schrift) — *šriftn*; *grūp* Grube — *grūbm*; *lost* Last — *lostn*; *maoer* Mauer — *maoern*; *kroft* Kraft — *kreftn*; *tōmhaet* (tumpheit) — *tōmhaetn*; *foltsaet* Falschheit és más *-heit*-ra végződő szó. — Umlauttal mondják *dī unkeštn* die Unkosten. A gyenge ragozáshoz tartoznak a régi himn. főnevek közül a következők: *hōbər* Haber; *grīp* Griebe; *mōt* Made; *šnek* Schnecke, és szlávból kölcsönzött, de ófn. eredetű *grati* (ófn. girāti, szláv graty).

Jegyzet. A casus obl. *n*-je behatolt a nominativusba e szóknál: *pīrn* (bire); *klaen* (kleie); *trūn* (truhe); *nīrn* (niere); *dī kēldn* (kelte).

a) Erős nőneműek:

Egyes szám.
Nom. Acc. *tōxtər*, *kū*.
Gen. *tōxtərs* (*tōxtərns*), *kūs*
(*kūs~s*).
Dat. *tōxtərŋ*, *kū*.

Többes szám.
Nom. Acc. *tēxtər*, *kī*.
Gen. *tēxtərns*, *kī~s* (*kīs~s*).
Dat. *tēxtərŋ*, *kīn*.

b) Gyenge nőneműek:

Egyes szám.

Nom. Dat. Acc. *krō, sājār.*Gen. *krōs (krōs~s), sājārs.*

Többes szám.

Nom. Dat. Acc. *krōn, sājārŋ.*Gen. *krō~s, sājārŋs.*Jegyzet. *motār* többese *motārŋ*; erős alakja nem ismeretes.

C) Semlegesek.

201. §. Itt is, mint a nőneműeknél, két osztályt különböztetünk meg. Vannak oly semlegesek, melyeknek többese ragtalan, vagy *-er* raggal bir, és olyanok, melyek a többes számban *-en* ragot vesznek fel. Ez utóbbiak a gyenge ragozást követik, míg az előbbieket erősen ragozzuk. Gyenge semleges nagyon kevés van.

a) Erős semlegesek:

Egyes szám.

Nom. Dat. Acc. *kolp, fī, štiaql.*Gen. *kolps, fīs (fīs~s), štiaqls.*

Többes szám.

Nom. Acc. *kelbār, fižār, štiaql.*Gen. *kelbārŋs, fižārŋs, štiaqlŋs.*Dat. *kelbārŋ, fižārŋ, štiaqlŋ.*

b) Gyenge semlegesek:

Egyes szám.

Nom. Dat. Acc. *āk, oar.*Gen. *āks (āks~s), oars.*

Többes szám.

Nom. Dat. Acc. *āgŋ, oarŋ.*Gen. *āgŋs, oarŋs.*

Umlautot kapnak a következő főnevek: a) *o — e*, pl. *tīrŋpont* = ajtósarkvas — *tīrŋpendār*; *lom* Lamm — *lēmār*; *tox* Dach — *težār*; *kolp* Kalb — *kelbār*; *lont* Land, Acker — *lēndār*. b) *ō — ē*, pl. *plōt* Blatt — *pletār*. c) *o — e*, pl. *šlōs* Schloss — *šlēsār*; *plōx* (bloch) — *pležār*; *lōx* Loch — *ležār*. d) *ō — ē*, pl. *grōs* Gras — *grēžār*; *grōp* Grab — *grēbār*; *rōt* Rad — *rēdār*. e) *u — i*, pl. *tux* Tuch — *tižār*. f) *ao — ae*, pl. *haos* Haus — *haezār*; *maol* Maul — *maelār*. g) *oa — ea*, pl. *doaf* Dorf — *deafār*; *boat* Wort — *beatār*.

Eltérőleg az ufn.-től *-er* végzettel képezik a többes számot: *gubelp* Gewölb — *gubelbār*; *oat* Ort — *eatār*; *šaet* Scheit — *saetār*; *fī* Vieh — *fižār*; *prezent* Geschenk — *prezentār*; *pet* Bett — *petār*; *hemp* Hemd — *hembār*; *pēn* Bein — *pēnār*; *klotz* Klotz — *kletsār*; *plōx* (bloch) — *pležār*; *ent* Ende — *endār*; *gippiak* Gebirge —

gɒpiagər; *gɒpaet* Gebäude — *gɒpaedər*; *komitāt* Comitāt — *komi-tātər*; *ɾos* Ross — *ɾesər*; *štək* Stück — *štəkər*; *heft* Heft — *heftər*

202. §. A deminutivák a többest *-er* közbeszúrásával képezik; pl. *klēdərɟən* Kleider; *štraezərɟən* Sträusse; az egyes szám: *klētɟən*, *štraesɟən*. Az *-el* végűek, mint *laehl* Weste, *zehl* Säckel és a kettős deminutiv képzővel (*-elɟən*) képezett szavak: *fēglɟən* Vöglein, *mēdlɟən* kleines Mädchen a többes számban ragtalanok. Nyelvjárásunk nagyon szereti a deminutiv alakokat, melyek sokszor az alapszó helyett állanak, pl. *frīštēkl* Frühstück helyett; *tswergl* Zwerg helyett; *hurkazən* Gurke; *ɾespl* Rispe helyett; *šwēlimbl* Schwalbe helyett; *pīrɟən* (valószínűleg kfn. bir szóból származik) = fánk; *nīrɟən* Niere helyett.

Jegyzet. Az egyes néha többes helyett áll, pl. *šōf* Schaf, *ɾos* Ross, *hunt* Hund pluralisa néha szintén *šōf*, *ɾos*, *hunt*; az utóbbi ilyenkor mindig szitokszó, pl. *dos saen hunt* das sind Hunde!

III. A tulajdonnevek ragozása.

203. §. A tulajdonneveket és keresztnneveket a nominativusban mindig a határozott névelővel használjuk, pl. *dər kēlər* Köhler, *dər kratšun* Kracsun; *dər gusti* = Gusztáv; *dər pali* = Pál. Ha egynevű családokról van szó, vagy egy család több tagjáról, akkor a családnevet összekapcsoljuk a *laet* Leute szóval, tehát *di soikv laet* die Szoyka Leute; *di liškə laet* die Liska Leute. A családnév, mint a magyarban, mindig megelőzi a keresztnévet, pl. *dər mrās gusti* = Mráz Gusztáv; *dər mikulik saml* = Mikulik Samu.

A tulajdonneveket erősen és csak az egyes számban ragozzuk; a többest a *laet* szóval fejezzük ki. A gen. ragja *s* (spirans végen *s-s*), pl. *burgərs flekɟ* Burgers Bergwiese; *kraos-s hint* Kraus' Hunde. Ha a keresztnévet is kiteszszük, akkor ez veszi fel a ragot, pl. *gojv meɟls bōgɟ* Goja Michaels Wagen. A genitivuson kívül még a dativus és accusativus használtatik, pl. *tsun kamenitski* zum Kamenitzki; *paen španl* beim Spangel; *ən kīršnər* dem és den Kirschner. Így ragozzuk a tulajdonnevek nőn. alakjait is: *laofans kū* die Kuh der Frau Lauf; *šwirianans haos* das Haus der Frau Schwirian; keresztnévvél együtt: *lukas martšas kēndər* die Kinder der Frau Marie Lukas; *līndnər blankas*

gubelp das Gewölb der Frau Blanka Lindner; vagyis a kereszt-név kap ragot. A dativust szabályszerűen használják: *pae dər mājərŋ* bei der Frau Mayer; de már *zu* præpositióval az accusativus áll: *tsu di wintslərŋ* zu der Frau Winzler. A névelő csak ez utóbbi esetekben marad meg, míg a genitivust mindig névelő nélkül használjuk.

IV. A melléznevek ragozása.

204. §. Kétféleképen ragozzuk a mellézneveket: erősen és gyengén. Az erős declinációnál a seml. nominativus ragozatlan, a hímn. és seml. genitivusa és dativusa pedig az accusativushoz igazodik, t. i. *-en* ragot vesz fel. Néha *-es* raggal is előfordul a melléknév semleges alakja és pedig először akkor, mikor articulus nélkül használjuk, másodsor *nīšt* (nihilis), *bōs* (wag), *vbear*, *vbōs* (ettewer, -wag) szavak mellett, pl. *bēst nīšt gutəs* weist nichts Gutes? *bōs host nājəs gubrōxt* was hast Neues gebracht? *dōz ɛs vbear ondərs* das ist ein anderer. — A határozott névelő után gyengén, a határozatlan után pedig erősen ragozzuk a melléznevet; az erős ragozás beáll akkor is, mikor a melléknév előtt nincs névelő. Személyes és birtokos névmások után az egyes nominativusban a melléknév ragozása erős, a többes számban pedig gyenge. Az *m*, *n*, *v* tövű melléznevek közül az *n* tövű állhat rag nélkül is névmások után a többes nominativusban, de a mellétt raggal is, pl. *mae šɛn brīdər* és *mae šɛnn brīdər* meine schönen Brüder; az *m*, *v* tövű melléknév azonban mindig kap ragot, pl. *mae lōmv fis* meine lahmen Füße; *dae lōnv oarŋ* deine langen Ohren.

A) Erős ragozás.

1. Névelő nélkül.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>gutər</i>	<i>gutv</i>	<i>gut, gutəs.</i>
Gen.	<i>gutŋ</i>	<i>gutər</i>	<i>gutŋ.</i>
Dat.	<i>gutŋ</i>	<i>gutər</i>	<i>gutŋ.</i>
Acc.	<i>gutŋ</i>	<i>gutv</i>	<i>gut, gutəs.</i>

Többes szám.

Nom.	<i>gutv</i>	} mind a három nemben.
Gen.	<i>gutŋ</i>	
Dat.	<i>gutŋ</i>	
Acc.	<i>gutŋ</i>	

2. Határozatlan névelő után.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>gutər</i>	<i>gutv</i>	<i>gut.</i>
Gen.	<i>gutŋ</i>	<i>gutər</i>	<i>gutŋ.</i>
Dat.	<i>gutŋ</i>	<i>gutər</i>	<i>gutŋ.</i>
Acc.	<i>gutŋ</i>	<i>gutv</i>	<i>gut.</i>

B) Gyenge ragozás.

1. Határozott névelő után.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>gutv</i>	<i>gutv</i>	<i>gutv.</i>
Gen.	<i>gutŋ</i>	<i>gutŋ</i>	<i>gutŋ.</i>
Dat.	<i>gutŋ</i>	<i>gutŋ</i>	<i>gutŋ.</i>
Acc.	<i>gutŋ</i>	<i>gutv</i>	<i>gutv.</i>

Többes szám.

Nom.	<i>gutŋ.</i>
Gen.	<i>gutŋ.</i>
Dat.	<i>gutŋ.</i>
Acc.	<i>gutŋ.</i>

2. Személyes és birtokos névmás után.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>gutər, šēnər</i>	<i>gutv, šēnv</i>	<i>gut, šēn.</i>
Gen.	<i>gutŋ, šēn</i>	<i>gutŋ, šēn</i>	<i>gutŋ, šēn.</i>
Dat.	<i>gutŋ, šēn</i>	<i>gutŋ, šēn</i>	<i>gutŋ, šēn.</i>
Acc.	<i>gutŋ, šēn</i>	<i>gutv, šēnv</i>	<i>gut, šēn.</i>

Többes szám.

Hím.	Nőn.	Seml.
Nom. <i>gutn, šēn (šēnv)</i>	<i>gutn, šēn (šēnv)</i>	<i>gutn, šēn (šēnv).</i>
Gen. <i>gutn, šēn</i>	<i>gutn, šēn</i>	<i>gutn, šēn.</i>
Dat. <i>gutn, šēn</i>	<i>gutn, šēn</i>	<i>gutn, šēn.</i>
Acc. <i>gutn, šēn (šēnv)</i>	<i>gutn, šēn (šēnv)</i>	<i>gutn, šēn (šēnv).</i>

A gen. erős alakja megállapodott e kifejezésekben: *az es holbær tswēnan* es *ist halb zwei; dær fonkux es roxær zolts di Eierspeise ist versalzen* (kfn. *rach, roche*). Erős nominativus van ezekben: *ništ gvķemtær, ništ gvbesēnær kimd ær en di šul ungekämmt, ungewaschen kommt er in die Schule; di hon an tōtær gvfondn* man hat ihn tot aufgefunden.

Jegyzet. Ragozatlan melléknév van e helységnevekben: *naehā* = Sajóréd; *oltšmeks* Altschmeeks. Ellenben a gen. *n* ragjával mondjuk: *naendrof* = Igló.

V. Fokozás.

205. §. A középfok képzője *-ær*, pl. *šēn, šēnær* schön, schöner; *jun, jinær* jung, jünger; a legtöbb magánhangzó — körülbelül ugyanazok, mint a névragozásnál — umlautot kap. A felsőfokot *-st* képzővel képezzük; hangzója ugyanaz, mint a középfoké. Ha ez utóbbiban beáll az umlaut, akkor a felsőfok is kap umlautot. Úgy a középfokot, mint a felsőfokot erősen és gyengén ragozzuk; ez utóbbit azonban mindig a határozott névelővel együtt mondjuk. Példák:

a) umlaut nélkül:

<i>traek</i>	<i>traegær</i>	<i>traegst</i>
<i>longsøm</i>	<i>longsømær</i>	<i>longsømst</i>

b) umlauttal:

<i>štark</i>	<i>štærkær</i>	<i>štærkst</i>
<i>kolt</i>	<i>keldær</i>	<i>kēltst</i>
<i>šwox</i>	<i>šwežær</i>	<i>šwežst</i>
<i>bolfl</i>	<i>bēlfłær</i>	—
<i>tøm</i>	<i>tēmær</i>	<i>tēmst</i>
<i>hōx</i>	<i>hežær</i>	<i>hežst</i>
<i>jun</i>	<i>jinær</i>	<i>jinst</i>

<i>oam</i>	<i>eamər</i>	<i>eamst</i>
<i>boam</i>	<i>beamər</i>	<i>beamst</i>
<i>šoaf</i>	<i>šeafər</i>	<i>šeafst</i>
<i>kuats</i>	<i>kiatsər</i>	<i>kiatst.</i>

Jegyzet. Umlaut nélkül fokozzuk: *kloar* klar, *kloarər*, *kloarst*; *flox* flach — *floxər*, *floxst*.

A következő melléknemek hangzója megrövidül a közép- és felsőfokban:

<i>klēn</i> , <i>klīn</i>	<i>klēnər</i>	<i>klēnst</i>
<i>brēt</i>	<i>brədər</i>	<i>bretst</i>
<i>šēn</i>	<i>šenər</i>	<i>šenst</i>
<i>šmōl</i>	<i>šmēlər</i>	<i>šmēlst</i>
<i>grūs</i>	<i>grēsər</i>	<i>grēst</i>
<i>grōp</i>	<i>grēbər</i>	<i>grēbst</i>
<i>šwear</i>	<i>šwērər</i>	<i>šwērst.</i>

Vannak melléknemek, melyek csak a közép- és felsőfokban fordulnak elő és részint határozók, részint kötőszók; ezek:

<i>gut</i>	<i>pesər</i>	<i>pest</i>
<i>mē</i>	<i>mear</i>	<i>maest</i> , <i>mēst</i>
<i>mētl</i>	<i>mētlər</i>	<i>mētlst</i>
—	<i>fēdər</i> vorder (<i>fēdər</i> - liər = előbb való)	<i>fēdərst</i>
—	<i>ōbər</i> præp.	} <i>obər</i> , <i>ēbərst</i>
—	<i>ēbər</i> melléknév	
—	<i>undər</i> unter	<i>undərst</i>
—	<i>hēndər</i> hinter	<i>hēndərst.</i>

Jegyzet. A melléknemet nyik szor *tsu* (zuo), *vzō* (só), *pōt* és *flek* szókkal fokozza, pl. *dōz ɛs v tsu gut baep* das ist ein sehr gutes Weib; *v pōtslēxt kēnt* ein sehr schlechtes Kind! *ix zae fleknos* = csurom viz vagyok; *dər himl boar vzō šēn* der Himmel war so schön (= sehr schön).

Sokszor nem képezzük a középfokot, hanem e helyett az alapszó elé *eagər* ärger szót teszszük, pl. *du pest eagər nos bi ix* du bist ärger nass (= nässer als ich).

VI. A névmások ragozása.

206. §. A névmásoknak (kivéve a vonatkozó és birtokos névmásokat) rendszerint két alakjuk van: egy hangsúlyos és egy hangsúlytalan; az előbbi rendszerint magában áll és mindig nyomatékkal ejtjük, az utóbbi nem kap hangsúlyt és ige előtt vagy után találjuk. Nyjokban e kétféle alakot már a magánhangzóról is felismerhetjük; a hangsúlyos névmás hangzója t. i. mindig hosszú, míg a hangsúlytalané *a* vagy *v*.

A) Személyes névmások.

207. §.

Egyes szám.

I. személy.	II. személy.	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom. <i>iχ, iχv</i>	<i>dū, du</i>	<i>ear, ər</i>	<i>zi, zī, zv</i>	<i>əs, s.</i>
Gen. <i>bēgymaenər</i>	<i>daenər,</i>	—	—	—
<i>maentfēgŋ</i>	<i>daens</i>	—	—	—
Dat. <i>mīr, mir,</i>	<i>dīr, dir</i>	<i>īm, im</i>	<i>īr, ir</i>	<i>īm, im</i>
<i>mər</i>	<i>dər</i>	<i>om</i>	<i>ər</i>	<i>om.</i>
Acc. <i>miχ</i>	<i>diχ</i>	<i>ziχ, an</i>	<i>zī, zi,</i>	<i>əs, s</i>
		(sokszor <i>īm</i>)	<i>zv.</i>	

Többes szám.

I. személy.	II. személy.	III. személy.
Nom. <i>bīr, bir, bər</i>	<i>īr, is, ər</i>	<i>zī, zi, zv.</i>
Gen. <i>unzərēnəs</i>	<i>aerŋtolbm</i>	<i>īrv, īrŋtolbm</i>
<i>unzerŋtolbm</i>		(<i>īrtolbm</i>) <i>inans.</i>
Dat. <i>uns (ziχ)</i>	<i>aex</i>	<i>īnan</i> (sokszor <i>om</i>).
Acc. <i>uns (ziχ)</i>	<i>aex</i>	<i>zī, zi, zv.</i>

Visszaható igék mellett a többes első személy helyett mindig a harmadik személyű névmás használtatik, pl. *zets pər ziχ of di ponk setzen wir uns auf die Bank*. Sokszor acc. helyett a dativus áll, pl. *bēm (bēn helyett) host gvzēn wen hast du gesehen?* — *īm (īn helyett) hob iχ gvzēn ihn habe ich gesehen*. A többest néha az egyessel fejezzük ki, pl. *host en polōkŋ tsu es~ qēbm* hast du den Polaken (= Mähern) zu essen gegeben?; felelet: *jə, iχ hob om (īnan helyett) qēbm*. Udvarias megszólításnál a III. személy

többsét használjuk, pl. *zī hon ɔm ništ ɡv̥kōft* Sie haben ihm nichts gekauft; *hon zv īnan* (ufn. Sie helyett) *ɡv̥zuxt* hat man Sie gesucht? *ix hob īnan* (ufn. Sie h.) *nēt ɡv̥hoart* ich habe Sie nicht gehört; a II. személyű többessel (*īr, ər*) pedig idős férfiakat, asszonyokat szólítunk meg, pl. *īr boart ȝə nēt dō* Ihr wart ja nicht dort! *ix hob aex ništ ɡv̥zēn* ich habe Euch (= Sie) nicht gesehen. Ugyanazon névmás III. alakját (*is*) mindig több személy bizalmas megszólítására használjuk, pl. *is boarts nēt ɛn dər šul* ihr wart nicht in der Schule. A genitívust többnyire csak összetételekben találjuk; a gyakoribb alak *maenər*, de a mellett előfordul *maens* is (*maens-fēgv̥*). A III. sz. névmásnak sajátos alakja *īrv*, mely csak a kapcsolatokban található (I. és II. személynél egyaránt): *bīr boarŋ īrv zībmnv* wir waren unser sieben; *dī zaen īrv tsēnv* sie sind ihrer zehn.

B) Vonatkozó névmások.

208. §. Az ufn. vonatkozó névmás — der, die — nyjkbā is megvan, pl. *its ɛs holt koman v har, dear hot ɡv̥zōkt* jett ist ein Herr gekommen, der gesagt hat; *əs boar ɛmɔl v mōn unt v baep, dī hon v tsēn ȝoar tsuzōf ɡv̥lēpt* es war einmal ein Mann und ein Weib, die 10 Jahre zusammen gelebt haben; a seml. das és welcher, -e, -es azonban sohasem fordul elő mint vonatkozó névmás. Vonatkozó névmásként nem annyira *dər* der, *dī* die szerepel, mint inkább a kérdő névmás *bear, bos*. Mindkettőt összeköthetjük a *dv* szóval, pl. *beardv nēt hī ɛs, krikt ništ* wer nicht hier ist, kriegt nichts; *dər ȝun, bostv ɡv̥štoabŋ ɛs* der Knabe, der gestorben ist. A főmondatban a der, dessen el is maradhat, ha a mellékmondat megelőzi, pl. *bear fil hot, zol ōx ȝēbŋ* wer viel hat, der soll auch geben; de ha a mellékmondat a főmondat után jön, akkor a névmást kiteszszük a főmondatban, pl. *dear ɛs nēt hī, bos mīx ɡv̥šlōgv̥ hot* der ist nicht hier, wer mich geschlagen hat.

Míg *bear* személyekről használtatik és mindig az első mondat névmása, addig *bos* névmással a második mondatot kezdjük; de állhat néha az első mondat elején is, pl. *bos mīx nēt ȝearŋ hot, zol nēt mēt mər rēdv̥* was mich nicht gern hat, soll mit mir nicht reden. A *bos* névmást állatokra és minden-

féle dolgokra mondjuk, vonatkoztatjuk azonban személyekre is, pl. *dər mōn, bos mēt mər ɛs kōman* der Mann, welcher mit mir gekommen ist; több személyről is *bos* névmást használjuk, pl. *di polōkɔ, bos mər ɛn flekɔ hon opgvmēt* die Polaken (= Mäher), die mir die Bergwiese abgemäht haben; *di haezər, boz iɣ hop gvpaoɔ, zaen opgnbrīt*, die Häuser, die ich gebaut habe, sind abgebrannt. A *bos* alakot sokszor a III. személyű névmás hangsúlytalan alakjaival együtt mondjuk, tehát *bozər, bosv, bozəs*; dat. *bozəm, bozər, bozəm*; acc. *bozan, bosv* (vagy *bosv an*) *bozəs*. Példák: *dər paoər, bozər uns* (szokottabb *boz uns* vagy *bostv uns*) *hōlts hot gvhokt* der Bauer, welcher uns Holz gehackt hat; *di frā, bosv uns* (*boz uns, bostv uns*) *ōgvklōkt hot* die Frau, die uns angeklagt hat; *ɛs rōs, bozəs uns* (*boz uns, bostv uns*) *gvzopt hot* das Ross, welches uns einen Fusschlag versetzt hat. A dativusnál és accusativusnál a vonatkozó névmás két része közé mindig közbeszúrjuk a személyes névmást, mely mint alany szerepel, pl. *dər hunt, boz iɣ ɔm tsu fres~ hop gēbm* der Hund, dem ich zu fressen gegeben habe; *di toɣtər, bos pər ər kēn mōn krīgɣ* die Tochter, der wir keinen Mann kriegen...; *ɛs baep, boz ɔm* (vagy *boz iz ɔm*) *is ɛn di epl̩ zaets gonan* das Weib, dem ihr die Äpfel gestohlen habt. — A genitivus ritkán fordul elő s akkor is a *dər* genitivusa, pl. *dər hājər, dēns~s kēnt gvštoabm ɛs* der Bergmann, dessen Kind gestorben ist...; *di frā, dearns klēdər tsurɛs~ zaen...* die Frau, deren Kleider zerrissen sind. A genitivust sokszor a dativus helyettesíti, pl. *dər fūrmon, bēm* (vagy *dēn*) *ɛs rōs krepiert ɛs* der Fuhrmann, dessen Ross krepirt ist...

A vonatkozó névmás teljes ragozása a következő:

Egyes szám.

Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom. <i>bozər</i> (<i>bostv</i>)	<i>bosv</i> (<i>bostv</i>)	<i>bozəs</i> (<i>bostv</i>).
Gen. <i>bəs~s</i> (<i>bēms</i>)	—	<i>bəs~s</i> (<i>bēms</i>).
Dat. <i>bozəm</i>	<i>bozər</i>	<i>bozəm</i> .
Acc. <i>bozan</i>	<i>bozv</i> (<i>bostv</i>)	<i>bozəs</i> (<i>bostv</i>).

Többes szám.

Nom. *bosv*.

Gen. —

Dat. *bozəm*.

Acc. *bosv*.

A hiányzó alakokat a *dər* névmás megfelelő alakjaival pótoljuk.

C) Mutató névmások.

209. §.

Egyes szám.

	Hím.	Nő.	Seml.
Nom.	<i>dear — dər</i>	<i>dī — di</i>	<i>dōs — dos — əs — s.</i>
Gen.	<i>dē~s~s</i>	<i>dearūs — dər</i>	<i>dē~s~s.</i>
Dat.	<i>dēm — ɛn — n</i>	<i>dearū — dər</i>	<i>dēm — ɛn — n.</i>
Acc.	<i>dən — ɛn</i>	<i>dī — di</i>	<i>dōs — dos — əs — s.</i>

Többes szám.

Nom. Acc.	<i>dī — di.</i>
Gen.	<i>dēnans.</i>
Dat.	<i>dēnan — ɛn — n.</i>

Ezek közül a hangsúlyos alak mutató névmás, a hangsúlytalan pedig határozott névelő; ez utóbbinak egyik alakja, az *-n* csak enklisisben szerepel, pl. *du brɛnst miʒ aoz~* (ufn. aus dem) *fɔrʃtont* du bringst mich aus dem Verstand; *bīr gēn mən* (ufn. mit den) *hīnərū šlōf~* wir gehen mit den Hühnern schlafen.

A névragozásban a névelőnek az a szerepe van, hogy az egyenlő eseteket (kivéve a genitívust) egymástól megkülönböztesse; pl.:

Egyes szám.

Nom.	<i>dər hiat</i>	<i>dər gusti.</i>
Gen.	<i>hiats (hiats~s)</i>	<i>— gustis.</i>
Dat. Acc.	<i>ɛn hiat</i>	<i>ɛn gusti.</i>

Többes szám.

Nom.	<i>di hiatū.</i>
Gen.	<i>— hiatūs.</i>
Dat. Acc.	<i>ɛn hiatū.</i>

Távolabbra mutató névmás nyjkbán *dear* és *dō* (dâ) együttes használata, pl. *dear dō boar ɛn gɔnɛš* — dieser vagy jener war im Obst (hat Obst gestohlen). A helyhatározó *dar* megvan ez

összetételekben: *dər̄hēm* daheim, *dər̄tsū* dazu; a magánhangzó kiesik ezekben: *dr̄ōn* daran, *dr̄of* darauf, *dr̄īb̄n* drüben, *draos̄* draussen. Kfn. *dār* már nem fordul elő összetételekben, a milyen pl. az ufn. daran, darauf, damit; helyettök a semleges névmást használjuk a megfelelő præpositióval: *ōn dēn*; *of dōs*; *met tēn*. A *hin* és *her* határozóval alkotott összetételek közül csak az utóbbi használtatik, természetesen rövidített alakban, pl. *raos̄er* (herausher-ből); *reṇər* (hereinher-ből); *ropər* (herabher-ből).

D) Birtokos névmások.

210. §. A jelzői birtokos névmások: *mae*, *dae*, *zae*, *unzer*, *aeər*, *īr*, *īnans*. A III. sz. birtokos névmások közül *zae* akkor használtatik, mikor a birtokos hímn. vagy semlegesnemű, *īr* pedig akkor, mikor a birtokos nőnemű; *īnans* = öné, pl. *dōz ēs īnans lont* = ez az ön szántóföldje; *ēs dōs īnans* = öné az? Névelő sohasem áll a névmás előtt, az *ig*-gel tovább képzett alakok pedig, mint az ufn. der meinige, der deinige, der seinige — ismeretlenek. A névmások ragozása olyan, mint a mellékneveké.

Egyes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>mae (maenər)</i>	<i>mae (maenn)</i>	<i>mae (maenəs, maens)</i>
Gen.	<i>mae (maens̄s)</i>	<i>mae (legtöbbször maenər̄ns)</i>	<i>mae (maens̄s)</i>
Dat.	<i>maen</i>	<i>maenər</i>	<i>maen</i>
Acc.	<i>maen</i>	<i>mae</i>	<i>mae</i>

Többes szám.

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>mae (maenn)</i>	<i>mae (maenn)</i>	<i>mae (maenn)</i>
Gen.		<i>mae (maenans)</i>	
Dat.		<i>maen (maenan)</i>	
Acc.		<i>mae (maenn)</i>	

A zárójelben lévő alakokat csak akkor használjuk, mikor a névmás hangsúlyos és külön áll, vagy mikor mint állítmány szerepel; pl. *dear hunt ēs maenər* der Hund ist der meinige; *dōs*

haos ɛs zaenəs dieses Haus ist seines; *bulēn kendaru host ɔs gəbm* welchen Kindern hast du es gegeben? — felelet: *maenan* meinen. Egészen úgy, mint a *mae* névmást, ragozzuk a többit is.

E) Kérdő névmások.

211. §. Ezek a következők: *bear* wer? *bōs, bos* was (wer, *waz*); *bəɣər, bulēnər** welcher; *bu, bū* (wâ) wo; *buhin* wohin; *buhear* woher; *bəlv, bulv* welchein; *bos forv* was für ein. — *bear, bōs, bos* ragozása a következő:

Egyes szám.

	Himn.	Seml.
Nom.	<i>bear</i>	<i>bōs, bos</i>
Gen.	<i>bəs~s, bəms~s</i> <i>bəms</i>	<i>bəs~s, bəms~s</i> <i>bəms</i>
Dat.	<i>bəm</i>	<i>bəm</i>
Acc.	<i>bəm</i>	<i>bōs, bos.</i>

bəɣər, bulēnər névmást így ragozzuk:

Egyes szám.

	Himn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>bəɣər, bulēnər</i>	<i>bəɣv, bulēnv</i>	<i>bəɣəs, bulēnəs (bulē~s)</i>
Gen.	<i>bəɣ~s, bulē~s</i> <i>(bulē~s~s)</i>	<i>bəɣərs, bulēnərs</i>	<i>bəɣ~s, bulē~s</i> <i>(bulē~s~s)</i>
Dat.	<i>bəɣ~, bulēn</i>	<i>bəɣər, bulēnər</i> <i>(bəɣərɯ, bulēnərɯ)</i>	<i>bəɣ~, bulēn</i> <i>bulē~s.</i>
Acc.	<i>bəɣ~, bulēn</i>	<i>bəɣv, bulēnv</i>	<i>bəɣəs, bulēnəs</i> <i>(bulē~s)</i>

Többes szám.

Nom. Acc.	<i>bəɣv, bulēnv</i>	
Gen.	<i>bəɣ~s, bulē~s</i> <i>bulē~s~s</i>	<i>bəɣərɯs</i> <i>bulēnərɯs</i>
Dat.	<i>bəɣ~, bulēnan.</i>	<i>bəɣ~s, bulē~s</i> <i>bulē~s~s.</i>

bū (wâ) eredeti jelentésén kívül a mozgást jelentő igék mellett egyértelmű az ufn. *wohin* névmással, pl. *bu ɛz ər gonan*

*) Innen a dobsinaiak gúnyos elnevezése: *bulēner*.

wohin ist er gegangen? A kérdő névmás nem alkot összetételt elüljáróval; a kfn. wozu, weshalb helyett nyjk ezeket használja: *tsu bōs, fōr bōs*; pl. *tsu bōs pēst tsū mār kōman* wozu bist zu mir gekommen? *fōr bōs gēst nēt ęns hā* weshalb gehst du nicht ins Heu?

F) Határozatlan névmások.

212. §. *ēnār, ē, v* ufn. ein ragozása a következő:

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom.	<i>ē (ēnār), v</i>	<i>ē (ēnv), v</i>	<i>ē (ēnās, ē~s), v</i>
Gen.	<i>ē (ē~s~s), v</i>	<i>ēnār (ēnārņs), v</i>	<i>ē (ē~s~s), v</i>
Dat.	<i>ēn, an</i>	<i>ēnār, ər</i>	<i>ēn, an</i>
Acc.	<i>ēn, an</i>	<i>ē, v</i>	<i>ē, v.</i>

A zárójelbe tett alakokat akkor használjuk, mikor a főnév nincs kiteve, a hangsúlytalan *v* pedig határozatlan névelőnek szerepel.

ēnār, v, bear és *bōs* összetételei: *ōx nēt ēnār, ōx nēt ēnv, ōx nēt ēnās* auch nicht einer — eine — eines; *vbulēnār, -v, -ās* (mint jelző *vbulē*, pl. *vbulē frēmđār*) irgendein; *unzərēnār, -v, -ās* unsereiner; *kēnār, -v, -ās* kein; *vbear, vbōs* (ettewer, ettewaz); *npoar* ein paar (= einige); *zæbear, zæbōs* sei wer, sei was.

Határozatlan névmások még: *monxār, -v, -ās* mancher; *jēđār, -v, -ās* (többsé *olv* alle); a semleges gyakran hímn. helyett áll, pl. *v jēđās bēs, dostv šēldiž pēst* ein jeder weiss, das du schuldig bist; *jētbēđār, — bēđv, — bēđās* (ietweder); *vbōs fōr ēnār* was für einer; *zētār, vzētār* (sôtāner), melynek az a jelentése is van, hogy 'igen', 'nagy', pl. *iž hop zēt v ongst aosgvštondņ* ich habe so grosse Angst ausgestanden; *v onđērār, -v, -ās*; semleges alakja a kérdő névmással együtt is gyakran használtatik: *vbear onđārs* irgend ein anderer; *vbōs onđārs*; *onđārs*-nek, mint a kfn.-ben, sokszor határozói jelentése van; 'einander' nyjkban *vnont*, ritkán *vmondār*; összetételei: *metvnont, metvnondār* mit einander; *fōnvnont, fōnvnondār* von einander; *aozvnont, aozvnondār* aus einander; *duaxvnont, duaxvnondār* durcheinander; *paevnont, paevnondār* bei einander; *hēndārvnont, hēndārvnondār* hintereinander; *zēlār*, mely ragozhatatlan, megfelel a kfn. selpnek; *man* man összetételekben *mon*, pl. *nīmont* niemand, gen. *nīmonts*, dat. *nīmondņ*.

VII. A számnevek ragozása.

213. §. Töszámnevek: 1. *ē, ēnəs, ē~s; ē, ,csupa', ,teljes'* értelemben fordul elő az ily szerkezetekben: *ix sae ē drek* ich bin voller Schmutz. Az individualizálásra használt alak *ēnər*, pl. *dōz es ēnər* = ein gewisser, bestimmter; ellenben a hangsúlytalan *v-nak* kfn. ein, ufn. irgendein jelentése van, pl. *v baep boar pae uns* ein Weib war bei uns. 2. *tswā, tswēnv.* 3. *drae, drājv.* 4. *fir, firv.* 5. *fēmʃ, fēmbv.* 6. *zəks, zəksp.* 7. *zībṃ, zībṃnv.* 8. *oxʔ, oxʔv.* 9. *naen, naenv.* 10. *tsēn, tsēnv.* 11. *əlf, əlvv.* 12. *tswəlf, tswəlvv.* 13. *draetsan.* 14. *fīrtsan.* 15. *foʃtsan.* 16. *zəʃtsan.* 17. *ziʃtsan.* 18. *oxʔtsan.* 19. *naentsan.* 20. *tswentsiʃ.* 21. *ēnan tswentsiʃ.* 22. *tswāunttswentsiʃ.* 23. *draeunttswentsiʃ* stb. 30. *drae-siʃ.* 40. *fīrsiʃ.* 50. *foʃtsiʃ.* 60. *zəʃtsiʃ.* 70. *ziʃtsiʃ.* 80. *oxʔsiʃ.* 90. *naentsiʃ.* 100. *hundərt.* 1000. *taoz~t.*

214. §. *zwei* ragozása a következő:

	Hímn.	Nőn.	Seml.
Nom. Acc.	<i>tswē, tswā</i> (<i>tswēnv</i>)	<i>tswā, tswū</i> (<i>tswā, tswuv</i>)	<i>tswā</i>
Gen.	<i>tswā~s</i> (<i>tswēnans</i>) (<i>tswēnans</i>)	<i>tswā~s</i>	<i>tswā~s</i>
Dat.	<i>tswēn (tswēnan)</i>	<i>tswūn</i>	<i>tswēn (tswēnan)</i>

A zárójelben lévő alakok magokban (főnév nélkül) állanak, a többbit pedig jelzőként használjuk, pl. *ix hop tswā kēndər* ich habe zwei Kinder; *bifl̄n host gēbṃ* wie vielen hast du gegeben? felelet: *tswēnan* zweien.

Jegyzet. *tswuv* kfn. *zwuo* tulajdonképen nőnemű, de azért mondjuk hímn. és seml. szóról is.

Nemcsak a *zwei-nak*, hanem 12-ig minden számnévnek van egy teljesebb alakja, melyet akkor használunk, mikor a számnevet magában mondjuk.

215. §. Sorszámnevek: 1. *dər eaʃtv.* 2. *dər tswaetv.* 3. *dər drətv.* 4. *dər fīrtv.* 5. *dər fēmʃtv.* 6. *dər səktv.* 10. *dər tsētv.* 20. *dər tswentsiʃtv.* 30. *dər draesiʃtv.* 100. *dər hundərtstv.* Ragozásuk egyezik a melléknevekével.

216. §. Szorzó számnevek: *ēmōl* (*vmōl*) einmal; *tsuwāmōl* zweimal; *draēmōl* dreimal; *tsē~mōl* zehnmal.

217. §. Sokszorosító számnevek: *ē~fox* einfach; *tsuwāfox* zweifach; *f~irfox* vierfach.

Jegyzet. A praepositiós számnevek nyjokban *pu* praeposícióval fordulnak elő, pl. *pu taoz~t* zu tausend.

VIII. Az előljárók.

218. §. Az igazi előljárók eredetileg határozóknak is vétek, a minek nyomát nyjokban már csak az előljáróknak igékkal és határozókkal való összetételeiben találjuk. Némileg határozóknak lehet venni azon előljárókat, melyek a főnév után állanak, pl. *en bosar nō* dem Wasser entlang; *en fōtər kēgŋ* dem Vater entgegen gehen; *en hōf vfoar, vhentər* dem Hof entlang nach vorne, nach rückwärts; *en hābl nō rōf, nō rundər* den Berg hinauf, hinunter.

219. §. Accusativussal állanak a következő előljárók: *em* (őfn. umbi, ufn. um); *met* = mit; *duax* = durch; *tsu* = zu; *kēgŋ* = gegen, pl. *iχ ge kēgŋ bolt* ich gehe gegen den Wald.

220. §. Dativust vonzanak: *aos* = aus; *fən* = von; *fər* = vor és für; pl. *fər kēldŋ rōgŋ* vor Kälte ragen; jelenti azt is: helyett és miatt, pl. *iχ bar fər īnan špilŋ* ich werde statt Ihrer spielen; *foamər* helyettem és miattam; ilyen összetételek még: *foadər, foaruns, foaraeχ*; *loot* = laut; *nēbm* = neben; *nō* = nach; *ōn* = an, pl. *ōn dər pox* an dem Bach; *ōbər* = ober; *ōnv* = ohne; *pae* = bei; *štōts* = statt; *zaet* = seit; *bēgŋ* = wegen.

221. §. Dativust és accusativust vonzanak: *of* = auf; *hendər* = hinter; *en* = in; *nēbm* = neben; *undər* = unter; *tsweš~*, *kwēš~* = zwischen; *ībər* = über (*tsu* helyett áll e mondatokban: *ībər di eat slōn* zur Erde werfen; *iχ hop ībər om gvzōkt* ich habe zu ihm gesagt); *undər* = während; *undər bēk* unterwegs; *of tər bēk* auf dem Wege, unterwegs; *of ti bēk* auf den Weg, melyekben *bēk* többes szám. A nyelvérték egyes számnak érezte *di bēk* szót, melyet ennek következtében erős nőneműnek vett.

222. §. Genitivussal csak e két előjáró áll: *holbm̃ halber*, *bēgñ wegen*, pl. *maentfēgñ* vagy *bēgñmaenar* meinetwegen; *daen-tolbm̃* deinetwegen; *aearntolbm̃* ihrethalben.

223. §. Kettős előjárók: *pis tsu* = bis zu; *piz en* = bis in; *pis for* = bis vor; *met zonftñ* = mit sammt ihm.

IX. Az igék ragozása.

A) Általános megjegyzések.

224. §. A fő- és mellékmondatban a segédige mindig az ige előtt áll; ritka az az eset, mikor mellékmondatban a segédige az ige után következik.

225. §. Vannak nyjkb̃an kettős acc.-t vonzó igék is; ezek: *hēs̃*, *mox̃*, pl. *dər hod an an ẓl̃ gnhēs̃* er hat ihn einen Esel geheissen; *dər meyt mīχ gonts tōm* er macht mich ganz dumm. Több visszaható ige mellett a ‚sich‘ névmáson kívül egy másik accusativus is van; ilyen igék: machen, fressen, essen, saufen, trinken, arbeiten, pl. *dər meyt sīχ tōm* er macht sich dumm; *dər frēst sīχ oam* er frisst sich arm; *dī oabert sīχ mot unt mīt* sie arbeitet sich müde (ez utóbbi ige előfordul praepositíós határozóval is, pl. *zī oabert sīχ tsu tōt* sie arbeitet sich zu tot.

226. §. A dentalis tövű igék hangzója a sing. 1., 2., 3. és a plur. 2. személyében rendszerint megrövidül, pl. *trētñ* treten, 1., 2., 3. és plur. 2. sz. *trit*, *tritst*, *trit*, *trits*; *rēdñ* reden, 2. és 3. sz. *rētst*, *rēt*, plur. 2. sz. pedig *rēts*. Hosszú hangzóval ejtjük azon igéket, melyeknek a többesben ugyanazon hangzójuk van, mint az egyesben, pl. *lēbñ* leben, *du lēpst*, *ear lēpt*, *bīr lēbm̃*, *du lebst*, *er lebt*, *wir leben*; *pōdñ* baden, *du pōtst*, *ear pōt*, *bīr pōdñ*, *du badest*, *er badet*, *wir baden*.

227. §. Az umlaut a praes. 2. és 3. személyében és praet. coni-ban (a praeterito-praesentiáknál) majdnem mindig bekövetkezik, sokszor oly igéknél is, melyeknek az ufn.-ben nincs umlautjuk, pl. *pokp̃* backen; *pekt*, *pekst*, *backst*, *backt*; *frōgñ* fragen; *frēkst*, *frēkt*, *fragst*, *fragt*; *rūf̃* rufen; *rīfst*, *rīft*, *rufst*, *ruft*; *mox̃* machen; *meyst*, *meyt*, *machst*, *macht*; *tūn* tun; *tist*, *tit*, *tust*, *tut*. Az umlaut teljesen bekövetkezett a következő igékben: *rēf̃* (*raufjan) Flachs raufen; *tēf̃* (töufen); *hinerñ*

(hungern); *ēdn* (âtemen); *ziχ pušmets~* (smutzen); *finkl̥n* (vunkeln); *kēf~* (*kaupjan).

Jegyzet. *koman* (kumen) præs. 2. és 3. sz. *kimst*, *kimt*, a melyek *küмест, *kümt alakokra vezetendők vissza.

228. §. A gyenge igeragozás nyjkbán nagyon el van terjedve; több ige pl., melyek az ufn.-ben erősek, nálunk a gyenge coniungatióhoz tartoznak. Ilyenek: *fortsaen* — *fortsaet* (verzíhen); *štōbm̥* — *gvštōpt* (stieben); *kaen* — *gvkaet* (kiuwen); *fextn̥* — *gvfexft* (veheten); *br̥n* — *gvbr̥it* (brinnen); *swir̥n̥* — *gvšwirt* schwieren; *špaen* — *gvšpaet* speien; *hān* — *gvhāt* hauen; *nīs~* — *gvnīst* (niesen). Az ufn.-től eltérőleg erősen ragozzuk a következőket: *kraes~* *gvkreš~* (krischen); *graenan* — *gvgr̥inan* (gr̥inen); *šear̥n̥* — *gvšoar̥n̥* (scherren); *bink̥n̥* — *gvbunk̥n̥* (winken); *hink̥n̥* — *gvhunk̥n̥* hinken; *ofhēpan* — *ofgvhōnan* hängen = felakasztani.

B) Személyragok.

229. §. Minden igének, az erősnek úgy mint a gyengének, ugyanazon személyragjai vannak; kivételek a präterito-præsentiák, melyek a præs. sing. 3. személyében nem kapnak -t ragot.

Præsens.		Imp.	
Egyes sz.	Többes sz.	Egyes sz.	Többes sz.
1. —	1. -n		
2. -st	2. -ts	2. —	2. -ts
3. -t	3. -n.		
Infinit.		Partic.	
-n		part. præs. -ndix	
		“ præt. <i>gv...n</i> ; -ar, -v, -as	
		“ “ <i>gv...t</i> ; -ar, -v, -as.	

230. §. ,e‘ rag egyetlen egy személyben sincs; ezen rag nélkül képezzük a gyenge és erős igék imperativusát is, továbbá a *d*, *t*, *st*-re végződő gyenge igék præsensét és participium präteritumát. Az egyes 2. sz. -st-je valószínűleg a középnevet *ste*-ből keletkezett; e rag az -st-re végződő igék *st*-jével egybe esik, pl. *du fost*, *ear fost* du fastest er fastet; összevonás van ebben is: *du kinst* du könntest, *du hest* du

hättest. A többes 1. személyben — mint a kfn.-ben — elmarad a rag, ha a személyes névmás közvetlenül az igére következik, pl. *trink pār* trinken wir, *əs pār* essen wir. A többes szám 2. személyéhez és a többes imperativushoz mindig *s* (**ë*3) járul, pl. *is koms nēt* ihr kommt nicht; *koms dōx* kommt doch! De a megszólításul alkalmazott többes 2. személynél mindig elesik az *s*, pl. *kōmt nēt* kommt ihr nicht?

Jegyzet. ,ob', ,was', ,weil', ,wenn', ,wer', ,wo' kötőszavakhoz sajátos módon járul az egyes és többes 2. és a többes 3. személyének ragja, pl. *optv kimst* ob du kommst; *dostv zōlst bes~* dass du wissen sollst; *dozər nēt gēt* dass Ihr nicht geht (idősb emberek udvarias megszólítása); *boardv hī pēst* weil du hier bist; *bostv zōlst zaen* was du sein sollst.

C) Paradigmák.

231. §.

Erős ige:	<i>štēn</i>	Gyenge ige:	<i>kōx~</i>
Præs. ind. egyes	1. <i>štē</i>	Præs. ind. egyes	1. <i>kōx</i>
	2. <i>štēst</i>		2. <i>kōxst</i>
	3. <i>štēt</i>		3. <i>kōxt</i>
többes	1. <i>štēn</i>	többes	1. <i>kōx~</i>
	2. <i>štēts</i>		2. <i>kōxts</i>
	3. <i>štēn</i>		3. <i>kōx~</i>
Imp.	egyes 2. <i>štē</i>	Imp.	egyes 2. <i>kōx</i>
	többes 2. <i>štēts</i>		többes 2. <i>kōxts</i>
Particip. præs.	<i>štē~dix</i>	Particip. præs.	<i>kōx~dix</i>
Infinitivus	<i>štēn</i>	Infinitivus	<i>kōx~</i>
Körülírt præt. egyes	1. <i>iχ zae</i>	Körülírt præt. egyes	1. <i>iχ hop</i>
	<i>gvštōndŋ</i> stb.		<i>gvkōxt</i> .
Körülírt præt. coni. egyes	1. <i>iχ</i>	Körülírt præt. coni. egyes	1. <i>iχ</i>
	<i>bear gvštōndŋ</i> stb.		<i>het gvkōxt</i> .
Partic. præt.	<i>gvštōndŋ, -ər, -v, -əs.</i>	Partic. præt.	<i>gvkōxt, ər, -v, -əs.</i>

D) Idők.

232. §. A gyenge és erős igeragozásban hiányzik az imperfectum képzése; kivételek a präteritio-præsentiák, melyeknek imperfectumi alakjuk is van, de csak a coniunctivusban. A mult kifejezésére nyjiban mindig a perfectum szolgál, melyet

a ‚haben‘ vagy ‚sein‘ segédigével szokás körülírni, pl. *ix hop gnhokt* ich habe gehackt; *ix sae gvlōf~* ich bin gelaufen; ‚sein‘ segédige a mozgást kifejező igék mellett áll, milyenek pl. begeben, treten, laufen, stehen, springen, reiten, stb. Nyikban ismeretlen a ‚haben‘ segédigével képezett perfectum alkalmazódása az infinitivushoz, mely az ufn.-ben können, dürfen, müssen, sollen, lassen, wollen, wissen, sehen, hören után bekövetkezik; az ily szerkezetben, mint pl. az ufn. ich habe ihm sagen wollen, nyjk eképen használja a perfectumot: *ix hob om gvbōlt zōg~*; *ix hob an net gvtart slōn* ich habe ihn nicht schlagen dürfen.

233. §. A futurumot ‚werden‘ (*ix bar, du bist, ear bit* stb.) segédigével képezzük. E segédige szolgál a valószínűség kifejezésére is, pl. *dear bit moag~ kaom koman* er dürfte morgen kaum kommen, a minek ugyanazon lélektani alapja van, mint az első használatnak. A futurumot sokszor ‚sollen‘ igével írjuk körül, pl. *dear zol moag~ bek gēn* er wird morgen weggehen. Néha futurum helyett a präsens-t használjuk, pl. *kon zaen, dər slēd uns nox* es kann sein, er wird uns noch schlagen.

234. §. A szenvedő igeragozást nem ismeri nyjk; néha hallani ugyan a szenvedő alakok közül az ind. präsens-t (*ix bar gntsaodlt* ich werde gezerzt), de ez már ufn. hatás.

Jegyzet. Az ind. präsensnek és imperativusnak ‚tun‘ igével való nyomatékosítása, mely a legtöbb nyelvjárásban használatos, nálunk ismeretlen; csak egy költeményben találtam: *snēbaesv oks~, v šwartsv braonn kū gaet mār mae mōtər, bēn ix haerōt~ tū*. Schneeweisse Ochsen, eine schwarze braune Kuh, Gibt mir meine Mutter, wenn ich heiraten tu’. A közönséges beszédben sohasem fordul elő az ily szerkezet.

E) Igemódok.

235. §. Az imperativuson kívül két módja van nyjknak: az ind. és coni. A coni. präsens már csak e köszöntésekben van meg: *gēp gvlēk* vagy *got gēp gvlēk* Gott gebe Glück;*) felelet: *got gēb əs* Gott gebe es; *got hēlf* (mondják annak, a ki tüsszent) Gott helfe; felelet: *got putsol əs tər* Gott bezahle es dir; *hēlf*

*) Munkában levő embereknek szokás így köszönni.

got (Isten éltesse); felelet: *zēgn got* segne Gott; *got geb aez an gutn tōk* Gott gebe euch einen guten Tag; felelet: *gotonk* Gott danke; *got forkom tsuns* = Isten hozott, melyet újabban kiszorított az ufn.-ből átvett *šēn wilkoman* schön willkommen; *plaep gvzont* bleib gesund, megfelel e köszöntésnek: jó egészséget! Megtaláljuk még a coniunctivust e határozatlan névmásokban is: *zaebear, zaebos* — wer immer, was immer.

236. §. Míg az indicativust a valóság kifejezésére használjuk és rendszerint mellékmondatban fordul elő, különösen függő beszédben (*dər hot gvzōkt, dostv net tsuns kimst* er hat gesagt, dass du nicht zu uns kommst), addig a coniunctivussal a lehetőséget, mások véleményét fejezzük ki, pl. *bōlt ər mər helf~, beart iž šon frae* hálfe er mir, würde ich schon frei sein. Lehetőséget néha indicativussal is fejezünk ki, pl. *dər mēntš kon kre-pūrŋ for hunər* der Mensch kann (könnte) vor Hunger krepieren. A coni. jelölésére általában a *het* hätte, *bear* wäre segédigék szerepelnek, mely alakok az ufn.-ben a coni. plusquamperfectumnak felelnek meg, pl. *iž het kē gelt mear, bēn iž its net het gvkrikt* ich hätte kein Geld mehr, wenn ich jetzt nicht bekommen hätte; *iž bear dərzōf~, bēn ər miž net het raosgotsōgn* ich wäre ertrunken, wenn er mich nicht herausgezogen hätte. De már a coni. praesent és imperfectumot a *bol, bōlt, zilt* (kfn. wellen és sol coni. imperf.) és *kint* könnte segédigékkel írjuk körül, pl. *fēmf bol iž forkēf~* fünf möchte ich verkaufen; *iž bōlt zōgn* ich möchte sagen = azt hiszem, hogy így van a dolog; *bōlt ər net vžō lōf~, hed iž an šon dərfołkt* würde er nicht so laufen, hätte ich ihn schon eingeholt; *du kinst ım zōgn, doz ər net mear zol koman*, du könntest ihm sagen, dass er nicht mehr kommen soll; *iž zilt ım kēn špek gēbm, bo di hon gvnuik* ich sollte ihnen keinen Speck geben, weil sie dessen genug haben. Használatos még a coni. perf. pass, pl. *iž bear dəršōš~ boarn*, mely azonban teljesen modalis functióval bír. — Óhajtó és felszólító mondatokban szintén coniunctivus áll; az előbbieket *bōlt* igével vagy 'mögen' indic., sokszor azonban coni. praesenssel írjuk körül, az utóbbiakat pedig 'sollen' igével. Példák:

1. *dər bōlt libər dərhem bēn plaebm* er möchte lieber zu Hause bleiben; *mōk* (vagy *mīk*) *ear dōs mox~* möge er dies machen.

2. *mrāzan, di mīlarn lēt tər zōggn, du zolst moaggn rundər gēn ɛns rōz~nā* Frau Mráz, die Frau Müller lässt dir sagen, du sollst morgen nach Rozsnyó gehen.

237. §. A felszólítást sokszor *ge, gets* igével és utána következő imperativussal fejezzük ki, pl. *ge, geb ɛn šwaenan tsu fres~geh*, gib den Schweinen zu fressen.

238. §. A mellékmondatok igemódja a legtöbb esetben az indicativus; a kívánságot és felszólítást itt is 'sollen' igével szoktuk körülírni.

239. §. A jelzői mellékmondatot a vonatkozó névmással kezdjük. Mint az irodalmi nyelvben, nyjkbán is megvan a főmondat kettéosztása a mellékmondat által, pl. *ɛn dər grūp, bosv hon gokōft, ɛs fil zēggn* in der Grube, die sie gekauft haben, ist viel Segen. Ha a jelzői mellékmondatot a főmondat megelőzi, akkor ez utóbbi mondat elején elmaradhat a névmás; az igemód mindig az indicativus.

240. §. Az időhatározói mellékmondatok kötőszavai: *bī (bi)* wie (mely sokszor az ufn. während helyén áll); *dərbājəl (der wile)*; *ē ehe*; *pis bis*; ide vehetjük még *monxben* = néha, némelykor. Példák: *bī ər ɛs koman, boar glæx v štraet* wie er gekommen ist, war sogleich ein Streit; *bi ər ɔm lont boar, ɛz v fājər aosgubrōx~* während er auf dem Acker war, ist ein Feuer ausgebrochen; *dərbājəl ɛs kē høxtsərt, pis ti mōtər kroṃk ɛs derweil* ist keine Hochzeit, bis die Mutter krank ist (*dərbājəl* néha okot fejez ki, pl. *dər hot fōrsprōx~, dərbājəl ɛz ər nēt koman* er hat versprochen, dabei ist er nicht gekommen); *ē zv gēn, kōx~ zv ɔf di melix* bevor sie gehen, kochen sie die Milch auf.

241. §. Az okhatározói mellékmondatban legtöbbszörre indicativus áll; a kötőszavak: *dos* dass, *boar* vagy *bael* weil, *bo* = ufn. denn; pl. *iḡ hop nēt gvbōst, bo di mōtər hot mār nēt gvšrībṃ* ich habe nicht gewusst, denn die Mutter hat mir nicht geschrieben; *di kiršnərṃ ɛs pēs, doz ər īr toxtər nēt hot gvhaerōt* die Frau Kirschner ist böse, dass er ihre Tochter nicht geheiratet hat; *dər kukt vbōl nēt, boar (vagy bael) iḡ an nēt hop ɛngvōlōdn* er schaut nicht einmal her, weil ich ihn nicht eingeladen habe.

242. §. A célhatározói mellékmondatok kötőszava ‚dass‘ (‚damit‘ nem használatos nyjkbán); pl. *ix griz ər, dosv net mēnt, ix sae pēs* ich grüsse sie, damit sie nicht meine, ich sei böse. Nyjk. nem ismeri az ‚um zu‘-val való körülírást, e helyett az egyszerű infinitívust használja; pl. *du pēst hear koman, zv tsu krenkp* du bist hierher gekommen, um sie zu kränken. Sokszor elmarad még a ‚zu‘ is, pl. *dər fōtər ɛs gonan, di polōkp šān* der Vater ist gegangen, die Polaken (= Mäher) zu schauen.

243. §. A feltételes mondatok kötőszava: *bēn* wenn, mely sokszor elmarad, pl. *bēn du kimst, ge ix ōx* wenn du kommst, geh' ich auch; kötőszó nélkül: *kimst du, ge ix ōx* kommst du, gehe ich auch.

244. §. A megengedő mondatok kötőszavai: *bēn ōx* wenn auch; *boz ōx* was auch; *bēnglaeɣ* wenngleich, pl. *haerōt, bēn ōx dae mōtər glaɣ pēz ɛs* heirate, wenn auch deine Mutter böse ist. Megengedő mellékmondatnak vehetjük az olyat is, melynek elején imperativus áll, pl. *mox bostv bēlst, ix kimər miɣ ništ* magst du machen, was du willst, ich kümmerge mich um nichts.

245. §. Alanyi és tárgyi mellékmondatokban mindig indicativus áll, még akkor is, mikor másnak a véleményét fejezzük ki. E mondatok a kötőszó elhagyása által a főmondatokhoz közelednek, melyektől csak szórendre különböznek, pl. *ix mēn, dər kimt moagp* ich meine, dass er morgen kommt.

246. §. A hasonlító mellékmondatnak csak egy kötőszava van: *bī (bi)* wie; ‚als‘ kötőszót sohasem hallottam. *bī*-vel kezdjük még a modális és tárgyi mellékmondatot; ez utóbbira példa: *ix kon net forštēn, bī man vzō tōm kon zaen* ich kann nicht verstehen, wie man so dumm sein kann.

247. §. A mellérendelt mondatok nagyon gyakoriak nyjkbán; így az ‚und‘ kötőszóval való kapcsolat — mint a kfn.-ben — nyjkbán is sokszor előfordul, pl. *zaen zv vzō gut unt laen zv mər an tōp* sind Sie so gut, mir einen Topf zu leihen.

248. §. A kérdő mondat kötőszava: *bī* wie, *bizō* wieso, *op* ob; ez utóbbi el is maradhat, pl. *ix bēs net, ɛz ər noɣ hī, obər net* ich weiss nicht, ob er noch hier ist, oder nicht.

249. §. A következményes mellékmondat nagyon ritka nyelvjárásunkban.

250. §. Meg kell még említeni nyjknak azon sajátosságát, mely szerint egyszerű tárgy helyett sokszor egész mellékmondat áll; nomina actionis helyett mindenféle mellékmondatok állanak, pl. *iz hop olas gphoart, bosv hon gvret* ich habe ihr Gespräch gehört; *bīr boarn frō, bī dər bātši es koman* wir freuten uns über die Ankunft des Onkels.

X. Rendhagyó igék.

251. §. Ide sorolom azon igéket, melyek a coni. imperfectumot nagyrészt megőrizték és a præs. egyes 3. személyében nem vesznek fel ragot; ind. imperfectuma csak *zacn* (sín) igének van. Azon igék, melyeknek nincs külön alakjuk a coniunctivusban, a coni. imperfectumot *bolt* wollte igével írják körül, pl. *iz bolt es tūn* = ufn. ich täte es; *iz bolt gēn* = ufn. ich ginge stb.

A) Praeteritopraesentia.

1. <i>bēs</i> (weiz):		Particip. præt.	<i>gvātakt</i>
Præs. ind. egyes	1. 3. <i>bēs</i>		
	2. <i>bēst</i>	3. <i>kon</i> :	
többes	1. 3. <i>bēs~</i>	Præs. ind. egyes	1. 3. <i>kon</i>
	2. <i>bēsts</i> (<i>bēsts</i>)		2. <i>konst</i>
Imperat. egyes	2. <i>bēs</i>	többes	1. 3. <i>konan</i>
többes	2. <i>bēsts</i>		2. <i>kons</i>
Infinitivus	<i>bēs~</i>	Impf. coni. egyes	1. 3. <i>kint</i>
Particip. præt.	<i>gvbōst</i>		2. <i>kinst</i>
2. <i>tāk</i> (touc):		többes	1. 3. <i>kintu</i>
			2. <i>kints</i>
Præs. ind. egyes	1. 3. <i>tāk</i>	Imperat. egyes	2. <i>kon</i>
	2. <i>tākst</i>	többes	2. <i>kons</i>
többes	1. 3. <i>tāg</i>	Infinitivus	<i>kinan</i>
	2. <i>tākts</i>	Particip. præt.	<i>gvkunt</i>
Imperat. egyes	2. <i>tāk</i>		
többes	2. <i>tākts</i>	4. <i>tar</i> (darf):	
(ritkán hallani)		Præs. ind. egyes	1. 3. <i>tar</i>
Infinitivus	<i>tāg</i>		2. <i>tarst</i>

	többes	1.	3.	<i>tarn</i>
			2.	<i>tarts</i>
Impf.coni. egyes	1.	3.	<i>ter</i>	
			2.	<i>terst</i>
	többes	1.	3.	<i>tern</i>
			2.	<i>terts</i>
Imperat. egyes			2.	<i>tar</i>
	többes		2.	<i>tarts</i>
Infinitivus				<i>tarn</i>
Particip. præt.				<i>gntart</i>

5. *zol* (sol):

Præs. ind. egyes	1.	3.	<i>zol</i>
			2. <i>zolst</i>
	többes	1.	3. <i>zoln</i>
			2. <i>zols</i>
Impf.coni. egyes	1.	3.	<i>zilt</i>
			2. <i>zilst</i>
	többes	1.	3. <i>ziltñ</i>
			2. <i>zilts</i>
Infinitivus			<i>zolñ</i>
Particip. præt.			<i>gvzolt</i>

6. *mök* (mac):

Præs. ind. egyes		3.	<i>mök</i>
	többes		3. <i>mōgñ</i>
Impf.coni. egyes		3.	<i>mīk</i>
	többes		3. <i>mīgñ</i>

(a többi személy tudtommal
nem használtatik)

7. *mus* (muoz):

Præs. ind. egyes	1.	3.	<i>mus</i>
			2. <i>must</i>
	többes	1.	3. <i>muz~</i>
			2. <i>mutš</i>
(musts idősebb ember meg- szólítása: <i>īr mut</i>)			

Impf.coni. egyes	1.	3.	<i>mist</i>
	többes	1.	3. <i>mistñ</i>
			2. <i>mists</i>
Particip. præt.			<i>gvmust,</i> <i>gvmist</i>

B) *bēñ* (wellen):

Præs. ind. egyes	1.	3.	<i>bēl</i>
			2. <i>bēlst</i>
	többes	1.	3. <i>bēñ</i>
			2. <i>bēlts</i>
Impf.coni. egyes	1.	3.	<i>bōlt</i>
			2. <i>bōlst</i>
	többes	1.	3. <i>bōlñ</i>
			2. <i>bōlts</i>
Imperat. egyes			2. <i>bēl</i>
	többes		2. <i>bēlts</i>
Particip. præt.			<i>gvbōlt</i>

C) *tūn* (tuon):

Præs. ind. egyes		1.	<i>tū</i>
			2. <i>tīst</i>
			3. <i>tīt</i>
	többes	1.	3. <i>tūn</i>
			2. <i>tuts</i>
Particip. præt.			<i>gntōñ</i>

D) *gēñ* (gên):

Præs. ind. egyes		1.	<i>gē</i>
			2. <i>gēst</i>
			3. <i>gēt</i>
	többes	1.	3. <i>gēñ</i>
			2. <i>gēts</i>
Imperat. egyes			2. <i>gē</i>
	többes		2. <i>gēts</i>
Particip. præs.			<i>gē~diar</i>
Particip. præt.			<i>gonan</i>
Ép így ragoztatik	<i>štēñ</i>	(stēn).	

E) *zaen* (sîn):

Præs. ind. egyes

1. *zæ*

2. *peſt*

3. *es*

többes 1. 3. *zaen*

2. *zaets*

Impf. ind. egyes

1. 3. *boar*

2. *boarſt*

többes 1. 3. *boarŋ*

2. *boarſts*

Impf. coni. egyes

1. 3. *bear*

2. *bearſt*

többes 1. 3. *bearŋ*

2. *bearſts*

Particip. præ.

gubēſt

F) *kəm*:

Præs. ind. egyes

1. *kəm*

2. *kimſt*

3. *kimt*

többes 1. 3. *kəman*

2. *kəmſts*

Imperat. egyes

2. *kəm*

többes 2. *kəmſts*

Infinitivus

kəman

Particip. præ.

kəman

G) *gēbm̃* (gēben, alem, gēn):

Præs. ind. egyes

1. *gep*

2. *gaest*

3. *gaet*

többes 1. 3. *gēbm̃*

2. *gepts*

Imperat. egyes

2. *gep*

többes 2. *gepts*

Particip. præ.

gēbm̃

H) *ban* (werden):

Præs. ind. egyes

1. *bar*

2. *bist*

3. *bit*

többes 1. 3. *ban*

2. *bats*

Particip. præ.

gvboarŋ.

I) Végül ide tartozik a gyenge ragozású *hon* (hân):

Præs. ind. egyes

1. *hop*

2. *hoſt*

3. *hot*

többes 1. *hon*

2. *hoptſ*

3. *hon*

Imperat. egyes

2. *hop*

többes 2. *hoptſ*

Particip. præ.

gvhot

(középn. gehat)

XI. A gyenge igék.

252. §. Két osztályt különböztetünk meg. Az egyikhez tartoznak azon régi *-jan* végű igék, melyek a particip. præteritumot a 'rückumlauttal' képezik, a másikba pedig a többi *-jan* ige és általában a többi gyenge ige.

Rückumlautos igék:

kfn.	stellen:	<i>štēln</i> — <i>gvštolt</i>
„	wenden:	<i>bēndn</i> — <i>gvbont</i>
„	vüeren:	<i>fīrn</i> — <i>gvfür</i>
„	hüeten:	<i>hitn</i> — <i>gvhut</i>
„	kennen:	<i>kēnan</i> — <i>gvkont</i>
„	nennen:	<i>nēnan</i> — <i>gvnont</i>
„	sezzen:	<i>zēts</i> ~ — <i>gvzotst</i>
középn.	brengen:	<i>brēnan</i> — <i>gvbrōxt</i>
kfn.	koufen:	<i>kēf</i> ~ — <i>gvköft</i>
„	zürnen:	<i>tsīrn</i> — <i>gvtsūrnt</i>
„	schenden:	<i>šēndn</i> — <i>gvšont</i>
„	wünschen:	<i>bēnts</i> ~ — <i>gvbontšt</i>
„	schürgen:	<i>šiagn</i> — <i>gvšuakt</i>
„	schütten:	<i>šitn</i> — <i>gvšut</i>
„	rücken:	<i>rēkn</i> — <i>gvrōkt</i>
„	drücken:	<i>drēkn</i> — <i>gvdrōkt</i>
„	hungern:	<i>hinērn</i> — <i>gvhunərt</i>
„	rüeren:	<i>rīrn</i> — <i>gvrürt</i>
„	vürhten:	<i>fērxtn</i> — <i>gvforxt</i>
„	erwürgen:	<i>dərbiagn</i> — <i>dərbuakt</i>
„	gewenen:	<i>gvbēnan</i> — <i>gvbōnan</i> és <i>gvbēnt</i>
„	rennen:	<i>rēnan</i> — <i>gvront</i>
„	trennen:	<i>trenan</i> — <i>gvtront</i>
„	wischen:	<i>dərbeš</i> ~ — <i>dərbošt</i> .

253. §. Átható és benható igék nyjk.-ban *learn* *lehren* és *lernen*; *traegn* *trocknen* és *trocken* *machen*. Azon benható igék, melyek mindig a visszaható névmással használtatnak, a következők: *zix tumln* *sich tummeln*; *zix fērxtn* *sich fürchten*; *zix forzeln* *schwören*; *zix forzaeman* *versäumen*; *zix forbludaen* (tót szó) *irre gehen*. Csak alkalmilag visszahatók: *zix pōdn* *baden*; *zix špiln* *spielen* (de átható *koatn špiln* *Karten spielen*); *zix grimln* (<krume) *abbröckeln*; *zix ofrof*~, *zix tsuzōfklaobm* = *készülni*; *zix pubaez*~ *sich zeigen*; *əs šaesərt miz* = *cacaturus sum*; *əs gvlēxərt miz* = *nevethetnék*; *əs bētar meyt zix* és *tritt gute Witterung ein*; *zix jōgn*, *zix pulōf*~ = *a tehen folyat*. Megemlítettök még a következő igék visszaható névmással: *zix štraetn* *streiten*; *zix slōn* *schlagen*; *zix hān* *hauen*, *schlagen*.

Jegyzet. Rückumlautos erős igék: *laen* — *gplaon* — *leihen*; *laedn* — *gplaodn* (liuten); *ō-tsēndn* — *ō-gntsōndn* anzünden; *hēnan* — *gphonan* hängen; *leš* — *gplōš* löschen; *filn* — *gnjūln* (vüelen); *fōrgēnan* — *fōrgōnan* (günnen); *šēnan* — *gšōnan* schinden.

XII. Gúny- és keresztnévek.

Dobsinán az embereket rendszeren nem a családnevükön ismerik, hanem majdnem mindenkinek gúnyneve, ú. n. *spets-nōman*-ja (ufn. Spitzname) van. E nevek eredete többnyire ismeretlen. Vannak köztük olyanok, melyek a család mesteriségét árulják el, sok név pedig a férfi vagy asszony valamely külső vagy belső tulajdonságára vezethető vissza. Nem ritkák a tót eredetű gúnynevek sem, akad azután egy-két magyar és latin, sőt bibliai név is. Manapság sokkal kevesebb gúnynév van használatban, minthogy ép a tősgyökeres dobsinaiak vándorolnak ki Amerikába; velök együtt természetesen pusztul a név is.

Nem sorolom fel az összes gúnyneveket, melyeket összegyűjtöttem, mivel újabb, vagy különösen érdekes hangtani saját-ságot nem tüntetnek fel. A jellemzőbbek a következők: *gearv* (gère?); *bosərpaox* Wasserbauch; *rōszen* Röschen; *fēltsər* Feldscherer; *rīlps*; *rīmər* Riemer; *šūre* (schüre); *hōmərhenzł* Hammerhänschen; *kantər* (kantner); *šīagər* (schürgen); *zaxrīdəs* = Zacharias; *hutərzen* Hutmacher; *tsiln*; *pipkn*; *babelon*; *leflər* Löffler; *kelər* Keller; *zaltsər* (salzer); *jēzulaen* Jesulein; *rāxl*; *fīks-fōnər* Füchsefänger; *klutsārīlaet* (< klutzen); *hōz-knop* Hosensknopf; *oks* Ochs; *sārī estər*; *sārī jahanas*; *šponangisər*. Magyar eredetűek: *žep* (magy. zseb); *krūtslaet* (magy. kurucz); *gojv* (magy. gólya?). Latin és görög eredetűek: *mərdae* (lat. merda); *propinātər* (oláh propino); *jōnas laet* Jcnasék. Tót eredetűek: *brīzn*; *strap*; *sukanīk*; *platškn*.

A családnevek elé mindig kiteszszük a névelőt; a gyakoribbak: *Wagner*, *Jex*, *Lux*, *Kaiser*, *Kirschner*; van néhány magyar is, mint pl. *Gömöry*, *Sárkány*, *Balds*.

Nagyon érdekesek a keresztnévek, melyek mindegyikének több alakja van, s bizonyos körülmények között mindig csak egyet használunk. Így az *l* vagy *zen* kicsinyítő képzővel ellátott nevekkel gyermekeket szoktunk megszólítani; de hasz-

náljuk őket sokszor felnőttek megszólítására is s olyankor ez alakok mindig becéző nevek. Vannak azután oly nevek is, melyeknek használata kevésbé udvarias, sokszor parasztos, sőt sértő a megszólítotttra nézve; ilyenek: *drōlv*; *juško*; *kubo*; *mrūna*; *zūzv*.

A fiúnevek a következők: *andrās* Andreas; *drōlv*, *drēlv* (András változatai); *jōzef*, *jōškv*, *juško*, *jiškļ* (ufn. Josef); *johan*, *johēnļ*, *honv*, *jahanas*, *hēnzļ* (ufn. Johann); *jontš*, *jēntšļ* (magy. Jancsi); *jōri*, *jiak* (magy. György); *jakop*, *jekļ*, *kubo* (ufn. Jakab); *matēas*, *matīs*, *mots*, *metsļ* (ufn. Mathias); *daenļ* (Dániel); *kōra*, *kārļ* (ufn. Karl); *fronts* (ufn. Franz); *štof*, *štefan*, *štefl* (ufn. Stefan); *šimek*, *šimēkl*, *zimon* (ufn. Simon); *ludwiž*, *ludo* (ufn. Ludwig); *mēzļ*, *moxļ* (ufn. Michael) és a magyarból átvett *miškv* = Miska. Ez utóbbin kívül tiszta magyar hangzású név még: *gyulv* (magy. Gyula); *jēnő* (magy. Jenő); *andrās* (magy. András); *jōškv* (Jóska).

Lánynevek: *mari*, *mrūnv*, *mruntšv*, *mrīnv*, *mrīntšļ*, *mrīžen* (ufn. Marie); *zūzv*, *zūsžen*, *zīzļ* (ufn. Susanna); *zefv*, *zefžen*, *zēfl* (ufn. Sophie); *juli*, *julv*, *julžen* (ufn. Julie); *jultšv* (magy. Julcsa); *ketv*, *ketžen* (ufn. Käthechen); *jutsv*, *judit* (ufn. Judith); *estər*, *šīstər*, *šīstəržen* (ufn. Esther); *ann*, *eņžen* és *anžen* (ufn. Anna); *kristof* (ufn. Christoph); csak összetételekben fordul elő: *kristofēbmt*.

E nevek közt van a magyar eredetűeken kívül néhány tót eredetű és képzésű is, mint pl. *kubo*, *juško*.

Hangtani tekintetben érdekes jelenségeket látni. Mindegyik név, kicsinyítő képzővel ellátva, umlautot kap. Kivétel csak *anžen*, de azért az umlautos *eņžen* is használtatik. A hangsúlytalan hangzó és szótag majdnem mindig elesik eredeti és idegen neveknél egyaránt, pl. *štof*, *drōlv*, *zūzv*, *jontš*; *mrīžen*; a hangsúlyos szótag hangzója egyes neveknél megnyúlik (Susanna = *zūzv*; Andreas = *drōlv*).

XIII. Szójárások és közmondások.

Ezeknek két csoportját különböztetjük meg; vannak először olyanok, melyeket az ufn. nyelvben is megtalálunk és másodsor vannak egész eredetiek, melyek nyíkon kívül más nyelvben nem

fordulnak elő. Én csak az utóbbiakból adok egy kis gyűjteményt. Verses formájú nagyon kevés van, a legtöbbször formája próza. A legrégebb és legeredetibb szólásmódok egyike: *paen traegn hiatn zol bær plaebm* bei den trockenen Hirten sollen wir bleiben? — megfelel neki magyarul: se gazda, se szivesség? Ezt, mint sok más szólásmódot, alig hallani már; a legtöbb már feledésbe merült. Érdekes szólásmódok még a következők: 2. *dēn bist šon bēs, biſl eabəs en an fiatl top kox* dann wirst du schon wissen, wie viel Erbsen in einem viertel Topf kochen (= majd megtudod, milyen fán terem a meggy). 3. *dōz es nzetar šprin en bolt* das ist ein solcher Spring in den Wald (= kapkod, mint Bernát a menköhöz). 4. *əs sol diſ əs gvhent holn* (= vigyen el az ördög). 5. *ear hot net olv paezōf* er hat nicht Alle beisammen (= nincs ki mind a négy kereke). 6. *dər es of ti glōtn ponk gnfoly* er ist auf die glatte Bank gefallen (= alaposan felsült). 7. *ē kājəl traept en ondorn* ein Keil treibt den anderen (= egyik dolog hajtja a másikat). 8. *əs hontferk bear gut, obər di tseſ tāk ništ* das Handwerk wäre gut, aber die Zeche taugt nichts. 9. *ow əs, kōlv raes kōman* aufs kahle Reis kommen (= pörére vetközni). 10. *dēn kimst polt om hunt* dann kommst du bald auf den Hund (= leégni, tönkre menni). 11. *man kimd om of di kap* man kommt ihm auf die Kappe (= rájönni valakinek a turpisságára). 12. *dear kimt net fōn flek* er kommt nicht von der Stelle (= nem halad). 13. *net moxts an jontš aos mər* machet keinen Jancsi (= Narren) aus mir (= ne üzzetek bolondot belőlem). 14. *host an šos mear, obər tsu bēniſ* hast einen Schuss mehr oder zu wenig (= talán itt (fejben) nincs rendben vmi). 15. *net mox miſ plonk* mach mich nicht blank (= ne húzd le rólam a bőrt). 16. *v štek en di belt rēdn* ein Stück in die Welt reden (= összehord hetet-havat). 17. *dear fent kē foatl* er findet keine List (= eltalálja szarva közt a tögyit). 18. *its hod ər om en rest* (ufn. Rest) *gēbm* (= megadta a kegyelemdőfést). 19. *brex holz gvpēn* (= eredj, törd ki a nyakad). 20. *ow əs kraets rēdn* aufs Kreuz reden (= bosszantani). 21. *faol bi v rōn* faul wie ein Klotz (= lusta, mint a dög). 22. *geb ōboxt, bo du fēst mər en žep* gib acht, sonst fällst mir in die Tasche (= vigyázz, mert zsebre duglak). 23. *dear kent siſ aos paen buaštkeſl* er kennt sich aus beim Wurstkessel (= csak az evéshez ért). 24. *dōs bear*

bīdər v maol fōl das wäre wieder ein Maul voll (= megint jól odaborsózott). 25. *hot tiẓ šon di glōk vñēm gñbrōxt* hat dich die Glocke schon nach Haus gebracht (= micsoda jó szél hozott haza?). 26. *iẓ hop meẓ tər neẓ šwaen gñhut* ich habe mit dir nicht Schweine gehütet (= nem együtt őriztük a csürhét). 27. *gutsmek meẓt pētlərzek* Gutschmeck macht Bettlersäcke (= három napig dinom-dánom, aztán holtig szánom-bánom). 28. *host gēld of ti jutsv* (= annyi a pénzed, mint a pelyva). 29. *əs lēbñ vñēm opfres~* jemandem das Leben abfressen (= vkinek életét meg-rövidíteni). 30. *paen teš di hōbñ ear, paen oññ di krīgñ mear* Beim Tisch die haben Ehre, Beim Ofen die kriegen mehr. 31. *jō, vñ der meẓ birt tər oāš dek ja*, von der Mücke wird der Arsch dick (= a koplalás még nem hizlalt meg senkit). 32. *əs koẓ~om di fustixər* es kochen ihm die Stiefelfetzen (= nyugtalan vérű).

XIV. Növény- és állatnevek.

- A) aez~kraot* — Eisenkraut — vafü — Verbena officinale.
baempərẓen — Johannisbeere — ribiszke — Ribes rubrum.
baldrian — Baldrian — Valeriana officinalis.
bēsẓen — Stiefmütterchen — árvácska — Viola tricolor.
bēldarmōñ — Feldmohn — pipacs — Papaver rhoas.
bēnt — Windewurzel — folyóka — Convolvulus.
bloplpōm — Pappel — nyárfa — Populus.
bosərfođñ — Fadenalgen — fonálmoszatok.
butšlink vagy *šiarlink* — Erdschierlingkraut — бүдös бүрök — Conium maculatum.
ešlōx — Schalotte — mogyoróhagyma — Allium ascalonicum.
farvprektərbidmonknēẓt — pap kiszürom szemedet. *Chrisanthenum leucanthenum*.
fefərakraot — Pfefferkraut — Satureja hortensis.
fefərmințsgpakraedix — Pfeffermünzkraut — borsosmenta — *Mentha piperita*.
finərhut — gyűszűvirág — Digitalis.
finərẓen — Hirschschwamm — koralgomba — *Clavaria aurantiaca*.
goldrīgñ — Goldregen — zanótfa — Citi-us.
gritsigrilẓen — csicsóka — Helianthus tuberosus.

hargotsklõts — lóhere virágja — *Trifolium*.

helpærn — Heidelbere — fekete áfonya — *Vaccinium myrtillus*.

hempærn — több. — Himbeere — málna — *Rubus idea*.

himlsleszen — Himmelschlüssel — tavaszi kankalin — *Primula officinalis*.

hõnepl — Weissdorn — galagonya — *Crataegus*.

huntsmelix — Hundsmilch — kutyatej — *Euphorbia*.

kapšixen — százszorszép — *Bellis perennis*.

kipm — több. — csipkebogyó.

klaempærn — több. — vörös berkenye — *Sorbus*.

kletnpletar — Wegerich — úti lapú — *Plantago*.

kletnzõman — úti lapú magja.

knõblox — Knoblauch — foghagyma — *Allium sativum*.

kots-kēz — Salbei — papsajt.

krēn — Kren — torna — *Cochlearia*.

krets — herefojtó aranka — *Cuscuta*.

krotspærn — több. — Brombeere — szeder — *Rubus*.

loabarpletar — több. — Lorbeerblätter — babérlevél — *Laurus nobilis*.

marionpletarzen — Marienkraut — kappanör — *Arnica montana*.

moaxln — több. — Morchel — kucsmagomba — *Morchella*.

mõtærpletarzen — Mutterwurzelsblätter — anyalevél — *Arnica montana*.

mõs — Moos — moha — *Musci*.

nadraguln — Tollkirsche — *Atropa belladonna*.

nestl — Nessel — csalán — *Urtica*.

ompært — Sauerampfer — sóska — *Rumex*.

õks-āgn — Herbstrose — őszi rózsa — *Aster*.

pearntõtš — Bärlappsamen — korpafű.

pelargõnia — muskátli — *Pelargonium*.

pēlz-kraot — Pilsenkraut — beléndek — *Hyoscianus niger*.

pēltslink — Steinpilz — tinóru — *Beletus*.

pētskēndærzen — úti lapú termése.

pfof-kepzen — Pfaffenhütchen — kecskerágó — *Evonimus europea*.

plõz-štraox — mogyorós hólyagfa — *Staphylea*.

pompľbuats — Bompaulwurzel — gyermeklánczfű — *Taraxacum officinale*.

pōneabās — Bohne — paszuly — *Phaseolus vulgaris*.
rabarbaru — Rhabarberwurzel — *Rheum officinale*.
raoærgear — Hundskamille — *vadmarmanes* — *Anthemis*

cotula.

raoærn — több. — Stachelbeere — *egres* — *Ribes grossularia*.
ritæršpoar — Rittersporn — szarkaláb — *Delphinium*.
rošmaria — Rosmarin — rozmaryng — *Rosmarinus officinalis*.
slandikum — Isländisches Moos — izlandi zuzmó — *Cetraria*

islandica.

šaesgrōs — libatop — *Chenopodium*.

šeml — Schimmel — penész.

šlæn — több. — Schlehe — kökény — *Prunus spinoza*.

šnæpōlump — Schneeball — kányafa — *Diburnum opulus*.

šniplōx — Schnittlauch — pázsitka — *Allium schoenoprasum*.

šplaespærn — több. — Preiselbeere — veres áfonya — *Vacci-*

nium vitis.

štēbuats — Engelsüss — édes gyökerű páfrány gyökere —

Polipodium vulgare.

šwom — gomba, pl. *gælv šwem* — több. — Eierschwämme —
 csirkegomba — *Cantarelus cibaria*; *flægnšwom* — Fliegenschwamm
 — légyölő galócza — *Amanita muscaria*; *mæližšwom* — Milch-
 schwamm — tejgomba.

tānestl — Totennessel — holtcsalán — *Lamium*.

taoztguldngpkrædiž — Tausendguldenkraut — ezerjófű —

Erithrea centaurium.

tæl — Dill — kapor — *Anethum graveoleus*.

tæstl — Distel — bogáncs — *Carduus*.

tonanbeš vagy *konanbeš* — Schachtelhalm — kannamosó —

Equisetum.

tonangrūn — Mistel — fehér fagyöngy — *Viscum album*.

tšudræmfl — Aalkirsche — zelnice — *Prunus padus*.

tšutkv — Tannenzapfen — toboz — *Conus*.

zafran — Herbstzeitlose — őszi kikerics — *Colchicum*

autumnale.

zšærgear — Kamille — orvosi székfű — *Anthemis nobilis*.

zšholts — Süssholz — édes gyökér — *Gliciriza*.

zōnanbiabl — Sonnenblume — napraforgó — *Helianthus*.

zumærmateadl — Huflattich — lókörmű — *Tussilago farfara*.

tsapərɣen — Blütenkätzchen — barka — Amentha.

B) bonts — Wanze — poloska.

bosərkebl̩ — Wasserkäfer — csibor.

dr̩šl̩ — Drossel — rigó.

f̩eml̩ — Salamander — szalamandra.

fletərmaos vagy *tuadl̩maos* — Fledermaus — denevér.

gempl̩ — Gimpel — pirók.

gisbaj̩n vagy *h̩nərɸ̩ogl̩* — Habicht — héja.

goldōmər — Ammer — sármány.

grōsmek — Grasmücke — poszáta.

h̩šrek — Heuschrecke — szöcske.

kobulearɣen — Haubenlerche — búbos pacsirta.

kr̩bats — Krebs — rák.

kr̩t — Kröte — varangyos béka.

kr̩ — Krähe — varjú.

mākōmər — Maikäfer — cserebogár.

m̩sɣen — Meise — czinke.

mišk̩tulaen — katiczabogár.

muntšalekl̩ — Füllen — csikó.

nōxt̩aj̩l — Eule — bagoly.

n̩tər — Natter — kígyó.

n̩tərɸ̩igl̩ — Libelle — szitakötő.

ōdaks — Eidechse — gyík.

por̩st̩elts — Bachstelze — billegető.

potpodək — Wachtel — fürj.

rabunts — Ameise — hangya.

rinl̩dr̩šl̩ — Amsel — sárga rigó.

roslaos — Rosslaus — lótetű.

rot — Ratte — patkány.

r̩tkel̩ɣen — Rotkehlchen — vörösbegy.

r̩t̩šwentsl̩ — Rotschwänzchen — rozsdafark.

saesbuam — Mistkäfer — ganajtúró.

šōp — Holzwurm — szú.

špeabər — Sperber — karvaly.

šp̩embat — Spinne — pók.

šp̩ōrə — Sperling — veréb.

štiakl̩ — Färsenkab — üsző.

šustərbuam — Laufkäfer — futrinka.

šwōp — Schabe — svábbogár.
titškn — Häher — mátyás madár.
tobīzlmēnl — Wiesel — menyét.
tšok — Dorndreher — gébics.
tsaēsɣen — Zeisig — csíz.
tsignogv — Bremse — bögöly.

XV. Magyar kölcsönszók.

A dobsinaiak már a legrégibb időkben sűrűn érintkeztek a magyarokkal. Nemcsak Rozsnyóval, mely a legközelebbi magyar város, hanem Miskolcczal is, sőt még Debreczennel és más alföldi várossal is élénk kereskedelmi összeköttetésben állottak. Itt értékesítették a nagy mennyiségben előállított nyers vasat, vissza pedig szalonját meg mezőgazdasági termékeket hoztak. Természetes, hogy ez érintkezés több magyar szóval gazdagította nyjlk. szókincsét. De a magyar gyerekek révén is, kiket német szóra hoztak Dobsinára, sok magyar szó terjedt el; újabban pedig az iskola szintén elősegíti a magyar szók meghonosodását. A magyar jövevényszók a következők:

ālās = országút melletti kocsisín; megfelel a magyar 'állás' szónak, mely mint magy. kölcsönszó a déli szlávoknál is ismeretes (Melich NyK. XXV. 289.).

āldomās = ivás vételkor. Ez megfelel a m. 'áldomás' szónak, mely a tótban is ismeretes (*aldamās* = Bengeld Halász NyK. XVII. 251.), továbbá a ruténben (*āldamās, odomās* Csopey NyK. XVI. 271.) és az erdélyi szászoknál (*aldemasch, almesch* Wlislocki Phil. K. X. 365.). Ismerik még az összes felsőmagyarországi németek: *aldemāsich, almesch* (Balassa Phil. K. IX. 367.).

andrās = magy. András.

bābv = bába; előfordul káromkodásban is: *dae bābv*, értelmese körülbelül ez: öreg anyád!; azután *vzētn bābv* = gyámoltalan; < magy. báb, bábú. Valószínű azonban, hogy a szláv baba-ból származik; s minthogy megvan a frank nyjlkban is, nem lehetetlen, hogy a dobsinaiak még őshazájukból hozták.

*babraen**) = lassan és ügyetlenül csinálni valamit (Genersich V. 141. Schröer XXV. 241). Megfelel a magy. *babrál* vagy a tót *babrat* szónak. Miklosich a magy. szót a szlávól származtatja (v. ö. cseh *babrati*, lengyel *babracé* (Ny. XI. 72.); mint magy. jövevényszó megvan az erdélyi szászoknál: *babrelen* = pantschen (Wlisl. Phil. K. X. 365.).

bagō = a pipából kivert dohány; a magyar ,bagó‘ szó átvétele. Megvan az erdélyi szászoknál is: *bāgō* (Jakobi 9.); a bánáti sváboknál: *bagó* (Horger Ph. K. XXIII. 705.); a déli szlávoknál: *bagov* (*bago*^u) (Melich Ny. XXV. 290.); az oláhoknál: *bāgān* (Alexics Ny. XVI. 346.); a ruténeknél: *bāgiuw* (Csopey NyK. XVI. 272.).

bajūs < magy. bajusz, csak többesben fordul elő; kicsinyítője *bajīsl*. A leibiezi nyj.-ban *bajus*, Szomolnokon: *de bajussen* (Balassa Ph. K. IX. 387.); az erdélyi szászoknál: *bajussen* (Wlisl. Ph. K. X. 365.); a tótban: *bajúz* (Halász NyK. XVII. 252.).

bāl = magy. bál.

baltv = magy. balta.

bandi = lónév < magy. bandi; ilyen állatnevek még: *barnv*, *bimbō*, *vidjās*, *tšinoš*.

basamv = magy. káromkodás; rendesen: *basamv kristušāt*, *basamv tērmētē*.

bātši = nagybátya és általában minden rokon, azután a családon kívül minden férfi < magy. bácsi; ismerik az erd. szászok: *bātschi* (Jakobi 9.); a bánáti svábok: *bácsi* (Horger Ph. K. XXIII. 705.) és a rutének: *baci* (Csopey NyK. XVI. 272.).

bekatš < magy. bekecs.

beky < magy. bükköny.

betzār = neveletlen, vad gyermek < magy. betyár. Ismeretes az erd. szászoknál: *betâr* = 1. vad gyermek. 2. ló neve (Jakobi 10.); a ruténeknél: *betâr* (Csopey NyK. XVI. 173.); a déli szlávoknál: *betâr* = a ki csak nyáron béres (Melich NyK. XXV. 291.).

bitank = magy. bitang.

bogantš, több. *bogantš*~ = fűzős czipő; megfelel a magy.

*) A tót igéket nyk. -*aen* végzettel toldja meg, mely W. Goessgen (23. 39. 41. l.) szerint az -*ern* német igeképzőből származik.

bakancsnak. Előfordul nálunk ebben az alakban is: *bakantš-*. Magyar kölcsönszóként tótul: *bakanča*, csehül: *bakanče* (Halász Ny. XVII. 252.); rutén nyelven: *bokānci*, *bogānci*, a bánáti svábok nyelvében: *bakancsu*, *pakancsu* (Horger Ph. K. XXIII. 705.).

botskor, vagy a magy. bocskor, vagy a tót bačkor átvétele, mely utóbbi szó azonban tkp. magyar kölcsönszó (Halász Ny. XVII. 535.); használják a déli szlávok: *bočkor*, *bočkora* (Melich NyK. XXV. 292.); az erdélyi szászok: *botschkor* = 1. Bundschuh. 2. Bundschuhträger (Jakobi 12.); a rutének: *bočkär* (Csopey NyK. XVI. 274.).

budelār < magy. bugyeláris, de nem lehetetlen a tót eredet sem.

bundv = bőrrel bélelt < magy. bunda. A ruténeknél: *bundā*, *budā* (Csopey NyK. XVI. 274.); az erd. szászoknál: *bundā* = Winterpelz (Jakobi 12.); a bánáti sváboknál: *bundā* = prémes bunda (Horger Ph. K. XXIII. 706.).

butškō = kamasz, zömöktestű ember < magy. buczkó.

derāš = pad, a melyen a bűnösöket elverték; *om derāš tsīn* = deresre húzni; *dreš* = verés; *dreš krīgŋ* = verést kapni. Megfelel a magy. „deres” szónak, melyet a bánáti svábok (*deres*) és a rutének (*deres* = kőnpad) is ismernek.

dinom-dānom = vidám élet, mulatság; megfelel magy. „dinom-dānom” szónak; a bánáti sváboknál: *dinum-dānum* = mulatság (Horger Ph. K. XIII. 707.); a ruténeknél: *dinom-dānom* (Csopey Ny. K. XVI. 276.).

drāmŋ = cigarettafaj neve < magy. dráma.

ehŋ, indulatszó a csodálat kifejezésére < magy. ejha; épígy a bánáti sváboknál és az erd. szászoknál: *ehā*.

ēljēn = vivat < magy. éljen; a bánáti sváboknál: *ēljen* (Horger Ph. K. XXIII. 708.).

embəršēk = szerénység, tisztességtudás; mondják a szemérmetlen tolakodónak; *hop dox n pišl embəršēk* Habe doch ein bischen «emberség!» = légy kissé szerényebb!

erdakatŋ < magy. ördögadta.

faeta = magy. fajta, pl. *dōz es vzetŋ faetŋ* das ist eine solche «fajta».

fikomatoŋ < magy. fékomadta.

filər = magy. fillér.

foatl < magy. fortély, pl. *dear fent kē foatl* = eltalálja szarva közt a tögyit.

fokoš = erős bot, melynek végére kis sárgaréz vagy vassbaltácska van erősítve < magy. fokos. Épígy a bánáti sváboknál is *fokos* (Horger Ph. K. XXIII. 708.); az erd. szászoknál: *fokosch* = Streitaxt (Wisł. Ph. K. X. 365.); a déli szlávoknál: *fokoš*; a bécsiéknél: *fokosch* (Melich Ny. K. XXV. 295.).

gat, többese *gatŋ* = alsó nadrág. A Szepesi Felföld nyelvjárásában *gətzŋ*, a leibicziben *gatŋ* (Lumtzer 39. §.) < magy. gaty. Mint magy. kölesönszó behatolt a déli szláv nyelvbe: *gati* (többes: Melich NyK. XXV. 296.); a ruténbe: *gāti*, *gātā* (Csopey NyK. XVI. 278.); a bánáti svábok nyelvbe: *gátyā*, *gaterhōzn* (Horger Ph. K. XXIII. 708.).

gōnər < magy. gunár.

grōš < magy. garas.

gulās = magy. gulyás (hús); a bánáti sváboknál: *gulās* (Horger XXIII. 708.); az erd. szászoknál is *gulāsch*, *gulāsch* (Jakobi 16.).

gyulv = magy. Gyula.

haedūk, többese *haedūkŋ* = 1. városi rendőr; 2. megyei hajdú; megfelel a magy. többes számú 'hajdúk' szónak; a Szepesi Felföld nyelvjárásában: *həduuk*; a leibicziben: *hāduuk* (Lumtzer 115. §. 5. jegyz.); a bánáti sváboknál: *hājduk* (Horger Ph. K. XXIII. 708.); a déli szlávoknál: *hajduch* = városi szolga (Melich NyK. XXV. 297.).

hatoš = magy. hatos.

hōltz = magy. hölgy.

honwēt = magy. honvéd, katona; az erd. szászoknál: *honwēt* (Jakobi 18.); a ruténeknél: *honvəd*, *honvədā* (Csopey NyK. XVI. 280.); a bánáti sváboknál: *honwēt* (Horger Ph. K. XXIII. 708.).

husār = magy. huszár, katona; *husārkv* = hetyke, férfias fellépésű, durva nő. A tótban: *husár*; csehül: *husar*; lengyelül: *husar*, *usar*, *huzar* (Halász Ny. XVII. 306.).

inaš = magy. inas; a ruténben: *īnās* = Bedienter, Lehrjunge (Csopey Ny. XVI. 280.).

jēnō = magy. Jenő.

jontš, kicsinyítője *jentšl* < magy. Jancsi.

jōrvmenī = egy bánya neve < magy. jóremény.

jōškv = magy. Jóska.

jultšv = magy. Julesa.

kabat = magy. kabát.

kampl, pl. *kampl šlōn* = a labdát magasba ütni; *kampl tsīn* = magasan és ívalakban mingere. Valószínűleg a magy. kampós bot = ütőfa szóból ered (v. ö. Dobos: A magy. diáknyelv 50: *kampázni* = labdával kiverőt játszani). A bánáti sváboknál: *kampus* (Horger Ph. K. XXIII. 409.); az erd. szászoknál: *kapō*, *kāpō* = kapóra ütni a labdát (Jakobi 22.).

kepenek = magy. köpönyeg.

kībl = magy. köből.

kofv = árusító és azután nyelves asszony < magy. kofa.

koldoš = tolvajkodó ember vagy kutya < magy. koldus; az ige: *koldowaen*.

kop < magy. kupa.

kordowōnuš < magy. kordován, pl. *kordowōnušv tsizman* = kordován csizma.

korhel = magy. korhely.

kortāš = magy. kortes.

kosv < magy. kasza; ige: *kosaen* = kaszálni és kapálódzni.

koštək = dohányzacskó < magy. kostök.

krūts, e gúnynévben: *krūtslaet* < magy. kurucz.

kukuritsi, több. < magy. kukoricza.

kurtv = rövid női kabát < magy. kurta (Balassa Ph. K. IX. 388.), a mely maga is aln. eredetű (Melich: Melyik nyjból valók... 16. §.); magy. kölcsönszó az erd. szászoknál: *kurtéchen* és *kurtēichen*; a székelyeknél: *kurti* és *kurtékki* (Jakobi 23. és Wlisl. Ph. K. X. 365.).

kurwv = magy. kurva.

kutšmv = magy. kucsma.

kutxabət = magy. kutya; *ix hop kutxabət gvholdu ich habe k. gehalten* = lármáztam, káromkodtam.

lopō = magy. lopó = Heber.

lōrv = magy. löre.

madjārkv = magyar asszony vagy lány. Azonkívül ismerik a *madjar* (= magyar) nevű cigarettát; úgyszintén a *drāma* (m. dráma) és *hōltx* (m. hölgy) nevűt.

mamlvs = tátott szájú, mafla. Valószínűleg a tótból jött át

hozzánk, a hol «mamlasz» szó maga is kölcsönszó (Halász Ny. XVII. 448.). Melich azonban valószínűnek tartja, hogy a magy. szó szláv jövevényszó (Melich NyK. XXV.).

māriāš = magy. máriás, kártyajáték.

martalōts = magy. martalóczok.

māt̃āšfōgl = Eichelhäher < magy. mátyás. Az erd. szászban: *mátás* (Jakobi 24.); a bánáti svábben: *mátyás* = szajkó.

mēgetāš = magy. még egyet, pl. *tonts per nox an mēgetāš* tanzen wir noch eins.

mērs = magy. mersz, bátorság.

mindenāš = magy. mindenes; *dōz es nor vzetar mindenāš* das ist nur ein solcher ‚mindenes‘.

miškn = magy. Miska.

mišodn = dolog < magy. micsoda, pl. *fēr vpisl mišodn* für ein bisschen ‚micsoda‘ = egy kis dolog miatt.

nadraguln = magy. nadragulya.

nēni = Tante és általában minden asszony a gyermek nyelvében < magy. néni, néném.

palatšintn, több. < magy. palacsinta.

pandūr, többese *pandūr̃n* = magy. pandúr. A tót *pandūr* vagy a magy.-ból, vagy a németből származott át (Halász Ny. XVII. 449.); magy. kölcsönszó a bánáti sváboknál: *pándúr* = 1. városi rendőr; 2. megyei v. városi hajdú, huszár (Horger Ph. K. XXIII. 711.); az erd. szászoknál: *pandūren*, többes (Jakobi 26.).

paprikn = magy. paprika; *paprikāš* = magy. paprikás hús. (Ismeretes azonkívül *paprikvjantši* = magy. Paprika Jancsi, mint gúnynev.) A magyar szó átment a tótba: *paprika* (Halász Ny. XVII. 449.); a ruténbe: *pāprigā* (Csopey NyK. XVI. 285.); az erd. szászba: *paprika*, *paprikás* (Jakobi 26.) s épígy a bánáti svábba (Horger XXIII. 711.).

paputš, több. *paputš̃* = magy. papucs. Mint magy. jövevényszó található a déli szlávoknál: *papuča*; a lengyeleknél: *papuc* (Melich NyK. XXV. 300.); az erd. szászoknál: *paputschen*, több. (Jakobi 26.) és (Wlisl. Ph. K. X. 365.); a bánáti sváboknál: *pápucsn* (Horger Ph. K. XXIII. 711.).

paripn, több. = magy. paripa.

pēnt < magy. pint.

piskv = paja, valószínűleg a magy. 'piszkálni', 'piszkafa' szókkal van összefüggésben; *piskv špiln* = pajázni.

pletki < magy. pletyka.

pohārsēk = magy. pohárszék. Az erd. szászoknál: *pārszēk* = eine Art Kredenz zum Aufstellen von Geschirr und Bechern, *pārszeik*, pohárszék = Schenktisch (Jakobi 26.); a románoknál: *parsek* = Glasschrank (Alex. Ny. XVII. 16.); a ruténeknél: *pohārsēk* = ufn. Kredenz (Csöpey NyK. XVI. 26.).

pogātš, több. = magy. pogácsa.

pokrōts = magy. pokrócz.

prīmāš = magy. cigányprimás; a bánáti sváboknál is: *primás* (Horger Ph. K. XXIII. 712.).

pulkn = magy. pulyka.

pustv = magy. puszta; *pustv hāzv* = magányos ház < magy. puszta ház. Édes anyámtól hallottam, ki semmit sem tud magyarul.

rabiš vagy *robuš* < magy. rovás (?); a bányászoknál a munkanapok jelzése.

rādāš = magy. ráadás; a Szepesi Felföld nyelvjárásában: *rādaš*; a bánáti sváboknál: *rádás* (Horger Ph. K. XXIII. 712.).

rantsāt, *v rantsāt*, káromkodás < magy. a ránczát (neki).

rākōtsi marš; magy. Rákóczi-induló, ném. Rákóczi-Marsch.

tšudvrempl = Traubenkirsche; talán 'csuda' és 'römpöly' szók összetétele.

rotškn = egyfülű edény. Valószínűleg a tótból származott, ámbár Miklosich a tót *rōčka* szónak (ószl. *račŕka*) magy. eredetét valószínűnek mondja (Mikl. Ny. XI. 416.).

rudan, több. = parallelogram formájú nagyobb db. (körülbelül 4 k.) sajtra mondják, pl. *tswā rudan kēz* = két ilyen sajt; valószínűleg a magy. 'rúd' szóval van összefüggésben.

sabat = ném. herein < magy. szabad.

šerāk = tömeg < magy. sereg, pl. *v gontsər šerāk kint* = egész tömeg jön.

šerpenžen kicsinyítő szó = magy. serpenyő; a leibiczi nyiban: *tšərpīn*; a Szepesi Felföldében: *šərpīn*.

šrēt < magy. serét.

šoršmezō = egy bánya neve = magy. sorsmező.

taglō < magy. tagló = hosszú nyelű bárd, melylyel a marhát agyonütik.

talpaš = ügyetlen fiú; magy. talpas.

teps = magy. tepsi.

ternferv = motóla, mely két egymás fölé illesztett pálczák-ból képezett fahengertől áll, melyek a fonal kifeszítésére szolgál-
 nak; a fonalat kerék segítségével a hengerekről a csévére
 gombolyítják fel, a mi a fahengerek lármás zörgésével jár.
 Schröer (XXV. 254.) e svájcz szóból származtatja: *dür fürre*
 (durch fürhin?) = dem ganzen Raume nach, hin und her; emliti
 hozzá a magy. *terefe* = Geschwätz, *térni* = wenden, *teregetni* =
 drehen szavakat. Balassa szintén (Ph. K. IX. 388.) a magy. *tere-*
fere = fecsegés szóból származtatja. Melich azonban a tót *tere-*
fere szóból magyarázza. (NyK. XXV. 472.).

teremtata = magy. teremtetete, szidásképp; többnyire ezek
 járják: *an teremtata mox* (tukp. teremtetete machen) = össze-
 szidni; *tsuteremtataen* = összetörni, szétrombolni. Az erd. szászok
 is mondják: *tärämtätä kufa tärämtätä* (Jakobi 33.); a bánáti
 svábok: *teremtete* (Horger Ph. K. XXIII. 713.).

tętaš = magy. töltés.

tešek = magy. tessék, udvariaskodásképen; épígy a bánáti
 svábok is mondják: *tesék, tesék, tésik* (Horger Ph. K. XXIII. 713.).

topank, több. *topankv* = fűzős czipő < magy. topánka; a
 tótoknál: *topánka, topán, topáky* (Halász Ny. XVII. 499.); a
 ruténeknel: *topanka* (Csopey NyK. XVI. 289.); a bánáti svábok-
 nál: *topankn* (Horger Ph. K. XXIII. 713.); az erd. szászoknál:
topankn (Jakobi 33.).

tudom = magy. tudom; részeg emberről mondják: *dor hod*
an tudom = részeg.

tulipm < magy. tulipán.

tuloks = magy. tulok.

tšākō = magy. csákó; magy. kölcsönszó a déli szlávoknál
 is: *čako*^u (Melich NyK. XXV. 293.); a bánáti sváboknál Fehér-
 templomban: *csáko, cságo* (Horger Ph. K. XXIII. 706.).

tšakan = magy. csákány; magy. kölcsönszó a Szepesi Fel-
 föld nyelvjárásában: *tšākōn* és az erd. szászoknál: *tšhákán*
 (Wlisl. Ph. K. X. 365.). Miklosich azonban szláv jövevénynek
 tartja a magy. *csákány* szót (v. ö. Mikl. Ny. XI. 118.); ószl.
čekanū = Meissel, uszl. *čakan* = Hammerstiel, lengy. *czekan* =
 Streitkolben.

tšārdāš = magy. csárdás, táncz; épígy a bánáti sváboknál: *csárdás* (Horger Ph. K. XXIII. 706.).

tšatn = magy. csata; nyjiban más jelentése van e szólásban: *of di tšatn gēn auf die ,csata‘ gehen* = kószálni.

tšēplar = magy. csapláros.

tšilak = magy. csillag; *plēndər tšilak* = vaksi.

tšetsə = szép < magy. csecse; a bánáti sváboknál: *csēcse* (Horger Ph. K. XXIII. 707.).

tšigadētl = egy bánya neve < magy. csüggedetlen.

tšorkaen = zörög; valószínűleg < magy. csörög; *di tšor* = a pásztorok csörgős botja; *əs tšorkaərzen* = csörgő.

tšinākļ = magy. csónak, illetőleg annak -el kicsinyítővel való továbbképzése, német Boot, Nachen, Kahn ismeretlenek nyjiban. Igét is képeztek: *tšinākļn* = csónakázni; magy. kölcsön-szó a bánáti svábok nyelvében is: *csinakl* (Horger Ph. K. XXIII. 707.).

tšinļn = csengetni < magy. csilinge; épúgy az erdélyi szászban: *tschingeln* (Wlisl. Ph. K. X. 365.); nálunk még más jelentése is van: *ear əs putšinlt* = be van csípve.

tširn = magy. csira.

tšizman, egy. és több. = magy. csizma (Melich NyK. XXV. 471.). Magyar kölcsön-szó a tótoknál: *čizma*, *cižma* (több.) *čizm*; a déli szlávoknál: *čizmi*, *čizmi* (több.) *čizma* (Melich NyK. XXV. 294.); az erd. szászoknál: *tschismānen*, *tschismān*; több. *tschismen* (Jakobi 35.); az oláhoknál: *čismă* (Alex. Ny. XVI. 276.); a bánáti sváboknál: *csizsmə* (Horger Ph. K. XXIII. 707.).

tšok = töviszúró gébics < magy. csóka. A bánáti svábok átvették mint *csāgl*, *csōgl*; az erdélyi szászok mint *tschukā* f. = Dohle (Jakobi 35.).

tšorgō = korcsma neve < magy. csurgó.

tšōtar = vásári sátor < magy. sátor (Schröer XXV. 257.); épígy a Szepesi Felföld nyelvjárásában is. Az erd. szászoknál: *schatert*, *schātərt* m. (Jakobi 30.); a bánáti sváboknál: *sātrā*, *marksātrā* < magy. sátrak (Horger Ph. K. XXIII. 712.).

tšunkp, *tšinkļ* = magy. sonka.

di tsey = magy. czéh; *tseyłōt* = czéhláda (a bányászok egyesületének ládája).

tšutkn = fenyőtoboz < magy. csutka.

tsigōn = cigány és hazug ember < magy. cigány; az ige: *tsigōnan* = hazudni.

wak = magy. vakolat, a melynek egyszerű rövidítése.

zatskō = magy. zacskó.

žep = magy. zseb.

židlax = zsidó; valószínűleg szintén magyar eredetű.

Fogalomkörök szerint következőképen csoportosíthatjuk a magyar kölcsönszavakat.

Földművelésre és háztartásra vonatkoznak: *ālāš*, *kukuritsi*, *bekn*, *pent*, *pohārsēk*, *rempł*, *rotskvn*, *serpenžen*, *tervfero*, *tšakan*, *tšinākl*, *tšōtar*.

Ruhadarabok elnevezései: *bogantš* (*bakantš*), *botskor*, *bundv*, *gat*, *kabat*, *kepenak*, *kurtv*, *paputs*, *pokrōts*, *topank*, *tšizman*.

Ételek nevei: *gulāš*, *palatsintn*, *paprikn*, *paprikāš*, *pogātš*.

Katonai műszavak: *haedūk*, *honvēt*, *husār*, *pandūr*, *tšākō*.

Magyar viszonyokra vonatkoznak: *āldomāš*, *bābv*, *bagō*, *bāl*, *baltn*, *bātši*, *betžār*, *bitank*, *budēlār*, *butškō*, *derāš*, *dreš*, *dinomdānom*, *drāmv*, *ēl'jēn*, *embārsēk*, *faetv*, *filār*, *foatl*, *fokoš*, *gōnār*, *hatoš*, *inaš*, *kampl*, *kofv*, *koštōk*, *kortāš*, *lōrv*, *madjārkv*, *mindenāš*, *mitšodv*, *nadragulv*, *paripm*, *pulkv*, *piskv*, *primāš*, *pustv*, *pustv*, *hāzv*, *rādāš*, *šerāk*, *šrēt*, *taglō*, *tešēk*, *tepš*, *tētāš*, *tudom*, *tulipm*, *tulōks*, *tšatv*, *tšepłār*, *tšigvdētl*, *tšilak*, *tširv*, *tšok*, *tšorgō*, *tšutkv*, *tsej*, *tsigōn*, *wak*, *zatskō*, *žep*, *židlax*.

Keresztnevek: *gyulv* = Gyula; *jontš*, *jēntšl* = János, Jancsi; *jōškō* = Jóska; *miškv* = Miska.

Állatnevek: *miškv*, *bandi*, *tšinoš* (lónevek); *barnv*, *bimbō* (ökrök nevei); *vidjās* (kutya neve).

Igék: *babraen*, *tšināklēn*, *tšinlēn*, *tšorkaen*, *tšigōnan*.

Káromkodások: *basamv*, *basamv kristušāt*, *fikomav*, *rantsāt*, *terēmtatō*, *atv terēmtatō*.

Induiatszók és hasonlók: *hotyvōt*, *mēgetāš*, *sabat*, *tšetša*.

XVI. A dobsinaiak eredete.

E kérdés határozott megoldása tán sohasem fog sikerülni. A történelem nem tud eligazítani bennünket, úgy hogy tisztán a nyelvészetre vagyunk utalva, hogy ennek segítségével a dobsinaiak eredetét legalább megközelítőleg meghatározzuk. Csak azt tudjuk

határozottan, hogy a felsőmagyarországi németek már az Árpád-királyok idejében jöttek be, de arról hallgat a történelem, hogy Németország melyik vidékéről valók voltak e németek és hogy milyen törzshöz tartoztak.

Annyi bizonyos, hogy nyjk. nem tartozik az alnémet nyjok közé, mert nálunk a II. lautverschiebung (*mp*, *pp* kivételével) teljes mértékben beállott; eredetét tehát felső- vagy középnémet területen kell keresnünk. Hogy inkább középnémet jellegű, azt a következő sajátságok bizonyítják:

1. Kfn. *ie* és *uo* egyszerű hangokká lettek; *ie* átváltozott *i*-vé, *uo* pedig *u*, *ü*-vá.

2. Vocalisok közti *h* elesik, míg a felsőnémetben megmarad.

3. Szókezdő ny. germán *p*-nek (ufn. pf-nek) nyjkban *pf* (ritkán *f*) felel meg; régi *d* *t*-vé lett, s mint általában a középnémet nyjokban, nálunk is *pp* és *mp* megmaradt szó közepén és végén.

4. Az előszótagok tökéletesen a középnémet alakokra emlékeztetnek; így a középnémet *vor*- nálunk *för* (a leibiezi nyjban *vor*-, v. ö. Lumtzer 90. §.; a Szepesi Felföld nyelvjárásában csak *ver*-, v. ö. Gréb Gy. 84. §.); *ent*- helyett *unt*-, *er*- helyett pedig *dər*- áll, a mi középnémet és bajor sajátság.

5. *mb* hangkapcsolat *mm*-mé lett.

6. A következő umlautos alakok szintén a középnémet származás mellett bizonyítanak: *hēp* (ófn. haubit); *kēf* (*kaupjan); *tēf* (töufen); *rēf* (*raupjan); *jēkŋ*, *rēkŋ*, *tēkŋ*, melyek a felsőnémetben *u*-val fordulnak elő; de umlauttal mondják nálunk: *miz* (műzen, közép. műzen). Az umlaut, mint a középnémetben is. elmarad e szókban: *butŋ* (wüeten, közép. wüeten); *gŋtart* (közép. gedorft).

7. Nyjk kicsinyítő képzője: *-xen*, ezenkívül *-l*, mely a keleti frankban és a délnémet nyjokban is el van terjedve.

8. Középnémet jellegre mutatnak a következő szók: *tsīk* Ziege; *klēt* Kleid; *špletar* Splitter; *gŋtrēt* Getreide; *štoplŋ* Stop-peln; *flaom* Zwetschke; *zoltsmes* Salzgefäss; *štrunk* Kohlstrunk.

Már most az a kérdés, vajjon nyjk a középnémetnek melyik csoportjával van közelebb rokonságban? Azt hiszem, hogy e kérdést nem nehéz eldönteni, ha elolvassuk az értekezéseket, melyekben a középnémet nyelvjárások fel vannak dolgozva. Lépten-nyomon találunk oly hangtani és alaktani sajátságokat, melyekre

nézve nyelvjárásunk a nyugati középnémet csoporthoz tartozó közép és rajnai frank (déli frank) nyelvjárásoktól eltér s inkább a keleti középnémet nyelvjárásokkal egyezik, másodsor pedig oly sajátságokat, a melyekre nézve nyjk a keleti frank*) és az érzhegységi nyelvjárásokkal egyezik.

Azon sajátságok, melyek általában a kel. középnémetet jellemzik és melyek egyszersmind a mi nyjkban is találhatók, a következők:

1. A lautverschiebung kivételei: *dat, wat, dit, it, allet* = kfn. *daz, waz, diz, ez, allez*, melyek a középfrank nyj. ismertető jelei, nálunk ismeretlenek; hiányzanak még belőlük a rajnai frankban előforduló kivételei a lautverschiebungnak, t. i. *dit, tuschen, satte, gesat* = kfn. *diz, zwischen, sitzen*.

2. Az igék ind. præs. egyes első személyének *-en* ragja hiányzik a dobsinai nyelvjárásban.

3. A régi *d*-nek *t* felel meg nyjkban, mint általában a keleti középnémetben.

4. Kfn. *hs* — mint az ufn. irod. nyelvben — nálunk *ks*-nek hangzik, míg a középfrankban és a hesseni nyjban *ss*-vé assimilálódik.

Nézzük most azon hasonlóságokat és egyezéseket, melyek nyjkat szorosabb viszonyba hozzák a kel. frank nyjokkal és az érzhegységgel; ez utóbbi jórészt szintén az előbbiekhöz tartozik.***) Az egyező sajátságok a következők:

1. Az *a* többhangzójú ufn. irodalmi szavak jórészét *o*-val ejtik, pl. ufn. *Stadt*, Bach a kel. frankban is *šdōd, bōx*; ufn. *schaden*, *was*, *das* az érzhegységi nyjban: *šōdŋ, wōs, dōs*; ép így Dobsinán: *šōdŋ, bōs, dōs*; *o*-val mondják még: *Stall*, *Dach*, *Sack*, *Kalb*, *Halm*. Hosszú *ō* van a kel. frankban és a dobsinai nyjban az ufn. *Mann* szóban.

2. Kfn. *ü* helyett *i* áll mind a három nyjban; pl. *mīl* (mül, müle) a kel. frankban és Dobsinán; ufn. *müde* az érzhegységi nyjban: *mīd*, a dobsinaiban: *mīt*.

*) Paul és Braune a kel. frankokat a nyugati közép-németekhez sorolják, Behaghel a felsőnémetekhez.

**) V. ö. Dr. C. G. Francke: Die Unterschiede des ost-fränkisch-oberpfälzischen und obersächsischen Dialekts. — Baierns Mundarten I. és II.

3. Kfn. *ou*, ufn. *au* > \bar{o} a dobsinai és érzhegységi nyjban, míg a kel. frankban \bar{a} , \bar{a} ; pl. ufn. *auch*, *laufen* mindkettőben $\bar{o}x$, $\bar{l}\bar{o}fn$; az ind. præs. egyes sz. 3-ik személyében pedig \bar{e} áll ufn. *au* helyett; pl. ufn. *kauft* a kel. érzhegységi nyjban: *kēfd*, a dobsinaiban: *kēft*.

4. Kfn. *o* > *u*, \bar{u} .

5. Kfn. hosszú hangzók diphthongizálódtak: kfn. \bar{i} > *ei*, kfn. \bar{u} > *au* (> \bar{a} a kel. frankban).

6. Kfn. és ufn. *ei* (ófn. *ai*) < *a*, \bar{a} a kel. frankban, > \bar{e} , \bar{e} a kel. érzhegységi nyjban, a dobsinaiban pedig > *e*, \bar{e} ; pl. ufn. *Eichhörnchen* az előbbiben *ēyhērnl*, az utóbbiban *ēyearnzen*.

7. Kfn. *ouw* > \bar{a} mind a három nyjban; pl. ufn. *Frau* Dobsinán és a kel. frankban: *frā*; ufn. *genau* a ny. érzhegységi nyjban: *gnā*, nálunk: *gnā*.

8. Kfn. *öu*, ufn. *eu* vagy *äu* és kfn. *öuw* > \bar{a} a kel. frankban és Dobsinán; pl. ufn. *Heu* mindkét nyjban *hā*; az ind. præs.-ben ufn. *äu* az érzhegységi és dobsinai nyjban \bar{e} ; pl. ufn. *läufst*, *läuft* az érzhegységi nyjban: *lēfsd*, *lēfd*; a dobsinaiban: *lēfst*, *lēft*; kfn. *iu*-ból keletkezett *eu* vagy *äu* a kel. frankban: *ai*; az érzhegységi nyjban: *ei*; pl. ufn. *Feuer* az előbbiben *faier*, az utóbbiban *feier*, nálunk *fājər*.

9. Szó végén *b* hatása alatt az *u* labialis nasalissá asszimilálódik; pl. ufn. *heben*, *geben* a kel. frankban: *hēbm*, *gēbm*, az érzhegységi nyjban: *gēm*, a dobsinaiban: *hēbm*, *gēbm*.

10. *sp*, *st*, *rs* kapcsolatokban *sch*-nek hangzik az *s*; pl. ufn. *raspeln* az érzhegységi nyjban: *rošbln*, a dobsinaiban: *rošpln*.

11. Hangok elesése közös sajátsága e nyelvjárásoknak; így az ufn. *Affe*, *Hase*, *Käse* szókat *e* nélkül ejtik Dobsinán és a kel. frankban. A præs. egyes sz. 1. személyében is elmarad az *e*; pl. ufn. *sage*, *habe* az érzhegységi nyjban: *sōg*, *hob*, a dobsinaiban: *zōk*, *hop*; *e* nélkül ejtik a határozó szókat is; pl. ufn. *müde*, *heute* az érzhegységi nyjban: *mīd*, *heid*, nálunk: *mīt*, *haet*. Néhány szóban elesik a *t*; pl. ufn. *ist* segédige az érzhegységi nyjban *is*-nek, a dobsinaiban *es*-nek hangzik; ufn. *Markt* a kel. frankban: *mār̄k*, a dobsinai nyjban: *mark*, az érzhegyséigiben pedig: *mork*.

12. A tőszámnevek 3—12-ig hangsúlytalan *v*-t vesznek fel az érzhegységi és dobsinai nyjban; pl. ufn. *drei*, *vier*, *fünf* az

előbbiben: *dreia*, *fīra*, *fimfe*, az utóbbiban: *drājn*, *fīrn*, *fēmbv*; az ufn. ihr, der dativusát is *a*-val ejtik mind a három nyjban.

13. Az ufn. ein, mein, dein, sein nön. alakját egyik nyj. sem különbözteti meg; pl. ufn. seine Frau a kel. frankban: *sei frā*, nálunk is: *zae frā*.

14. Az érzhegységi nyj., épúgy mint a dobsinai, különböiséget tesz az ein-nál mint névelő és mint számnév között; a névelő himn. és seml. nominativusa mindkettőben *a*, a számnév himn. és seml. alakja pedig *ē*.

15. A többes számot többnyire umlauttal képezik; pl. ufn. Hund többese a kel. frankban *hynd*, Dobsinán *hint*. Sokszor *-er* a többes szám képzője; pl. ufn. Dorn, Stück többesét a kel. frank nyjok és a dobsinai *-er*-el képezik; épígy ufn. Klotz, Vieh többes nominativusa az érzhegységi és dobsinai nyjban *-er*-el fordul elő.

16. A kicsinyítő képző a dobsinai és érzhegységi nyjban többnyire *l*; pl. ufn. Bürschlein az előbbiben *piršl*, az utóbbiban *peršl*; *l* és *-xen* egyszerre is előfordul; pl. ufn. Füsschen az érzhegységi nyjban *fīslxen*, a dobsinaiban *fislxen*.

17. Az *-ig* melléknévképző *g*-je spiránssá változott az érzhegységi és dobsinai nyjban; pl. ufn. heilig az előbbiben *hēilix*, az utóbbiban *haeliz*.

18. A hangsúlytalan szótagokban *a* van a dobsinai és érzhegységi nyjban.

19. A kel. frankban és a dobsinai nyjban elveszett az imperf. és a plusquamperf.; a nép mindig perfectumot használ.

20. A szavak közül, melyek a kel. frankban és a dobsinai nyjban előfordulnak, megemlítendők: ufn. pressen a kel. frankban *knētšn*, Dobsinán *knetš*; a kel. frankban *kwidšn*, Dobsinán *kwitš* = rini; a kel. frankban *ātsuxt* = levezető csatorna, Dobsinán *ātslōx*; a kel. frankban *šlupørn*, Dobsinán *šlūbørn* = szűr-csölgetni; a kel. frankban *swatørn*, Dobsinán *šwotørn* = forr, bugyog; a kel. frankban *tser-lēxnā*, Dobsinán *dərlext*; *lakl* = erős és lusta ember.

21. Kel. frank sajáttság *b* a szó elején e szókban: was, wer, wo, wie; nálunk majdnem mindig *b* áll szókezdő *w* helyett.

Csak mint curiosumot említem — nem mintha bizonyítéknak venném — hogy két kel. frank népköltemény, melyet

L. Wolfram közöl Baierns Mundarten II. kötetében, feltűnőe egyezik gondolatban és formában a dobsinai népköltészet két termékével. A két költemény a kel. frank nyjokban:

1. *ślōf khindlā ślōf*
in gā_o dñ sēn di śōf
di šwādsn undi wāisn,
di woln mái~ khindlā báisn.
2. *ślōf khindlā ślōf*
dái~ fātər hit di śōf
di mūtər šitlds báimēlāin
dò fəld hērəb ain dráimēlāin
ślōf khindlā ślōf.

Dobsinai nyjban:

1. *ślōf zūzl, ślōf,*
en goatñ lēft v šōf;
əs hot tswā baesv fisł,
mondłkeanər nēsł.
2. *ślōf zūzl, ślōf,*
dae fōtər hit ti šōf;
dae mōtər ez v prāwv dīrñ
di muz en blōx di kiapl śmīrñ.)*

Csehország nyugati részének nyelvjárásai (v. ö. W. Gradl: Die Mundarten Westböhmens), melyek tulajdonképen a kel. frank nyjokhoz tartoznak, szintén sokban egyeznek a dobs. nyelvjárással. Hosszadalmas volna az összes hasonlóságokat felsorolni, csupán a feltűnőbbekre mutatok rá. Ezek:

1. Kfn. *a > ò* egyszerű mássalhangzók előtt; pl. *mōln, dsōln* ufn. *mahlen, zahlen*, a dobs. nyjban *molñ, tsolñ*.

2. Az ajakgömbölyítés elmarad a palatalis hangoknál; kfn. *ö > é*, pl. *trēpfñ, glēckl* ufn. *tröpfeln, Glöcklein* nálunk *trēplñ, glēkl*.

*) Hasonló költemény van elterjedve Kalaznó faluban (Tolna-m.), melynek nyelvjárása szintén a frank nyjok közé tartozik. (V. ö. Schäfer Illés: A kalaznói német nyelvjárás hangtana.)

3. Az *r* előtt diphthongizálás következik be; pl. *bèar*, *šweàrn* ufn. Bär, schwören a dobs. nyjban *pear*, *šwearn*; *o* > *au* *r* előtt.

4. Kfn. *iu* > *ai*; pl. *nai*, *sai* ufn. neu, Säue, Dobsinán *nae*, *zae*.

Az ó-bajor nyelvjárásban is több jelenség van, melyeknél fogva összefüggést kell feltételeznünk közte és a dobs. nyj. között (v. ö. Joh. Nep. Schwäbl: Die altbayerische Mundart). Ezek:

1. Kfn. *ü* > *i*; pl. bajor *fligl* ufn. Flügel Dobsinán *fligl*.

2. Kfn. *û* > *au*; pl. bajor *bauch* (*bûch*) Dobsinán *paor*.

3. Se az ó-bajor, se a dobs. nyj. nem ismeri az ufn. *äu*, *eu* hangot, hanem helyette *ae* van; pl. bajor *ais*, *eis* (*is*), *pfeifen* (*pfifen*) nálunk is *aes*, *pfaef*.

4. Kfn. *ou* ufn. *eu* > *ae*; bajor *fraid* (*vröude*), *frae* (vröuwen) a dobs. nyjban *fraet*, *fraen*.

5. Kfn. *iu* > *ae*; pl. bajor *haet* (*hiute*) nálunk *haet*; ép ily diphthongust ejtenek mindkét nyjban ufn. *äu* helyett, pl. bajor *lais* ufn. Läuse Dobsinán *laes*.

6. Szó elején a *b*, *d* az ó-bajor és a dobs. nyjban is közel állanak a fortésekhez.

7. *s* után *t* lép fel ugyanazon szavakban: bajor *feaschtŋ*, dobs. *feast* ufn. Ferse; bajor *kastrol*, dobs. *kastrol* casserole.

8. *rst* mindkét nyjban *rscht*-nek hangzik; pl. bajor *duə'scht*, *wuəscht*, dobs. *duašt*, *buašt* ufn. Durst, Wurst.

9. Ufn. Teufel a bajorban *deigsl*, Dobsinán *taeksl*; dobs. *klaebl* a bajorban *klaibl*.

Sokkal kevesebb hasonló nyelvi jelenséget találunk a kel. középnémet nyjoknak egy másik csoportjában: a felsőszászban (v. ö. Dr. C. Francke: Der obersächsische Dialekt). A jellemzőbbek:

1. Kfn. *ö* helyett zárt *e*, pl. felsőszász *schèn* ufn. schön nálunk *šèn*.

2. Kfn. *ü* > *i*, pl. felsőszász *fise* ufn. Füsse nálunk *fis*.

3. Kfn. és ufn. *ei* (ófn. *ai*)-nak erős zárt *é* felel meg.

4. Kfn. *ou* ufn. *au* helyett *ō*; pl. *bōm* (*boum*), *lōfn* (*loufen*) dobs. nyjban *pōm*, *lōf*.

5. *u* kiesik az *-eu* előtt: felsőszász *dsēizn* ufn. zeichnen, *fufdsn* ufn. fünfzehn a dobs. nyjban *tsēχ*, *foftsan*.

6. *mein*, *dein*, *kein* *n*-je főnév előtt elesik, pl. felsőszász

mēi hund ufn. *mein Hund*, felsőszász *kē geld* ufn. *kein Geld*, felsőszász *ē man* ufn. *ein Mann*; épígy nálunk is *mae hunt*, *kē gelt*, *ē mōn*. Nem ejtik az *ein* *n*-jét összetételekben sem; pl. a felsőszászban *ēmal* ufn. *einmal*, *ēfax* ufn. *einfach*, nálunk *ēmōl*, *ēfox*.

7. *pp* és *mp* szó közepén és végén a felsőszászban is megmaradt, pl. felsőszász *túp* ufn. *Topf* helyett, *štumb* ufn. *stumpf* helyett.

Még kevesebb, alig számbavehető egyezést találunk a sziléziai nyjokban, melyek Gréb szerint (v. ö. Gréb Gy.: A Szepesi Felföld nyelvjárása) a szepességekkel vannak rokonságban. Azon nyelvi jelenségek közül, melyek Gréb szerint a sziléziai nyjokkal, főkép a bialaival és a Szepesi Felföld nyelvjárással közösek, csak egy-kettő található a mienkben. A hangmegfelelések amott mások, rendszerint nyiltabbak, mint a dobs. nyjban; azután a szókinces se tüntet fel rokonságot.

Mint a szepességek nyelve, úgy a mienk is keverék-nyelvjárás, mely több nyelvjárás keveredése folytán jött létre. Bizonyítja ezt elsősorban a történelem. Római írók állítják, hogy a Sajó vidékén quadok laktak, Bartholomoeides szerint pedig még a XIV. században is éltek a quadok utódai. Lehet, hogy az ú. n. «utódok» más néptörzs voltak, de annyi tény, hogy Dobsina régebbi bevándorlóival összeolvadtak. Lehetett azonban később is keveredés, mert szinte bizonyos, hogy telepítések, tömeges bevándorlások mindig voltak oly városban, mint Dobsina, melynek hírét gazdag bányái elvitték messze földre. Természetes, hogy annyi mindenféle, különböző törzsekkel való érintkezés folytán a dobsinaiak nyelve is sokféle elemmel gyarapodott.

De a fentebbi összehasonlítás a németországi nyjokkal is meggyőz bennünket ez igazságról. Láttuk, hogy nyjokban több jellemző nyelvjárásbeli sajáttság van; a legtöbb a kel. frank nyjok, főkép az érczhegységi nyelvjárás területére vezetett el bennünket.

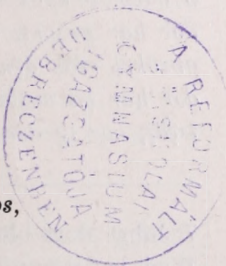
Felmerül még az a kérdés is, hogy milyen nyelvi sajátságokat hoztak a dobsinaiak ősi hazájukból és milyenek fejlődtek az új hazában. A legtöbb eltérés, mely a dobsinai nyelvjárást a rokon nyjktól elválasztja, az előbbinek régi sajátága; ilyen pl. az, hogy *w* helyén *b* áll, a mi a középkori bajor

nyjokban általános volt. Bremer szerint most csak a kel. frankban, Westphaliában ismeretes. Régi sajtárságnak vehetjük még szókezdő *p-t b* helyett, a mely a régi bajor emlékekben szintén gyakran fellép. (V. ö. *Mittelhochdeutsche Grammatik* v. Dr. K. Weinhold.) Az új sajtárságok fejlődését nyelvemlékek hiányában nem kísérhetjük figyelemmel.

A sok kérdés közül, mely még megoldásra vár, bizonyos csak az, hogy a dobs. nyelvjárás *középnémet* jellegű *keverék-nyelvjárás*, melynek eredetét a kel. frank, közelebből az ércz-hegységi nyelvjárás területén kell keresnünk.

XVII. Nyelvjárásmutatványok.

1. *as boar vmol v hen unt v hōn,*
fēpkt siχ mae mearχen ōn;
den boar v kū unt v kolp,
es mae mearχen holp;
as boar vmol v kots unt v maos,
es mae mearχen aos.

2. Der verkaufte Sohn.

as boar emol v mōn unt v baep, di hon v tsēn joar tsuzōf
gvlēpt unt hon kē kēndar gphot; di hon siχ gvbontst holt nōr ē
kent. dər es gonan of ti fūr aos of mē joar unt hot v gut oat
ō-gvotrof. its hod ər gvšrībη zaen baep, dər bit sībη joar dō

1. Es war einmal eine Henne und ein Hahn,
Fängt mein Märchen an;
Dann war eine Kuh und ein Kalb,
Ist mein Märchen halb;
Es war einmal eine Katz' und eine Maus,
Ist mein Märchen aus.

2. Es war einmal ein Mann und ein Weib, die etwa 10 Jahre zusammen gelebt und keine Kinder gehabt haben; sie haben sich nur ein Kind gewünscht. Der Mann ist auf die Fuhr ausgegangen auf mehrere Jahre und hat einen guten Ort angetroffen. Jetzt hat er seinem Weibe geschrieben, er werde

plaebm unt bit siȝ v šēn gēlt dəršpoarn, zae baep hod ȝm net
 gēbm̃ tsu bēs, doz ər v zūn ȝs gŷpoarn. nō zīb̃m̃ joarñ kimt tər
 mōn ṽhēm unt kimt tuax an grūs bolt gŷfoarn. bi ər duax tēn
 bolt kimt mēd an šwear̃n bōgŷ fōl boar, kimd ər tsu v grūs
 zȝt; dō plaep̃t ȝm dər šwear̃n bōgŷ štex. its fēnkt ər ȝn tsu
 šēld̃n, bēn dȝx tər tael̃ ṽbēm bolt brēpan tsu hēlf̃ aos dearn
 zȝt raos. dər hot ȝx opgŷlōd̃n, ȝntər di holpsaet unt tēn hodər
 ȝn gonts bōgŷ opgŷlōd̃n, unt hot nȝx fat net raos gŷkunt. its ȝs
 holt kȝman v har, dear hot gŷzȝkt: «iȝ hēlf̃ dər raos, bēn mər
 dōs gaest, fōn bōs dos tū net bēst. putiȝt̃ tȝ gut, bos tu dər̃hēm
 puzetst.» der mōn hot siȝ holt putiȝt̃: «iȝ bēs fōn dēm: iȝ hop
 v baep, v haos unt v poar grȝntšȝkərȝen.» pos draemȝl hod ȝm
 dər har gŷzȝkt, dər zȝl zȝ gut putiȝt̃n. obər dər mōn hot fat
 gŷzȝkt; «fōn dēm bēz iȝ unt fōn ondər̃n bēz iȝ ništ.» its šnaet
 dər har ȝn mētər̃n finər unt zȝkt: «mēt tēn plūt bis tȝ ȝf tōs
 tsēdl̃, boz iȝ dər gep, undər̃sraeb̃m, dēn krikt̃ tȝ raos, bos tȝ

7 Jahre dort bleiben und sich ein schönes Geld ersparen. Sein
 Weib hat ihm nicht zu wissen gegeben, dass ihr ein Sohn geboren
 ist. Nach 7 Jahren kommt der Mann nach Hause und kommt
 durch einen grossen Wald gefahren. Wie er durch diesen Wald
 kommt mit einem schweren Wagen voll Ware, kommt er zu
 einer grossen Sotte (= Sumpf); dort bleibt ihm der schwere
 Wagen stecken. Jetzt fängt er an zu schelten, wenn doch der
 Teufel jemanden bringen würde, aus diesem Sumpf heraus zu
 helfen. Er hat auch abgeladen, zuerst die Hälfte und dann hat
 er den ganzen Wagen abgeladen, und hat noch immer nicht
 heraus gekonnt. Jetzt ist ein Herr gekommen, der gesagt hat:
 «Ich helfe dir heraus, wenn du mir das gibst, wovon du nicht
 weisst. Denke gut nach, was du zu Haus besitzt.» Der Mann
 hat nachgedacht: «Ich weiss von dem: ich habe ein Weib, ein
 Haus und ein paar Grundstücke.» Dreimal hat ihm der Herr
 gesagt, er soll gut nachdenken. Aber der Mann hat immer
 gesagt: «Von dem weiss ich und von anderem weiss ich nichts.»
 Jetzt schneidet der Herr in den mittleren Finger und sagt: «Mit
 diesem Blut wirst du dich auf den Zettel, welchen ich dir gebe,
 unterschreiben; und wenn du ihn mir schicken wirst, kriegst du

host undərşrīb̃m̃.» its hod ər gʷzōkt: «its lōt tər ɔf unt its konst foarñ.» its kimd ər ṽhēm unt kimd ɔm ʌs baep m̃en zīb̃m̃ jeariən jun k̃eg̃p̃. dər mōn ɛs dərşrōk̃p̃. zae baep hot siχ gʷtiχt, dər bit ʌ grūs̃ñ fraet hōn; obər ear boar traoriχ, unt hot siχ ɛlʌ tōk gʷzotst unt hot holt gʷgrīnan. m̃et t̃en zaen f̃orgonan f̃oftsan joar unt t̃en hon zan fat gʷfrōkt, bozər fat traoriχ ɛs unt graent.

dər jun ɛs grūs̃ñ gʷboks̃ unt boar holt zear gʷsaet. its hod ər ɛn fōtər gʷzōkt, ər muz ɔm pukenan, boz ər fat ṽzō graent. «mae zūn, dōs kon iχ ñet zōg̃p̃.» ər hod an obər zear gʷkwelt, ər muz ɔm zōg̃p̃. dər fōtər hod ɔm holt oləs ṽzō dartselt, boz an ɔf tər b̃ek putroʃ̃ hot, bi ər ɛs koman f̃on dər fūr ṽhēm. «alz̃o mae zūn, b̃en iχ tər pukenan mus, iχ hop tiχ holt f̃orkōft; dōs boar zexər dər taeb̃l, dər hot r̃osfis gʷhot. iχ hop holt tōs ñet gʷbost, doz iχ an zūn dər hēm hop, bo di m̃otər hot m̃ər dōs ñet gʷs̃rīb̃m̃.» «no, dōs m̃ex̃t j̃o ništ» — hot tər zūn gʷzōkt. «iχ bar m̃ər š̃on helf̃.» its ɛz ər gonan tsun p̃farər, hod ər ziχ gʷholt

dann heraus, was du unterschrieben hast. Jetzt hat er gesagt: «Jetzt lade auf und jetzt kannst fahren.» Jetzt kommt er nach Haus und es kommt ihm sein Weib mit dem 7 jährigen Knaben entgegen. Der Mann ist erschrocken. Sein Weib hat gedacht, er werde eine grosse Freude haben; aber er war sehr traurig, und hat sich alle Tage gesetzt und hat geweint. Damit sind 15 Jahre vergangen und man hat ihn immer gefragt, warum er immer traurig ist und weint.

Der Knabe ist gross gewachsen und war halt sehr gescheit. Jetzt hat er dem Vater gesagt, er müsse ihm bekennen, warum er immer so weint. «Mein Sohn, das kann ich nicht sagen.» Er hat ihn aber sehr gequält, er müsse es ihm sagen. Der Vater hat ihm halt alles so erzählt, was ihn am Wege betroffen habe, wie er von der Fuhr nach Haus gekommen ist. «Also mein Sohn, wenn ich dir bekennen muss, ich habe dich halt verkauft; das war sicher der Teufel, der hat Rossfüsse gehabt. Ich habe das halt nicht gewusst, dass ich einen Sohn zu Haus habe, denn die Mutter hat mir das nicht geschrieben.» «Nun, das macht ja nichts», hat der Sohn gesagt. «Ich werde mir schon helfen.» Jetzt ist er zum Pfarrer gegangen und hat sich

engobaentas unt es holt ten gvrēst en di hel. met tēn tsēdl bi ər doar es koman, es dərzelbō of tər kētn gahonan; dōs boar dər lutsifer. «phā, zōkt ər, kimst mər dū kēgn. en an joar hob iχ tix gvrzolt koman holn. gvrzist, hī es dae petχen, bos tū drof bist lēgn.» dear zōkt obər: «iχ bēl hīdan v kiax paon, əs bit kē hel mē hī zaen.» its saen di ondərñ taebļ olv dəršrōkñ, hon zv en lutsifer gvpētñ, dər zol om gēbm dōs tsēdl raos, bos sae fōtər hod undəršrībñ, dēn lēd ər olv en dər rū unt gēt bek. dər hod əs obər net gvbolt gēbm. dər taebļ hot fat gvrzōkt: «dae zēl es maenn, iχ gep kē tsēdl.» «no pao iχ holt ti kiax», hot tər zūn gvrzōkt. olv taebļ hon zear gvgrīnan unt an gvpētñ, ər zol om nōr dōs tsēdl gēbm, doz ər hīnō bek gēt. lutsifer hod əs om dēn gvšmes~, unt tər zūn hot siχ ofgvmoxt unt es vēm gvrēst. «no fōtər, iχ sae puфраet, its ban bər ruix lēbm.» dēn boar dər zūn v grūsər har unt ti eldərñ boarñ pae om dēn glēkliχ.

Eingeweihtes geholt und ist halt in die Hölle gereist. Wie er mit dem Zettel dort angekommen war, ist derselbe an der Kette gehangen; das war der Lucifer. «Aha, sagt er, kommst du mir entgegen? In einem Jahr habe ich dich holen sollen. Siehst, hier ist dein Bett, in dem du liegen wirst.» Dieser sagt aber: «Ich will hier eine Kirche bauen, es wird keine Hölle mehr hier sein.» Jetzt sind die anderen Teufel alle erschrocken, sie haben den Lucifer gebeten, er soll ihm den Zettel herausgeben, den sein Vater unterschrieben hat, dann lässt er alle in der Ruhe und geht weg. Dieser hat ihn aber nicht geben wollen. Der Teufel hat immer gesagt: «Deine Seele ist mein, ich gebe keinen Zettel.» «Nun baue ich halt die Kirche», hat der Sohn gesagt. Alle Teufel haben sehr geweint und ihn gebeten, er soll ihm nur den Zettel geben, damit er von hier weggehe. Lucifer hat ihn ihm hingeschmissen, und der Sohn hat sich aufgemacht und ist nach Haus gereist. «Nun Vater, ich bin befreit, jetzt werden wir ruhig leben.» Dann wurde der Sohn ein grosser Herr und die Eltern waren dann bei ihm glücklich.

3. Die Bergmännchen am Schwarzenberg.

för heps fil joarŋ boar om šwarts~park v grūsar zēgŋ;
kopareats hon zv hī ərpoart. tōgv nōxt hot six goabart, ɛn
tōk ti hājər, ɛn dər nōxt ti peakmēnərɣen. bos ti hājər ɛn
tōk net hon folent, hon di peakmēnərɣen ɛn dər nōxt gvmoxt.
obər di peakmēnərɣen boarŋ zear tsurēs~. dōs hon di hājər
gvzēn unt ibərŋ zontox mēnt ē hājər unt zōkt: «komərōt, its
bambər unzərŋ komərōtŋ hōsyen kēf~, dosv net ban zaen tsurēs~;
bambər zom för əs muntlox*) ofhepan. bēn zv ban koman, mōgv
zv zix ōtsin. dēn bambər om ōx zupv purētŋ, mōgv zv zix zōt
es~.» bi di hājər om mōntox saen koman, hon zv ɛn štoly gv-
hoart graenan unt hon förnuman: dər zēgv zol zībuziptsiɣ
ūrenkl hary. di peakmēnərɣen zaen mēn naen klēdərɣen för-
šwundŋ, di tsurēs~nan hon zv dō gvlos~. dēn boar oləs tōp, mēn
zēgv boar aos, unt zux~ poz ɔw haet.

3. Vor hübsch viel Jahren war am Schwarzenberg ein gros-
ser Segen; Kupfererz hat man hier gegraben. Tag und Nacht
hat man (nyj. sich) gearbeitet, bei Tag die Bergleute, bei Nacht
die Bergmännchen. Was die Bergleute bei Tag nicht vollendet
haben, das haben die Bergmännchen bei Nacht gemacht. Aber
die Bergmännchen waren sehr zerrissen. Dies haben die Berg-
leute gesehen und Sonntag meint ein Bergmann und sagt:
«Kamerad, jetzt werden wir unseren Kameraden Hosen kaufen,
damit sie nicht zerrissen seien; wir werden sie ihnen vor das
Mundloch aufhängen. Wenn sie kommen werden, mögen sie
sich anziehen. Dann werden wir ihnen auch Suppe bereiten,
mögen sie sich satt essen.» Wie die Bergleute Montag gekommen
sind, haben sie im Stollen weinen hören und haben vernommen:
der Segen soll 77 Urenkel (lang) warten. Die Bergmännchen
sind mit den neuen Kleidern verschwunden, die zerrissenen
haben sie dort gelassen. Dann war alles taub (Taubes = meddō
közet), mit dem Segen war's aus, und sie suchen bis auf heute.

*) A táró nyilása.

4. Ráolvasások.

1. *ez æs fōn an mōn,**)*ge æs duax sae gōgōn!**ez æs fōn an bæp,**ge æs duax saen gonts~ laep!**ez æs fōn ær mēt,**ge æs duax īr gonts engpbēt!*

Im Namen Gottes, des Vaters, des Sohnes und des heil. Geistes! Amen.

2. *boz ix gvzē,***)*dōs fōrgē!**boz ix drøk,**dōs dəršteḱ!**boz ix rīr,**dōs fōrlīr!*

Im Namen Gottes, des Vaters, des Sohnes und des heil. Geistes! Amen.

1. Ist es von einem Mann,

Geh' es durch seinen Hals!

Ist es von einem Weib,

Geh' es durch seinen ganzen Leib!

Ist es von einem Mädchen,

Geh' es durch ihr ganzes Eingeweide!

2. Was ich sehe

Das vergehe!

Was ich drücke,

Das ersticke!

Was ich rühre,

Das verliere!

*) E ráolvasást a szemmel-megverés ellen mondták (*fōn āgp kōman* = szemmel megverni vkit). Egyidejűleg háromszor köptek a kézfejre, melylyel azután a szemet megdörzsöltek és végül az alfelükön letörölték; közbe folyton mondták: Im Namen Gottes, des Vaters, des Sohnes und des heil. Geistes! Amen.

**) E ráolvasással holtcsontot akartak eltüntetni (*æs ībærpēn pīs~* das Überbein büssen). — Mindkét ráolvasást Klein Samu igazgató úr jegyezte fel és mentette meg a feledéstől. Most már egyáltalában nem hallani ráolvasást.

5. Versek.

mae mōtər pekt kūx~,
 di pekt sv tsu braon;
 zi tit sv ɛn kostu,
 zi lət miχ nət šān,
 zi gaet mər tsu brəkɤ,
 di hīnər tsu ləkɤ.
 tsipā, tsipā
 di hīnər zaen dā!

 iχ bəntš, iχ bəntš, iχ bēs nət bōs,
 həndərɤ ɔbm lēft v hōs;
 ear šprinkt ībərš mājərχən,
 tsobreχt an topf fol ājərχən.

1. šlōf zūzl, šlōf,
 dae fōtər hit ti šōf.
 dae mōtər ɛz v prāwv dīrɤ,
 di muz ɛn blōx di kiapl šmīrɤ.

Meine Mutter bäckt Kuchen,
 Sie bäckt sie zu braun;
 Sie tut sie in den Kasten,
 Sie lässt mich nicht schauen,
 Sie gibt mir zu brocken,
 Die Hühner zu locken.
 Zipah, zipah,
 Die Hühner sind da!

Ich wünsche, ich wünsche, ich weiss nicht was,
 Hinter dem Ofen läuft ein Has';
 Er springt über den Herd,
 Zerbricht einen Topf voll Eier.

1. Schlaf Suschen, schlaf,
 Dein Vater hütet die Schaf!
 Deine Mutter ist eine brave Dirne,
 Sie muss dem Hirten die Stiefel schmieren.

2. *hajv, bubajv!*
ibərs joar draen,
ibərs joar nox v poar,
gēt ti bik hear unt toar.
 3. *hajv, bubajv!*
ge bek fōn dər tīr,
mae mōn ɛs sōn kōman,
ər slēft sōn pae mūr.
 4. *slōf zūzl, slōf,*
en goatŋ lēft v šōf,
as hot tswā baesv fisł,
mondłkeanər nēsł,
v holpɣen baen unt tsokər draen,
dos bit sūzłs papɣen zaen.
-

2. Haja, bubaja!
 In einem Jahr,
 In einem Jahr noch ein Paar,
 Geht die Wiege hin und her.
 3. Haja, bubaja!
 Geh' weg von der Tür,
 Mein Mann ist schon gekommen,
 Er schläft schon bei mir.
 4. Schlaf Suschen, schlaf,
 Im Garten läuft ein Schaf,
 Es hat zwei weisse Füßel,
 Mandelkerne Nüssel,
 Ein Halbchen*) Wein und Zucker drein
 Das wird Suschens Speise sein.
-

*) Ürmérték, majdnem annyi mint egy fél liter.

5. *slōf zūzl lon,*
dər tōt zētst of tər šton,
ər hot an baes~ kitl ōn,
ər bəl unzər zūzl hōn.

šēnv lāv maenn,
tsu taoz~t gutv nōxt!
lēk ən poatŋ ən kostŋ,
nēm di haop vfoar.

ən pfarərs pešl)*
štēt v pōm fōl nešl.
bear zētst druntər?
dər pfarv mēt tər plundər.

5. Schlaf Suschen lang,
 Der Tod sitzt auf der Stang',
 Er hat einen weissen Kittel an,
 Er will unser Suschen haben.

Schöne liebe meine,
 Zu tausend gute Nacht!
 Lege den Jungfernkranz in den Kasten,
 Nimm die Haube hervor.

In Pfarrers Büschel
 Steht ein Baum voll Nüssel.
 Wer sitzt drunter?
 Der Pfarrer mit der Plunder (= Hose).

*) E vers a törökök idejéből való. A monda szerint a pap, mikor a törökök a várost megtámadták, a paplaktól nem messze lévő erdőbe menekült, melynek neve azóta: *pfaras pešl* Pfarrers Büschel.

Es ist nicht fern,
der Ort ist nicht fern,
er hat in der That
an der Kunst sich
zu zeigen.
Es ist nicht fern,
der Ort ist nicht fern,
er hat in der That
an der Kunst sich
zu zeigen.
Es ist nicht fern,
der Ort ist nicht fern,
er hat in der That
an der Kunst sich
zu zeigen.

Es ist nicht fern,
der Ort ist nicht fern,
er hat in der That
an der Kunst sich
zu zeigen.
Es ist nicht fern,
der Ort ist nicht fern,
er hat in der That
an der Kunst sich
zu zeigen.
Es ist nicht fern,
der Ort ist nicht fern,
er hat in der That
an der Kunst sich
zu zeigen.

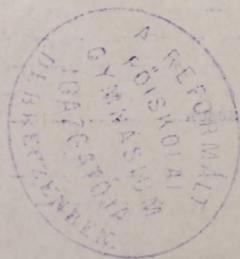
Es ist nicht fern,
der Ort ist nicht fern,
er hat in der That
an der Kunst sich
zu zeigen.

Es ist nicht fern,
der Ort ist nicht fern,
er hat in der That
an der Kunst sich
zu zeigen.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	3
Hangtan.	
I. A nyelvjárás hangjai	5
1. Magánhangzók	5
2. Mássalhangzók	9
II. A kiejtés és hangsúly	14
III. A hangok erőssége; fortis és lenis	18
IV. Hangkapcsolatok	19
V. A mássalhangzók articulatioja a szóban és összefüggő beszédben	20
1. Az articulatio módjának változása	20
2. Az articulatio erősségének változása	21
VI. A szótag	22
VII. A hangok történeti fejlődése	23
I. fejezet. Magánhangzók és diphthongusok	23
A) A tőszótag magánhangzói és diphthongusai	23
1. A tőszótag magánhangzóiról és diphthongusairól általában	23
2. Összefoglaló megjegyzések	42
3. Mennyiségi változások	44
B) A mellékszótagok magánhangzói	47
1. Előszótagok	47
2. Végzótagok	48
C) Összeolvadás és rövidülés	51
D) Metathesis	52
II. fejezet. Mássalhangzók	52
I. Liquidák	52
II. Nasalisok	53
III. Explosivák	55
IV. Spiransok	61
1. Összefoglaló megjegyzések	64
Alaktan.	
A főnév	65
I. A főnevek neme	65

	Lap
II. A főnevek ragozása	66
A) Hímneműek	66
B) Nőneműek	70
C) Semlegesek	71
III. A tulajdonnevek ragozása	72
IV. A melléknemek ragozása	72
A) Erős ragozás	73
B) Gyenge ragozás	74
V. Fokozás	75
VI. A névmások ragozása	77
A) Személyes névmások	77
B) Vonatkozó névmások	78
C) Mutató névmások	80
D) Birtokos névmások	81
E) Kérdő névmások	82
F) Határozatlan névmások	83
VII. A számnevek ragozása	84
VIII. Az előljárók	85
IX. Az igék ragozása	86
A) Általános megjegyzések	86
B) Személyragok	87
C) Paradigmák	88
D) Idők	88
E) Igemódok	89
X. Rendhagyó igék. Præterit-præsentia	93
XI. A gyenge igék	95
XII. Gúny- és keresztnemek	97
XIII. Szójárások és közmondások	98
XIV. Növény- és állatnevek	100
XV. Magyar kölcsönszók	104
XVI. A dobsinaiak eredete	113
XVII. Nyelvjárásmutatóványok	121

Értesítés.

A Magyar Tudományos Akadémia 1890 október hó 27-ikén hozott határozata értelmében:

A hazai iskolák, könyvtárak, egyesületek és társaskörök a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában évenként megjelenő kiadványok közül a következőket, ú. m. az

Akadémiai Értesítőt,

Almanachot,

Archæologiai Értesítőt,

Archæologiai Közleményeket,

Emlébeszédeket,

Értekezéseket (Nyelv- és Széptudományi, Bölcsészeti, Történelmi, Társadalomtudományi),

Magyarországi Német Nyelvjárásokat,

Magyarországi Szláv Nyelvjárásokat,

Mathematikai és Természettudományi Értesítőt,

Mathematikai és Természettudományi Közleményeket,

Nyelvtudományi Közleményeket, Nyelvemléktárt,

Magyar történelmi emlékeket: Okmánytárak, Írók, Országgyűlési emlékek,

Könyvkiadó-Vállalatból évenként négy kötetet

évi 20 korona átalányösszegért, vagy ha a Könyvkiadó-Vállalat most említett négy kötetét angol vászonkötésben kívánják, évi 23 korona 20 fillérért rendelhetik meg.

Mindezen iskolák, könyvtárak, egyesületek stb. a Magyar Tudományos Akadémia többi kiadványait 25 % engedménnyel szerezhetik meg a Magyar Tudományos Akadémia főttkári hivatalánál.

Ha a föntebbi átalányösszeg az év első felében küldetik be a főttkári hivatalhoz, a kiadványok portómentesen küldetnek meg; ellenkező esetben az évi 20 korona (esetleg 23 korona 20 fillér) átalányösszeg a Könyvkiadó-Vállalat négy kötetének megküldésekor, november végén, utánvétellel kérik be, s ekkor a címzett a postaköltséget is viselni tartozik.

Eddigélé 314 hazai iskola, könyvtár és egyesület részesül az átalányfizetés kedvezményében.

Ez iránti jelentkezések a főttkári hivatalhoz intézendők.

**A Magyar Tud. Akadémia
Főttkári hivatala.**

Nyelvtudomány. A M. T. Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából szerkeszti *Asbóth Oszkár*. Első évfolyam, 1—3. szám. Egyes szám ára 1 kor. 50 fill.

Ez új folyóiratnak, melynek megindítását a M. T. Akadémia a nyelvtudományi bizottságnak és az I. osztálynak előterjesztése alapján 1906. évi január 29-én tartott összes ülésében elhatározta, az a célja, hogy általános és különösen indogermán nyelvészeti értekezéseken kívül tájékoztató és ismertető cikkeket közöljön a külföldi nyelvtudomány haladásáról. Épp egy félszázada, hogy Hunfalvy Pál *Magyar Nyelvészet* című folyóiratának programjában (I. köt., 1856., 7. l.) a szoros értelemben vett magyar nyelvtudomány mellett a «hellén-latin nyelvtudomány»-ra is rámutatott, «úgy híven, hogy ezek tudását kell legelőbb öregbíteni nálunk», s egyúttal a szanszkrit nyelv ismeretének fontosságát is hangsúlyozta. A *Magyar Nyelvészet*nek, 1862-től fogva pedig a *Nyelvtudományi Közleményeknek* hasábjain csakugyan meglehetősen számmal jelentek meg az indogermán nyelvészet kérdéseivel foglalkozó értekezések, ismertetések és bírálatok, az utóbbi folyóiratban főleg Simonyi Zsigmond szerkesztő-sége idejében (1893—1895). Azonban az a körülmény, hogy ama tudományágak fejlődése ujabban mind nagyobb lendületnek indul, másrészt annak elismerése, hogy a *Nyelvtudományi Közlemények* főfeladata, hogy a magyar nyelvhasználatnak nyisson teret, arra indította a nyelvtudományi bizottságot, hogy egy új általános nyelvtudományi folyóiratnak megindítását javasolja és feladatául főleg ama tanulmányok gondozását tűzze ki, a melyek hazánkban szélesebb köröknek (főleg középiskoláink philologus tanárainak) érdeklődésére tarthatnak számot s a melyek a szoros értelemben vett magyar nyelvészetre is termékenyítő hatással lehetnek. E tudománykörök főképp a következők: 1. általános nyelvtudomány (főleg nyelvlélektani fejtegetések, a segédtudományok köréből különösen phonetikai kérdések tárgyalása); 2. indogermán összehasonlító nyelvtudomány; 3. az egyes indogermán nyelvek közül főleg a görög, itáliai, germán és szláv nyelvekre vonatkozó tanulmányok. Az e körökbe tartozó kérdések egyrészt értekezések, másrészt ismertetések, bírálatok és kisebb közlemények alakjában tárgyaltnak a folyóirat hasábjain. A folyóiratból, a mely ASBÓTH OSZKÁR szerkesztésében *Nyelvtudomány* czimmal indul meg, évenként — további intézkedésig — két ötíves füzet fog (május 15-én és november 15-én) megjelenni.

Megrendelhető

aM. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalában

Budapesten, V. kerület, Akadémia-utca 2. szám.

FRANKLIN-TÍPOSZTAT NYOMDÁJA.

